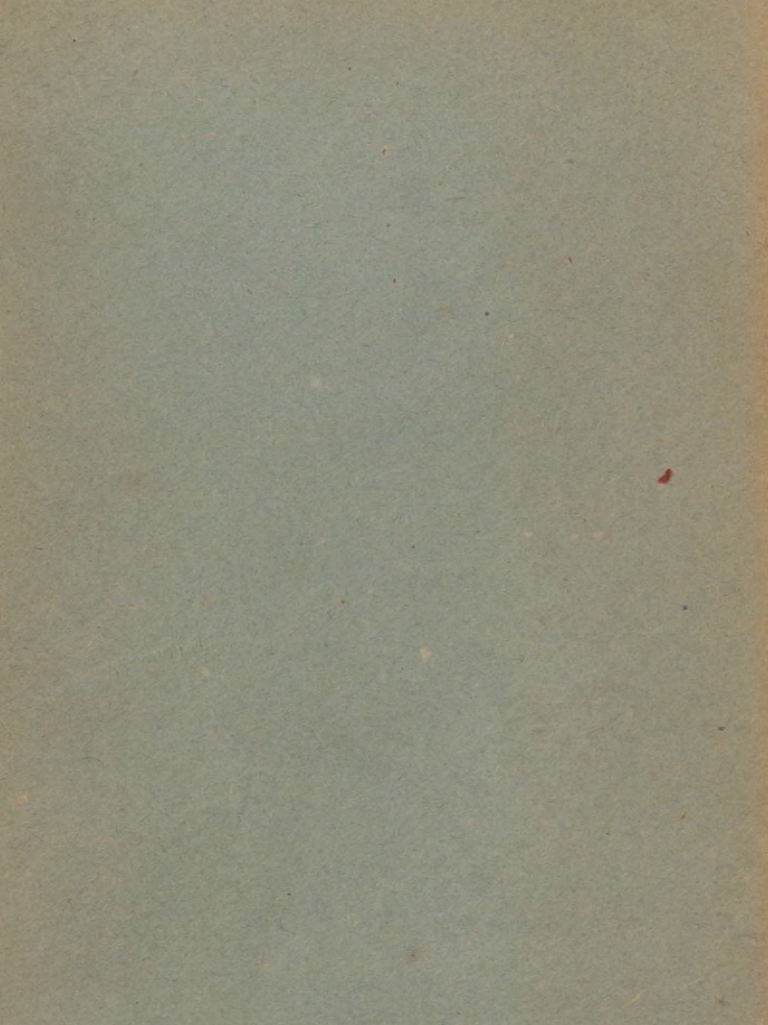

Цѣна экземпляра 25 цт.

ИСТОРІЯ
ПОЛЬЩИ, ЛИТВЫ
и РУСИ.

Л Ъ В Ъ В ъ.
Накладомъ друкать Людовой.
1879.

Головный складъ въ книгариѣ Сейфарта и Чайковского.

ИСТОРИЯ ПОЛЬЩИ, ЛИТВЫ И РУСИ.

Л Ъ В Ъ В Ъ.
Накладомъ друкaрнѣ Людовой.
1879.

15336

З друкарні Товариства імені Шевченка.

Заохота до науки того,

що давно на нашой землі дѣялося.

Коротко жіе чоловікѣ на той Божой землі. Отець похоронилъ дѣда, синъ похоронить отця: оденъ рѣдъ иде за другимъ. Але чимъ коротше житє чоловіка, тимъ бѣльше треба его спожиткувати на хвалу Богу, тай на добро людей. Найлѣпша по чоловіцѣ спадщина, се памятка за него, що булъ побожнимъ, мудримъ и правимъ чоловікомъ.

Въ нынѣшнихъ часахъ далъ Господь нашому чоловікови на селѣ далеко бѣльше ласкъ и добра, якъ ихъ мали дѣды и прадѣды. Вѣнъ має свободу и землю, есть собѣ своимъ паномъ, рядить ся самъ въ хатѣ и въ громадѣ; має голосъ, коли ходить о церковь святую, школу и дорогу, и выбирае тыхъ, що о добрѣ цѣлого краю радити мають. Але даючи ему бѣльше правъ, жадає такожъ Господь Богъ ѡдъ него, абы старалъ ся о тое, що до уживаня тыхъ правъ потрібне; абы розумѣлъ до чого его Богъ призывалъ, абы виховалъ свои дѣти на правыхъ и честныхъ людей, которіи бы не бажали чужої кривды, але загального добра. До сего треба однакожь науки, якъ мають тотіи, що давнѣйше на цѣломъ свѣтѣ селянами опѣковалися и ними радили, що въ кѣнци добровѣльно зрѣкли ся той опѣки и того ряду, бо переконалися, що лѣпше буде имъ и цѣлому свѣтови, коли всѣ люде будуть свободными.

До тыхъ наукъ, которіи каждому чоловікові (все одно, чи онъ селянинъ, чи можный панъ) найбольше суть потрібніи, належить наука о тѣмъ, що давно на нашої рѣднѣй землі дѣяло ся. Якъ глѣда обѣймаючи ґрунтъ передъ всемъ пытае ся, що давнѣйше на немъ сѣяно, коли гноено, хто и якъ на немъ глѣдувавъ, такъ и мудрый чоловікъ, коли хоче порозумѣти тото, що дѣе ся нынѣ, то мусить пытатися, що дѣялося вчера и позавчера, бо тымъ лишь способомъ дѣйде многихъ рѣчей, которыхъ бы инакше не зрозумѣлъ. Отъ на примѣръ: въ однѣмъ селѣ видить костелъ польскій, въ другѣмъ церковь руску; въ однѣмъ селѣ Поляковъ, въ другѣмъ Русинѣвъ, и погадае собѣ, зъ вѣдки то пошло, що люде одного Бога рѣжными способами хвалять. Або почуе, що люде говорятъ щось за ненависть межи Ляхами и Русынами, которіи прецѣнь на одной землі жиють и одного славятъ Бога, и зновъ погадае: чи правда се, що за тую ненависть говорятъ? чи добре то, абы дѣти одной матери ненавидѣлися? И звѣдкижъ довѣдае ся чоловікъ о тѣмъ всѣмъ? Ото зъ науки, що править о давныхъ часахъ.

Скаже вамъ кто: насъ давній часы не обходять, бо знаемо, що тогды пановала шляхта, а намъ селянамъ нѣчо до того. Кто вамъ такъ говоритъ, той васъ ображае. Скоро сталъ есь вѣльнымъ чоловікомъ, то маешь право и потребу запытати ся и дѣзнатися, якъ було давнѣйше, и маешь обовязокъ вдячно за всѣхъ тыхъ згадувати (все одно, чи они були шляхтичами, чи нѣ), що хотѣли добра той землі, що боронили ей передъ ворогами, що опѣковалися костелами и церквами святыми, и старалися о спасеніе душъ

людскихъ. Ты дѣлаешь ся зъ оповѣданя давныхъ часѡвъ, що якъ всюды межѣ людьми бувають добріи и зліи, такъ и межѣ тыми, що давно померли, були люде дуже честніи, але були и грѣшніи. Зъ ѡтси иде ще одна важна причина, чому за давній часы учитися намъ треба. Люде, що на однѡй землѣ зросли, якъ бесѣдуютъ однимъ языкомъ, такъ и мають подобніи привычки; що бѡльше, ихъ честноты и пороки переходять зъ рода въ рѡдъ, ѡтъ одного стану до другого. Посмотрѣмъ по собѣ, чи се не правда? Добрыхъ людей маемо въ кождѡмъ станѣ; але якъ часто подобніи до себе богатый и бѣдный, панъ и селянинъ въ тѡмъ, що непорядніи и недбаліи, легкодущіи и до працѣ не вытреваліи. Сіи хибы суть всепѡльными; они то причиною, що намъ дае раду чужій, инновѣрецъ, запобѣглившій и ощадиѣвшій. Нынѣ ѡтже повинніи все, коли суть свободными и своими панами, знати рѡдну землѣ, що у нѣй давно дѣяло ся, що було добрымъ а що злымъ, абы добре и дальше чинити, а злого выстерѣгатися, бо ѡтповѣдати будемо колись передъ Господомъ Богомъ за тое, яку долю нашимъ дѣтямъ лишимо.

Тому то даю вамъ тутки книжку щѣру и правдиву о тѡмъ, що на нашѡй землѣ давно дѣялося. Она написана зъ книжѡкъ многихъ людей, що свои зубы зѣѣли на тѡмъ, абы якъ найлѣпше дѣзнати ся о давныхъ часахъ, — а були то люде поважніи и мудріи священники, учителѣ и инніи, которіи цѣле свое житѣе тому посвятили. Се не забавка, але рѣчь, надъ которою кождый розумный глѣда повиненъ застановитися, и дати зъ повною вѣрою дѣтямъ, чтобы ю читали.

Св. Кирилъ и Меѳодій,
славянскій Апостолы, за которыхъ посередничествомъ
Русины и Поляки свѣтло правдивой вѣры познали.

НАЧЕРКЪ I.

О С л а в я н а х ъ.

Поляки и Русины походятъ ѿтъ Славянъ которіи ѿдъ непамятныхъ часѡвъ Европу замешкують. Уже въ 4-тѡмъ столѣтїю по Христѣ маемо першій вѣдомости о Славянахъ. Займали они краѣ ѿтъ моря Балтицкаго ажъ по рѣку Дунай и горы Балканскій и ѿтъ Ельбы ажъ до Волги. Тѣ краѣ знаходятся нынѣ пѡдъ владѣнїемъ прускимъ, саскимъ, австрійскимъ, московскимъ и турецкимъ.

Славяне були народомъ лагѡднымъ, гостиннымъ, сердечнымъ, працѣвитымъ и правымъ. Назва ихъ вѣроятно походить зъ того, що они за помочю „слова“ порозумѣтися могли. Нѣмцѣвъ не могли зрозумѣти, для того ихъ нѣмыми прозвали.

Головнымъ занятїемъ Славянъ були управа поля и скотоводство. Не зъ оружьемъ въ рукахъ, але зъ плугомъ посувались они на передъ, перемѣняючи лѣсы и дикій обшары на плодovitі поля. Смѣло можна сказати, що за Славянами поступовало благословенье небесное.

Бридилися давній Славяне грабежею чужой власности, длятого не утискали сусѣдѡвъ и скорше волѣли саміи кривду терпеливо зносити, якъ туюжъ другимъ робити. Надъ все любили свободу, для того саміи ю полюбивши не выдерали ей никому.

Славяне любовалися въ пѣнїю и въ музицѣ. Умѣли добувати сѡль и желѣзо, занималися такожъ гончарствомъ, ткацтвомъ, садѡвництвомъ и му-

лярствомъ. Нѣмцѣ, которіи въ тыхъ давнихъ часахъ були народомъ воюющимъ, богато научилися ѡтъ Славянъ, а особливо управы поля, якъ на примѣръ нѣмецке слово „Pflug“, которе походитъ ѡтъ славянскаго выразу „плугъ“.

Давній Славяне були поганами, то есть не знали правдивой науки Христовой, але кланялися фалшивымъ богамъ. Однакожь вѣра ихъ не була дика, тверда и жестока, якъ инныхъ народѡвъ, але лагѡдна и не въ однѡмъ до вѣры християнской подѡбна. Славяне вѣрили въ одного найвысшого Бога, яко управителя небесъ, но кромѣ того ѡтдавали честь еще иннымъ богамъ и богинямъ.

Въ наибѡльшѡй чести межѣ славянскими божищами булъ

Святовидъ, котораго собѣ выставляли зъ чотырма головами, щобы мѡгъ споглядати на всѣ чотыри стороны свѣта. Сей булъ богомъ рѡльництва и вѡйны. Святовида наибѡльше почитано на островѣ Ругіи въ Арконѣ, где и святыня тогожъ находила ся. Изображенъе Святовида маете на сторонѣ 6 и 7. Тую статую найдено въ рѣцѣ Збручу въ Галичинѣ 1848 года. Теперь можна ю видѣти въ Краковѣ. Есть то одинъ зъ найстаршихъ памятникѡвъ Польскихъ и загаломъ славянскихъ. Статуа тая числитъ звыжъ 1000 лѣтъ, выробленъе не кшталтне, що власне промавляє за его давностію. Рисы лица славянскій.

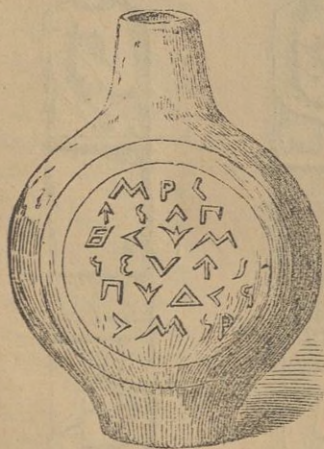
Другимъ божищемъ, которому честь ѡтдавали Славяне, булъ

Прове або Перунъ, богъ справедливости и громовъ. Божищемъ гостинности булъ Раделастъ, то есть радъ гостямъ. Зъ того познаѣти можна, якъ давнїй Славяне почитали красну чесноту гостинности, если особенного божища для ей охоронны мали. Кромѣ тыхъ ѡтбирали еще ѡтъ Славянъ честь: Триголовъ, Живье, богиня житья, Марзанна або Морена, богиня смерти, Нїя, Дѣванна, Лада и прочїй.

Святынѣ божищъ, званїи континами, ихъ ставлено въ лѣсахъ тымъ божищамъ посвященныхъ. Ту приносилися жертвы и обѣты. Вѣрили такожъ Славяне въ безсмертнѡсть души.

Умерлыхъ палили на стосахъ, а ихъ кости и попѣлъ складано въ урны або попельницѣ. Мѣстца, въ которыхъ закопывали тїи попельницѣ, называли зглицами або жалями ѡтъ слова жалъ, або смутокъ за умерлыми. Такї жалѣ находятся еще по нынѣшнїй день, особливо въ Велико-Польщи,

Урна старославянская.

хотя не брагне ихъ и на Руси. Дотрималися они зъ прадавныхъ часѡвъ. Неразъ впадуть тїи старожитнїи памятки въ руки невѣжей, которї ихъ нищать, а притрафится кому таковї вынайти, най ихъ не ушкоджае, ино най дасть до школы або въ такове мѣстце, где ся на томъ розумѣютъ. На сторо-

Попельница старославянская, найдена въ Любашу
пѣдъ Чарнковомъ.

нѣ 9 есть изображеніе попелъницѣ, котору найдено въ селѣ Любашу коло мѣста Чарикова. Той малый со-
судецъ по правѣй сторонѣ называеся слезница, бо
правдоподобно до збираня слезъ служилъ. Тіи по-
пелъницѣ рахують бѣльше якъ 1000 лѣтъ и свѣд-
чатъ що прадавнїи предки краснїи начина выра-
бляти умѣли. Урна изображена на сторонѣ 8. есть
еще бѣлшой вартости, понеже есть надписами
заосмотрена.

Правительство у давныхъ Славянъ було такє,
що поодинокї села або громады рядили собою самї
и не шукаючи стислого полученья зъ ближ-
шими и дальшими громадами. Въ кождѣй родинѣ
булъ старшиною вѣкомъ найстаршїи и называлъ-
ся старостомъ. Родина складалася зъ кѣлканай-
цятъ або и бѣльше членѣвъ. Въ часѣ вѣины лу-
чилися одинокї громады, выбирали межи собою
предводителя, который назывался воевода. Пѣзнѣй-
ше прїишло до того, що Славянами стали управлять
князѣ, которыхъ зъ нѣмецка называли королями.

Въ часѣ спокою вымѣряли справедливѣсть
урядники, которїи называлися жупанами. Нарады
надъ загальнымъ добромъ называлися соймами.

Всѣ Славяне були межи собою рѣвными, то
есть уживали рѣвнїи права, однакожь дѣлилися на
Ляхѣвъ, мужикѣвъ и владикѣвъ. Ляхи званїи ѡтъ
слова Лехъ, що значитъ рѣля, загонъ званїи, були
найбогатшїи и наибѣльше мающїи значенья. Нижшїи
ѡтъ нихъ були владики и мужики. Пѣзнѣйше зъ
Ляхѣвъ повстала шляхта. Повстала она у Сла-
вянъ, якъ всюда на свѣтѣ, зъ вѣины. Тїи, которїи
воювали при князю и ѡтличалися, ставали его
товаришами, дружиною, а занятїи воячкою менче
думали на управу поля. Князь поставлялъ ихъ

начальниками мѣстъ, военачальниками, радился ихъ и такъ взнеслися надъ другихъ.

Межи многими прекрасными свойствами посѣдали давнїи Славяне и не мало вадъ, межи которыми головою було несогласіе, бракъ едности и охотне привязанье до чужины. Еще до нынѣ не вылѣчилися Славяне зъ тыхъ вадъ, бо не годятся и не соединяются межи собою тѣлько о кѣлько повиннїи, ино вытягають руки по чужїи обычаѣ, хотяй не всегда лучшїи ѡтъ своихъ.

Давнїи Славяне дѣлилися на дрѣбнїи поколѣнья або племена, а зъ такихъ поколѣнь составлялися державы и народы. Найдавнѣйшою славянскою державою було паньство Самона, который пановалъ въ нынѣшнихъ Чехахъ около 623 года, и которому правдоподобно подлягали Польскїи краѣ надъ рѣками Одрою и Вислою.

Другою славянскою державою, которая хотъ не довго тревала, однакже на подивлѣнье засїяла, була велика Морава зъ престольнымъ мѣстомъ Велеградъ або великое мѣсто. Подъ королями Ростиславомъ и Святоплугомъ коло 860 года цвило паньство Велико-Моравское, нынѣшна Шлезїя и Кракѡвъ до той державы принадлежали. Познѣйше а може и рѣвночасно повстали славянскїи державы, якъ: Чехи, Польша, Русь и Сербїя.

Велико-Морава есть великого значенья для всѣхъ Славянъ, затѡмъ такожь и для Полякѡвъ, коли тамъ за стараньемъ и працею св. Кирила и Меѡодїя принялася правдива наука Христа около 863 года. Уже и въ тѡмъ часѣ розширялося христїаньство зъ Моравы до Польщи и пр. до Кракова, хотяй доперва въ 100 лѣтъ познѣйше нарѡдъ польскїи прїиная христїаньство.

Св. Кирилъ и Меѳодій були найбільшими добродѣями славянськими, бо возвѣстили намъ Евангеліе святое и вырвали предкѣвъ нашихъ зъ темноты и невѣжества поганьского. Дперва ѡтъ тыхъ св. Апостолѣвъ славянськихъ начинаются дѣѣ славянськихъ народѣвъ. Для того маєте изображеніе тыхъ святыхъ мужей на сторонѣ 4 разъ при вступѣ — понеже ѡтъ нихъ властиво починаєся исторія славянська. Св. Кирилъ и Меѳодій перевели святое писанье на языкъ славянскій и выпросили у Папы Римского правити службу Божу въ славянськомъ языкѣ. Они такожъ вынайшли азбуку, кирилицею званую, бо ѡтъ св. Кирила була вынайдена. Св. Кирилъ умеръ въ Римѣ, а Отець св. именовалъ брата его Меѳодія славянськимъ архієпископомъ.

Ѳтъ тыхъ Славянъ, о которыхъ говорилисьмо, походимо мы Поляки и Русины. Належать до Славянъ такожъ: Чехи, Лужичане, Сербы и инні народы.

Початкові дѣѣ Польскі.

О Леху, Кракусѣ и Вандѣ.

Початкові дѣѣ народа нашего суть непевні, переполнені небылицями такъ що трудно правду ѡтъ фалшу розпѣзнати. Якъ чоловікъ недокладно памятає свои дитячі лѣта, такъ и нарѣдъ не знає докладно першого свого початку. Небыличні однакъ дѣѣ Польскі содержатъ въ собѣ багато наукъ красныхъ и уваги достойныхъ.

Першимъ княземъ польскимъ булъ Лехъ, который, якъ описуютъ въ старыхъ письмахъ, прійшолъ около 550 года съ численнымъ народомъ зъ далекой краины въ тѣ стороны, где нынѣ мѣсто Гнѣзно лежитъ. Малъ онъ тамъ найти гнѣздо бѣлыхъ орлѣвъ, що взявши за добрый знакъ, заложилъ мѣсто и назвалъ тое ѡтъ гнѣзда Гнѣзно. Тое мѣсто Гнѣзно уважаютъ Поляки яко колыску своего народа, бо ту насампередъ ихъ князѣ и королѣ рядили и ту найперше христіянская вѣра зацепилася.

Той Лехъ малъ прійняти яко знамя народное бѣлого орла на червонѣмъ поли, которого знамене до нынѣ Поляки уживаютъ. На тѣмъ сторонѣ

маете образъ польского орла за часѡвъ Пяста, короля польского.

Суть денекоторі, которі доводять, що назва „Поляки“ походить ѡтъ Леха, буцѣмъ по Леху, Поляхи, Поляки. Правдоподѡбно выразъ „Поляки“ походить ѡтъ поля.

По Леху пановалъ Визимиръ, а по немъ дванайцять воеводѡвъ. Коли тїи зле радили, тогды обѡбрали собѣ Поляки славного Кракуса або Крака, который малъ заложити польское мѣсто Краковѣ. Той Кракусъ, якъ розказують, убилъ велику змію, котора въ печерѣ пѡдъ горою Вавель пробувала и пожерала людей и худобу. Кракусъ булъ княземъ справедливымъ и добрымъ военачальникомъ. Надалѣ народови новї права, боронилъ край ѡтъ непрїателя, длятого нарѡдъ оплаковалъ го дуже по смерти, а зъ великого жалю высыпалъ на честь его могилу, котору до нынѣ пѡдъ Краковомъ можна видѣти. Тамъ що року въ третїй день Великоднихъ святъ обходится народное торжество, назване Рукавка. Называеся вѣроятно ѡтъ того, що нарѡдъ жалуючи Кракуса, рукавами носилъ землю на его могилу.

По Кракусѣ владѣла въ Польщи его дочка, добра и красна Ванда, о которѡй не тѡлько въ Краковѣ, але и въ цѣлѡй Польщи спѣвають:

Ванда лежитъ въ польскѡй земли,
Що не хтѣла Нѣмця,
Всегда лучше мати свого,
Нежели инностранця.

Тую Ванду хотѣлъ взяти за жѣнку нѣмецкїй князь Ритигеръ, але Ванда ему ѡтказала. Тогды прїйшолъ ѡнъ пѡдъ Краковѣ зъ великимъ войскомъ и хотѣлъ, абы силою наклонити ю до звѣнчанья ся. Ванда побила его войско, а не хотячи

В а н д а.

своею красотою народови кривды нанести, сама кинулася въ рѣку Вислу, въ фаляхъ которой найдла смерть. Здаеся таку обѣтницю зѣлала богамъ, що если побѣдитъ, то посвятитъ имъ свое житье. Еще тогда Поляки були поганами.

Смутились Поляки надъ утратою доброй Ванды, а понеже любили ю рѣвно якъ ей ѡтця, протое внесли могилу на ей памятку, котра знаходится близько Кракова, при селѣ названѣмъ Могила.

О Лешкахъ и Попеляхъ.

По Вандѣ рядило зновъ дванайцять воеводѣвъ, а по нихъ малъ пановати Перемыславъ золотникъ, або Лешокъ I., а по немъ Лешокъ II. и III. Той Лешокъ III. малъ пановати въ Крушвици надъ озеромъ Гонломъ. По немъ насталь княземъ Попель I., а по смерти того Попель II. О томъ Попели говорятъ, що онъ за намовою жены своей Риксы, которая походила зъ нѣмецкихъ родичей, строѣвъ девятнайцять своихъ стрѣѣвъ. Тая Рикса була въ загалѣ зла невѣста, за ей порою пополнилъ ей мужъ Попель рѣжнѣ безправья, самъ ѡтдаючися налогови пьянства.

За безчисленнѣ зброднѣ наступила кара, бо изъ затроеныхъ тѣлъ стрѣѣвъ вышло множество мышей, которѣ зѣли Попеля разомъ зъ его негѣдною женою. Преданье тое не есть правдиве, оно означае що инного. Тиши мыши означаютъ згрызоту совѣсти за пополненѣ черезъ Попеля зброднѣ.

Инне преданье говоритъ, що Попель походячѣй зъ убогого стану зѣоставши княземъ, выперся ѡтця и матери, за що Богъ такъ строго его укараль. Певнымъ есть, що за непошанованье

родичей Богъ тяжко караетъ, якъ караетъ и тыхъ, которіи не любятъ своей ѡтчины.

О честномъ Пястѣ,

рѣльнику и колодѣю въ Крушвици.

За часѡвъ Попеля мешкалъ въ Крушвици Пястѣ, который кромѣ рѣльничества занимался колодѣйствомъ. Отецъ его Хотѣшко былъ орачомъ князя, т. е. управлялъ поле князя Попеля.

Пястѣ былъ убогимъ, але честнымъ и правдивымъ чловекомъ, а жѣнка его Рѣшиха цнотливою и господарною невѣстою.

Одного разу приключилося, що до двора Попеля прійшло двоихъ подорожнихъ, которыхъ Попель не принялъ и ѡтъ себе нагнати казалъ. Пястѣ тогда справлялъ пострижины сына своего Земовита, бо нашій поганьскій предки въ семѡмъ роцѣ подстригали дѣтямъ волоса и надавали имъ имена. Пястѣ побачивши тыхъ подорожнихъ, сейчасъ въ гостину до себе запросилъ. Тогда то тии подорожніи мали таке чудо здѣлати, що їдла и напоѣ чудеснымъ способомъ множилися. Много люда громадилося до Пяста, а ѡнъ всѣхъ частовалъ охотно, а наконецъ загостилъ и самъ князь Попель до его хаты.

Коли мыши зѣѣли Попеля, тогда нарѣдъ собраний на соймѣ выбралъ Пяста королемъ мовлячи, що коли ѡнъ на малѡмъ добре господарилъ, то и для народа буде добрымъ господаремъ. Ѳтъ того Пяста походить королевска родина Пястѡвъ, которая владѣла въ Польщи 500 лѣтъ, а въ Шлезіи 900 лѣтъ.

Преданье о Пястѣ не во всѣмъ есть правдиве, бо сомнительнымъ есть, чи былъ Пястѣ королемъ.

Тільки з певністю знаємо, що синъ Пяста Земовить булъ королемъ польскимъ.

Деякі історики кажуть, що тіи подорожні були Ангели, інші говорять, що то були св. Кирилъ и Меѳодій, або тихже ученики. За посередничествомъ тихъ святихъ мужей прийшло до насъ свѣтло правдивой вѣры, длятого уважаються они Ангелами нашего народа.

Земовить и его наслѣдники.

Зъ Земовитомъ, сыномъ Пяста, начинаются правдиві дѣѣ Польщи. Земовить заслугуе у Полякѳвъ на особливу честь, бо ѳнъ першій положилъ пѳдвалины до устроенья державы и народа польского. Соединилъ въ одно бѳльше племенъ славянскихъ, а именно Полянъ мешкающихъ при Вартѣ и Нотеци, Мазурѳвъ и Ленчицѣвъ. А понеже Поляне становили ядро того полученья, въ ихъ краяхъ лежали мѣста столичні Гнѣзно и Крушвица, длятого повѳли назва Полянъ, а съ часомъ Полякѳвъ, перейшла на цѣлый нарѳдъ.

Земовить булъ знакомитымъ правителемъ и добрымъ военачальникомъ. Закладалъ крѣпости, абы въ часѣ нападѳвъ непріятельскихъ нарѳдъ малъ где хоронитись. Земовить першій устроилъ польске вѳйско и подѣлилъ вооруженный нарѳдъ на ѳтдѣлы и наставлялъ десятникѳвъ, сотникѳвъ и тысячникѳвъ.

За панованья Земовита въ Польщи прийшли до Великой-Моравы св. Кирилъ и Меѳодій, которі тамъ христіянство зацепили. Вже тогды и въ Польщи зачалася появляти наука Христова. Въ року 874 Чехи приняли вѣру христіянську.

Лешокъ, сынъ Земовита пановаль 30 лѣтъ, ѡтъ 891 до 921. Той князь вступаль въ слѣды отца своего, розширилъ польскій границѣ на пѡлнѡчь по Балтицке море и прилучилъ славянскій племена Поморянъ и Кашубѡвъ до своего царства. По немъ наступилъ его сынъ Земомысль, который пановаль 41 лѣтъ, ѡтъ 921 до 962 року.

Той князь ширилъ границѣ польскій на полудне. За часѡвъ его правленья розширилося христіаньство въ Польци, особенно зъ Чехъ и Моравы. Той Земомысль малъ сына Мьешка, который ѡтъ уродження булъ слѣпый. Коли его въ семѡмъ роцѣ постригли, тогды прозрѣлъ. Поганьскій священники сказали, же прозрѣнье тое означае, що нарѡдъ польскій пѡдъ правленьемъ Мьешка або Мечислава буде славнымъ и могущимъ. Пѡзнѣйше толковано тое чудесне приключенье въ той способъ, що пѡдъ панованьемъ Мечислава нарѡдъ польскій прозрѣлъ зъ темноты поганьской и принялъ христіаньство.

На тѡмъ кѡнчится першій періодъ дѣвъ польскихъ.

Початкові дѣвъ рускі.

Надъ Днѣпромъ, на захѡдъ поза Днѣстеръ, мешкали племена того самого походження що Поляки. Звалися они ѡтъ поля надъ Днѣпромъ Полянами, (такъ якъ тѣ що жили межи Вислою и Вартою), въ околицияхъ лѣсистыхъ Овруча называно ихъ Древлянами, Волянянами на Волиню, Дулибами надъ Бугомъ, Тиверцями надъ Днѣстромъ. Межи инними мали два мѣста значнѣйші, Кіевъ надъ Днѣпромъ (заложенный, якъ говорятъ, трема братами Кій, Щекъ и Хоревъ), и Новгородъ великій, далеко на пѡлнѡчь, где скоро розвѣлся гандель.

Граничили тіи Славяне зъ воюючими и вражими племенами Козарѡвъ на Крымѣ, Обрѣвъ и Чудѡвъ, а що найгѡрше, не було согласія межи ними. Не могучи оборонитися, завѡзвали на помѡчь Варягѡвъ зъ-за моря зъ Швеціи, которіи на чолнахъ прибувши до нихъ, напередъ заняли Новгородъ, потѡмъ Кіевъ и цѣлу Славянскую землю межи Днѣпромъ и Днѣстромъ ажъ до Чорного моря.

Варяги звалися такожъ Русами, и зъ вѡдти тую землю назвали Русею. А понеже Варягѡвъ не було богато, змѣшались зъ старшиною славянскою, котора була въ краю; але по ихъ владѣнію можна було пѡзнати, що не була то лагѡдна кровь славянська, але чужа, жаждучая чужой власности. Олегъ побѣдилъ славянскіи народы Кривичѣвъ и Деревлянъ, бился зъ греческими цѣсарями, которіи мали столицю въ Цареградѣ и заключилъ зъ ними корыстній уклады (912). Такъ само поступалъ Игорь, которого Деревляне за свой кривды убили пѡдъ своимъ княземъ, званымъ Малымъ. Строго за тое мстилася на Деревлянахъ Ольга, вдова по Игорю, зрадливо ихъ пѡдходила, людей мордовала и села ихъ палила.

О ней пише Несторъ, найстаршій рускій исторіюписатель, що приказала своему вѡйску забирати зъ хатъ Деревлянъ голубы и воробцѣ, привязовати имъ запаленый чиръ до хвостѡвъ и такъ пускати; птахи вертали до своихъ гнѣздъ и въ той спосѡбъ запалили убогіи хаты. Однакожь Ольга перша навернулася и приняла въ Цареградѣ вѣру святу (955). Въ кѡлькадесять лѣтъ пѡзнѣйше принялъ ю такожъ (988) великій князь кіевскій Володимиръ, внукъ Ольги, великій воѡвникъ, а принялъ ону въ Цареградѣ за намовою греческихъ

цѣсарей. Тогда збурено святынѣ поганьскій и божища въ Кіевѣ, который засіялъ яко столиця руского Митрополита.

Правдивымъ нещастьемъ, Цареградскій патріархи ѡтказали послушеньство Папѣ римскому въ 1054 роцѣ. А коли тѣи патріархи именовали епископѡвъ на Руси, то и церковь руска ѡтпала ѡтъ каѡолической церкви.

Дуже то важный и нещасливый випадокъ, бо зъ того, що восточна церковь ѡтъ западной ѡторвалася, богато межи народомъ вкоренилося ненависти. Въ цѣли соединенья русской церкви зъ римскою много працювали польскій королѣ и епископы, щобы на ново наклонити ихъ до соединенья зъ Папою римскимъ. И хотяйбы тѣи королѣ и епископы и нарѡдъ польскій ничего бѡльше для Русинѡвъ не зробили, то за саму дбалѡсть о спасенье вѣчне Русинѡвъ на вѣчну вдячнѡсть заслугують. Ктобы вамъ инакше о тѡмъ говорилъ, ктобы не хотѣлъ признати, що Вѣра св. есть намъ найдорожшою, котора насъ зъ каѡоликами Поляками вяже, той збурилъ бы въ васъ наибѡльшій скарбъ, якимъ есть спасенье душъ вашихъ.

Мечиславъ I.

НАЧЕРКЪ II.

Дѣѣ народа польского

*ѡтъ запровадження Христіянства въ Польщи 965 року
до подѣлу Польщи черезъ Болеслава Кривоустого 1139.*

Мечиславъ I. и Дубровка

запроваджують Христіянство въ Польщи.

Мечиславъ I. сынъ Земомысла, вступилъ на престолъ въ року 962. Онъ булъ съ початку поганиномъ, якъ и бѡльша часть народа польского, хотяй въ Польщи христіане находилися, а особливо святіи пустыножителѣ, которіи нарѡдъ польскій до принятія правдивой вѣры наклоняли.

Мечиславъ пѡсля поганьского звичаю малъ кѡлька жѣнокъ, а однакъ булъ бездѣтный. Смутился тымъ дуже, що не буде малъ наслѣдника. Тогда радили ему христіанскій пустыножителѣ, щобы ѡтдалилъ ѡтъ себе поганьскій жены, а оженился съ христіанкою, а Богъ милостивый змилуеся надъ нимъ и дасть му дочекатися потомства.

Тогда пановалъ въ Чехахъ князь Болеславъ, который малъ дочку именемъ Добрувку або Дубровку, ревну христіанку. Уже тогда Чехи ѡтъ 40 лѣтъ були христіанами, длятого Дубровка знала всѣ правды св. вѣры, була побожною, о тѡлько що св. Вячеславъ патронъ Чехѡвъ булъ ей стрыємъ, а пѡзнѣйше за посередничествомъ Дубровки зѡсталъ такожъ патрономъ польскимъ.

За порадою святоблिवыхъ пустыножителѣй по́слалъ Мечиславъ послѣвъ до Чехъ, щобы ему вы́сватати Дубровку. Болеславъ прирѣкъ дати доньку за Мечислава, але по́дъ тымъ варункомъ, если зѣстане христїяниномъ. Такъ само ѡтповѣла Дубровка. Скоро Мечиславъ прирѣкъ дополнии той варунокъ ему поставленный, тогда высладе Болеславъ свою доньку Дубровку до Польщи зъ многими священниками и ческими панами. Въ мѣстѣ Гнѣзнѣ мило привиталъ Мечиславъ Дубровку, котора лагѣдною намовою и прикладомъ позыскала Мечислава, такъ що той покинулъ поганьство и увѣрилъ въ одного правдивого Бога.

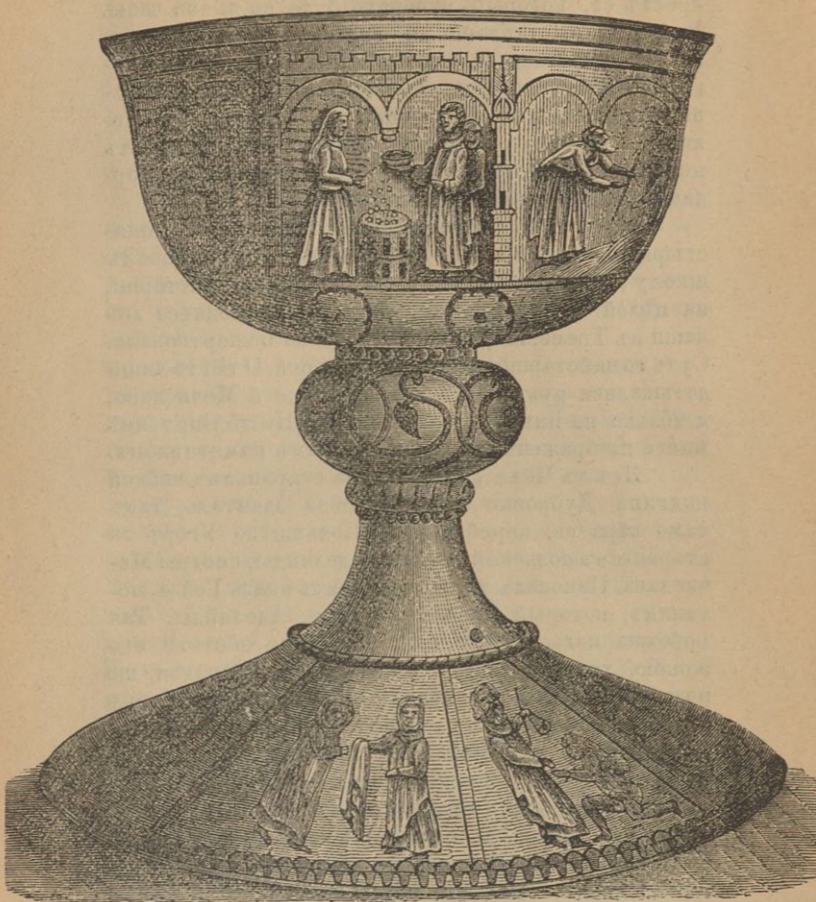
Року 965 (а якъ инніи историки пишуть 966) мѣсяца Марта въ мѣстѣ Гнѣзнѣ, принялъ Мечиславъ зъ рукъ ческого священника Боговида якъ такожь и сестра его Бѣла-Княгиня або Аделяйда зъ многими панами и урядниками польскими св. Тайну крещенїя. И такъ Гнѣзно есть колыскою христїянской вѣры для польского народа, бо тамъ насампередъ засїяла честь и хвала правдивого Бога. Такъ то зерно засїяне руками св. Кирила и Меѡдія зачало буйнїи плоды выдавати. Скоро князь зѣсталъ христїяниномъ, и нарѣдъ поїшолъ за его прикладомъ. Безъ пролитья крови приняли Поляки свѣтло правдивой вѣры, не такъ якъ въ инныхъ краяхъ, где мордовано тысячами исповѣдникѡвъ Христа. То все доводитъ, що нашъ нарѣдъ булъ и есть лагѣднымъ и охотно иде за голосомъ правды. Ѳтъ того часу булъ красный звычай у Полякѡвъ, що рицарѣ польскїи при читанью св. Евангелїя по́дчасъ службы Божой вынимали шаблѣ на знакъ, що суть всегда готовїи вѣру св. боронити. Повалилися поганьскїи божища, а на ихъ мѣстци запановалъ на польскѡй земли

крестъ св. который пановати буде на вѣчный часы. Вкоротцѣ выставлено на польскôй земли много костелôвъ. Мечиславъ и Дубровка выбудовали много костелôвъ въ Гнѣзнѣ, Познаню, Краковѣ, Крушвици, Тремешнѣ, Смогоровѣ на Шлезіи, въ Полоцку, Любачу и проч. Мечиславъ заложилъ перше епископство польске въ Познаню, где Іорданъ булъ першимъ епископомъ.

Мечиславъ заложилъ въ Тремешнѣ монастырь Августинôвъ, а же монастырь утримоваль школу, длятого тамъ була перша и найстарша на цѣлôй Польщи школа. До нынѣ находятся двѣ чаши въ Тремешнѣ, которѣ Дубровка пожертвовала. Суть то найстаршій памятники польскій. О тѣх то чаши дотыкалися руки побожной Дубровки и Мечислава, и тôлько по нихъ маемо памятки. По тôй причинѣ маете изображенъе тыхъ старинныхъ памятниковъ.

Якъ зъ Чехъ до Польщи за стараньемъ ческой княгинѣ Дубровки христіянство завитало, такъ само вѣра св. перейшла зъ Польщи до Угоръ за стараньемъ польской княгинѣ Аделяйды, сестры Мечислава. Пановаль тогды на Уграхъ князь Гейза, поганинъ, который просилъ о руку Аделяйды. Тая побожна польска дѣвица постановила зôстати его женою, хотяй онъ булъ поганиномъ, въ надѣи, що позыскае его зъ народомъ для Іисуса Христа. И такъ сталося, бо Гейза зъ народомъ угорскимъ принять христіянску вѣру. Сыномъ той польской княгинѣ булъ св. Стефанъ, першій король угорскій (бо Гейза булъ тôлько княземъ), который утвердилъ вѣру святу на Уграхъ, за що межи Угодникôвъ Божихъ булъ вписаный. Такожъ св. Владиславъ, пôзнѣйшій король угорскій, есть потомкомъ Гейзы и Аделяйды.

Ч а ш а Д у б р о в к и .

Патена до чаши Дубровки.

Року 977 умерла въ Гнѣзнѣ Дубровка и тамъ зѣстала похована. Жаловаль ю дуже нарѣдъ, а Мечиславъ за нею шѣсть лѣтъ жалобу носиль.

Мечиславъ не тѣлько старался о розпросторенѣе христїанства въ своей державѣ, але такожъ и границѣ ей розширять и борониль ѣтъ ворогѣвъ; наибѣльше воюваль зъ Нѣмцями, которї ѣтъ найдавнѣйшихъ часѣвъ на Польскї краѣ, а въ загаль на славянскї землѣ нападали.

Мечиславъ умеръ въ Познаню року 992 и тамъ до нынѣ спочивае. Той князь зъ своею достойною женою Дубровою належалъ до наибѣльшихъ добродѣтелей польскихъ, понеже нашъ нарѣдъ вѣру св. за ихъ старанѣмъ позыскаль и до нынѣ та святая вѣра цвите въ нашѣмъ народѣ.

Для того най буде память Мечислава и Дубровки благословенна во вѣкъ вѣка, най кождый, который мовить польскимъ языкомъ и мешкае на польскѣй земли, якъ такожъ най кожда польска дитина зъ честїю споминае ихъ имена, а особливо най знае, що Мечиславъ и Дубровка христїанство въ Польци р. 965 запровадили.

Болеславъ Великій,

першїй и наибѣльшїй король польскїй

(пановаль ѣтъ 992—1025).

Болеславъ Великій

утверджае въ Польци христїанство.

По смерти Мечислава I. вступиль на престоль польскїй сынъ его Болеславъ, для великихъ дѣлъ и заслугъ Великимъ якъ такожъ и Хробымъ прозванный. Той то Болеславъ Великій естъ правдивымъ основателемъ державы польской.

Не о́дродился Болеславъ о́тъ своихъ родичей Мечислава и Дубровки, вступаючи въ ихъ слѣды. Передъ всѣмъ старался утвердити въ Польщѣ христіянство. И въ той цѣли закладывалъ епископіи, будовалъ костелы и монастырѣ, спроваджувалъ зъ чужины священникѡвъ и истреблялъ поганство.

Священникѡвъ проповѣдающихъ слово Божое такъ Болеславъ почиталъ, що въ ихъ присутствію николи не сѣдалъ, и онъ першій зачалъ называти священникѡвъ князями; давнѣйше означало слово князь то само, що ксѣндзъ.

О святѡмъ Войтѣху.

Въ першихъ лѣтахъ панованія Болеслава прійшолъ до Польши св. Войтѣхъ, епископъ зъ Праги, братанокъ Болеслава Великого, бо Дубровка, мать Болеслава и Стрежислава, и мать св. Войтѣха були рѡдными сестрами.

Отчиною св. Войтѣха були Чехи, длятого булъ св. мужъ Славяниномъ, бо Чехи и Поляки належатъ до Славянъ. Зъ причины великой святѡбливости житя и наукъ выбрано св. Войтѣха епископомъ въ Празѣ, которе мѣсто було и есть столицею панства Ческого. Коли Чехи, а особливо мешканыцѣ Праги, не хотѣли слухати своего пастыря, тогды св. Войтѣхъ опустилъ землю Ческу и пѡйшолъ въ инный край, отримавши ѡдпустку ѡтъ Папы римского.

Святыи Войтѣхъ переходячи черезъ многіи краѣ загостилъ наконецъ до Польши. Онъ ишолъ охотно до той землѣ знаючи, що тамъ еще богато есть до работы, щобы вѣру св. утвердити въ сердцахъ польскихъ. Зъ Польши думалъ той св. мужъ

удатися до краївъ пограничнихъ поганьскихъ, абы тамъ слово Боже и науку Христа проповѣдати.

Св. Войтѣхъ.

Прійшолъ отже 996 р. св. Войтѣхъ до двора Болеслава Великого, который принялъ его зъ великою честію. Болеславъ Великій дуже любилъ св. Войтѣха и булъ послушнымъ его приказамъ

и упомненьямъ. Болеславъ хотѣлъ затримати св. Войтѣха при собѣ на всегда, але ему не удалось, бо св. Войтѣхъ хотѣлъ сусѣдныхъ поганъ позыскати для вѣры Христовой.

Въ многихъ мѣсяхъ польской державы проповѣдалъ св. Войтѣхъ слово Боже, о чомъ преданья посвѣдчаютъ, и такъ въ Краковѣ, въ Ополю на Шлезіи около Стрѣльна, въ Мѣстиску и до многихъ инныхъ мѣстъ доходили преданья, що тамъ той св. Апостоль наущалъ нарôдъ.

Читаемо въ исторіи, що св. Войтѣхъ булъ першимъ архієпископомъ гнѣзненскимъ и для того катедра архієпископа въ Гнѣзнѣ до нынѣ катедрою св. Войтѣха называеся. Однакожь на тоє нема доказôвъ, и не можна знати довôдно, чи той святой мужъ булъ архієпископомъ гнѣзненскимъ.

Св. Войтѣхови завдячують Поляки дуже хорошу пѣснь, котора зачинаеся словами: „Бога Родица“. Есть то найстарша и найславнѣйша пѣснь польска, бо ю не тôлько люде спѣвали въ костелахъ, але и войско на вôйнѣ спѣвало. Для того помѣщаю вамъ любезнѣй читателѣ тую пѣснь для ей важности, якъ и для того, що кождый Полякъ знати ю повиненъ.

Весною 997. року св. Войтѣхъ въ товариствѣ свого брата Радзина и священника Бенедикта удался до Пруской землѣ, щобы тамъ Слово Боже проповѣдати. Болеславъ далъ ему для обороны войско. Плывучи на чолнѣ Вислою, прибулъ св. Войтѣхъ до Гданьска, мѣста лежачого надъ моремъ Балтицкимъ, а тогдылежачого до Польщи. Тамъ наущалъ св. Войтѣхъ нарôдъ съ цѣлой окрестности и крестилъ тыхъ, которіи еще не були крещеніи.

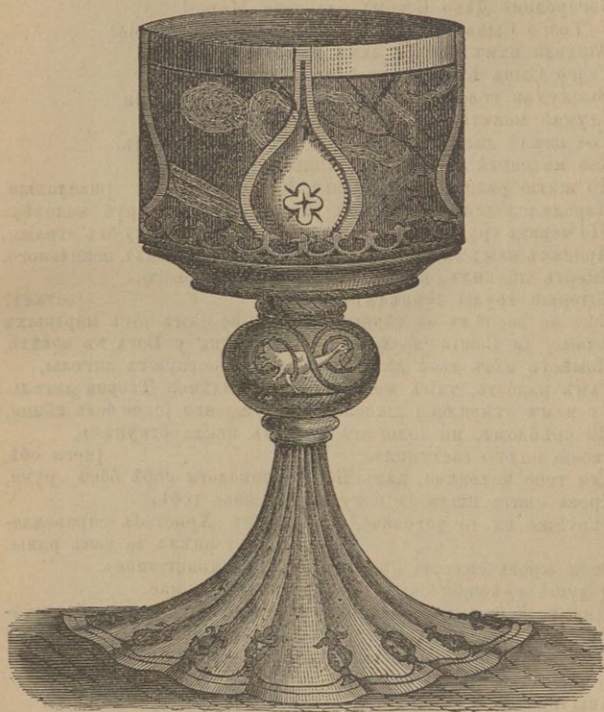
Зъ Гданьска удался св. Войтѣхъ до Прусъ, где 23. Цвѣтня 997. року понеслъ мученическу смерть. Два его товаришѣ сейчасъ удалися до Болеслава съ тою сумною новиною. Гѣрко заплакалъ Болеславъ надъ утратою Божого слуги и хотѣлъ его тѣло святое почитити блестательнымъ похорономъ и яко найдорожшій скарбъ въ своей столицѣ зложить. Дятого выслалъ послѣвъ до Прусакѣвъ, абы выдали тѣло мученика. Але тѣи зажадали тѣлько срѣбла за выданье, кѣлько тѣло св. Войтѣха заважить. Присталъ на тую угоду Болеславъ, бо малъ великѣй богацтва. При важеню мало статися чудо таке, що тѣло дуже маленько важило, и такъ Прусакѣ не збогатилися польскимъ срѣбломъ.

На границы польской державы принялъ Болеславъ Великѣй зъ многими епископами, священниками и вельможами тѣло св. Войтѣха. Мощи тѣи зложено въ Тремешнѣ, а 20. жолтня 999 р. перенесено до Гнѣзна, где досѣ спочивають; въ Тремешнѣ лишили тѣлько руку св. мученика. Знаходится такожъ въ Тремешнѣ чаша св. Войтѣха, которая есть тутъ изображена.

Той-то св. Войтѣхъ есть ѣтъ самого початку заступникомъ и оборонителемъ нашего польского народа. Тысячами ходили Поляки и до-теперь ходять до гробу того святого заступника, абы поклонитися его св. мощамъ и просити о причиненъе ся за нами до Бога. Межи нашими польскими святыми и заступниками есть св. Войтѣхъ наибѣльше знымъ и наибѣльшу честь у насъ ѣтирае.

Святой Войтѣхъ есть заступникомъ не тѣлько Польщи але и Чехъ, ѣтъ которыхъ завитало до насъ христѣянство. Дай Боже, щобы за причиною

св. Войтѣха Поляки и Чехи взаимно любилися
и соединити старались.

Чаша св. Войтѣха.

А теперь читайте тую славну пѣснь Бого-
родичну, котору св. Войтѣхъ уложилъ.

Пѣснь Богородична.

Богородице Дѣво Богомъ славлена Маріе!

У Твоего Сына Господина Мати избрана Маріе!

Справди намъ спусти намъ Кирие елейсонъ

Твоего Сына Крестителя благополучный часъ.

Выслухай голоса, наполни мысли чововѣческіи

Слухай молитвы тыхъ, которіи тебе просимъ.

Тое нехай дати изволитъ той которого просимъ.

Дай на свѣтѣ щастное состоянье,

По житю райское пребыванье, Кирие елейсонъ. [щасливый,

Народился для насъ Сынъ Божій, въ то вѣруй чововѣче

Що черезъ трудъ Богъ свои люде отъялъ дїаволу ѿ стражи,

Придалъ намъ здоровье вѣчное, старосту оковалъ пекельного.

Смерть пѣдъялъ, вспомнулъ чововѣка первого.

Который труды терпѣлъ бермѣрній. [всталъ.

Еще не dospѣлъ за вѣрныхъ, доки не самъ ѿ мертвыхъ

Адаме, ти Божій всельнику, ти сидишь у Бога въ совѣтѣ,

Помѣсти насъ твой дѣти, тамъ где царствуютъ ангелы,

Тамъ радѣсть, тамъ милѣсть, тамъ видѣнье Творца ангель-

Ту намъ зъявилосѣ дїавольское осужденье [ское безъ кѣнца,

Ни срѣбломъ, ни золотомъ насъ зъ пекла ѡткупилъ,

Своею силою заступилъ. [ноги обѣ,

Для тебе чововѣче, далъ Богъ проколоти собѣ бѣкъ, руки,

Кровь свѣта ишла зъ боку на спасенье тобѣ.

Вѣруйже въ то чововѣче, що Іисусъ Христосъ справедли-

[вый терпѣлъ за насъ раны,

Свою кровь свѣтую пролялъ за насъ христїанѣвъ,

О душѣ грѣшнѣй самъ Богъ стараннѣсть має,

Дїаволу ю ѡтнимае, где самъ царствуетъ, тамъ ю до себе прїй-

Вже намъ часъ, година грѣхѣвъ каятисѣ. [мае.

Богу хвалу давати, всеми силами Бога любити.

Маріе Дѣво, проси Сына Твоего Царя небесного,

Абы насъ сохранилъ ѿ всякого зла.

Все Свѣтїи просѣтъ, насъ грѣшныхъ вспоможѣтъ,

Абысѣмо зъ вами пребывали, Іисуса Христа хвалили.

Того насъ сподоби Іисусе Христе любимый, [беснїи силы.

Абысѣмо зъ Тобою пребывали, где ся намъ радуютъ вже не-

Аминь, аминь, аминь, аминь, аминь, аминь, такъ

[Боже дай,

Абысѣмо все пошли въ рай, где царствуютъ ангелы.

Ото есть тая славна и дуже хороша пѣснь. Въ ней суть выложеніи въ коротцѣ засады нашей св. вѣры. И тую пѣснь спѣвали польскій, литовскій и рускій рицарѣ, якъ воювали зъ Нѣмцами, Татарами, Турками, Шведами и зъ Москалями, а Богъ благословилъ ихъ оружье. Зважте и подивляйте миліи читателѣ, якъ побожніи були нашій предки, коли йшли до бою, то побожну пѣснь спѣвали.

Зъ часомъ коли згасла побожнѣсть въ польскѣмъ народѣ, забулася и тая пѣснь старожитна; теперъ тѣлько въ однѣмъ гнѣзненскѣмъ катедральнѣмъ костелѣ при гробѣ св. Войтѣха до нынѣ священники ю спѣвають.

Нѣкоторіи выразы въ тѣй пѣсни суть не кождому зрозумѣлыми, но то ничо не шкодить, бо мудрѣйшіи люде вамъ выголкують тое, що не зрозумѣете, а незрозумѣліи слова свѣдчать о старожитности тѣй св. пѣсни.

Болеславъ Великій,

розширяє границь Польщи.

Малою була Польща за часѣвъ Мечислава І. Болеславъ Великій старался всѣми силами ю побѣльшити. Не заберавъ онъ земель чужихъ, але лучилъ въ одно розсыпаніи славянскій племена. Болеславъ Великій хотѣлъ получити въ одно если не всѣ, то хоть часть славянскихъ народѣвъ.

Зъ давень давна належалъ до Польщи Кракѣвъ зъ цѣлою окрестностею, однакожь булъ черезъ якійсь часъ въ посѣданю Чехѣвъ. Року 999 ѡдобравъ го Болеславъ Чехамъ и ѡтъ тогды не тѣлько Кракѣвъ всегда до Польщи належалъ, но и булъ столицею народа.

Далеко поза Кракôвъ розширилъ Болеславъ польскій границѣ, бо майже половину Угоръ замешканую Славянами, нынѣшну Моравію а навѣтъ и Чехôвъ прилучилъ до своей державы. Але Чехи скоро освободилися. Дальше здобуль на пôлночь Пруску краину надъ Балтикомъ, на захôдъ значну часть славянської землѣ надъ рѣкою Лабою або Ельмою и Салею въ нынѣшнôй Саксоніи, и тѣм до Польщи прилучилъ. На всхôдъ сягали границѣ польскій за панованья Болеслава ажъ по Днѣпръ. А такъ ставалася Польща сильною на внутрѣ и була страшною ворогамъ.

Цѣсарь нѣмецкій посѣщае Болеслава въ Гнѣзнѣ.

Въ той часъ пановалъ въ Нѣмеччинѣ цѣсарь Отто. Треба знати, що въ тыхъ часахъ цѣсарѣ уважали себе за панôвъ цѣлого свѣта, длятого пôсля ихъ мнѣнія и Польща до нихъ належала. Ото теперъ наступилъ часъ, що самъ нѣмецкій цѣсарь ôтрѣкся своихъ выдуманыхъ правъ и призналъ Болеслава яко собѣ рôвного, а Польщу независиму.

Цѣсарь Отто постановилъ лично посѣтити Болеслава Велик., абы пôзнати ближе того славного богатира. Въ сопроводѣ знакомитыхъ панôвъ ôтправилъ до Польщи, где его на границы своей державы знакомито принялъ король польскій. Многѣ полки узброеныхъ польскихъ рицарѣвъ стояли по обохъ сторонахъ дороги, а самъ цѣсарь не шôгся надивовати надъ добранимъ вôйскомъ польскимъ.

Якъ тôлько Отто прибулъ до Гнѣзна, Болеслава столицѣ, насампередъ пôйшовъ до костела, где

хоронилися мощи св. Войтѣха, щобы тутъ ѡтдати честь св. мученикови и упросити собѣ его заступничества передъ Богомъ. Костелъ той булъ хорошо и величаво украшений золотомъ и серебромъ.

На видъ такъ великихъ богацтвъ и силы Болеслава, цѣсарь воскликнулъ: кленусь на цѣсарску корону, що бѣльше бачу славы, якъ чутка о тѣмъ була. Ѳтбувши нараду съ своими Панами, узналъ Болеслава за рѣвного собѣ, тогды знялъ свою корону, вложилъ ю на голову Болеслава на знакъ, що признае го королемъ собѣ рѣвнымъ. Потѣмъ надалъ Болеславови Великому власть постанавляти нові епископства. Отто заложилъ архіепископство гнѣзненське, которому всѣ польскі епископства пѣдлягали. До того часу було тѣлько одно епископство польске въ Познани, но и тое було зависиме ѡтъ нѣмецкого архіепископа въ Магдебургу. Нынѣ польскі епископства суть зависимі лишь ѡтъ Риму. Три дни гостилъ Отто въ мѣстѣ Гнѣзнѣ, а Болеславъ справлялъ черезъ цѣлый часъ на честь его ѡбѣды. По кождѣмъ ѡбѣдѣ даровалъ Болеславъ всѣ начиня золоті и срѣбні цѣсареві; тыхъ подаркѣвъ було такъ богато, що цѣсарь не мѣгъ тому надивуватися.

Не забулъ Болеславъ такожъ о вельможахъ и о слугахъ цѣсарскихъ, такъ ихъ щедро обдарилъ, що никто зъ нихъ не вийшолъ съ порожними руками. Такъ то пріймали Поляки своихъ гостей. Се дѣялося року 1000 по Христѣ, теперъ отже тому 879 лѣтъ. Тая гостина цѣсаря Оттона була дуже важна. Самі Нѣмцѣ уважали Польщу за край цѣлкомъ независимый.

Зважте теперъ любезні читателѣ, якъ могучою мусѣла бути тогды Польща, коли самъ нѣмецкій цѣ-

сарь выбрался булъ до Болеслава Великого въ гостину!

Болеславъ Великій воюе на Руси.

Тогды пановалъ на Руси великій князь Володимиръ; найстаршій сынъ того князя Святополкъ оженился зъ донькою Болеслава. Русины не узнавали ще тогды Папу римского за голову церкви. Ажъ за стараньемъ Болеслава зачалася на Руси ширити правдива вѣра каѳолическа, а до того причинился наибольше епископъ поморскій Рейнбернъ и донька Болеслава.

Отець Святополка Володимиръ булъ нерадъ зъ такого возросту вѣры каѳолической на Руси; длятого казалъ епископа вразъ съ сыномъ и сыновою кинути до вязницѣ. Тогды вырушилъ Болеславъ Великій своему зятеви на помѣчъ, побилъ Русинѣвъ и доказалъ того, що Святополка, зятя его вразъ зъ женою зъ вязницѣ пущено. Се дѣялося въ роцѣ 1014.

Року 1018 прійшло до новой вѣины зъ Русинами, котора була для Полякѣвъ ще славнѣйша. Русины на голову побитіи поѣшли въ розтечь, а поѣсля того поѣдался Кіевъ, що булъ столицею Руси. Зъ добутиымъ мечемъ на передѣ польскихъ рицарѣвъ вѣѣждалъ Болеславъ въ обмурованный Кіевъ, и тилъ мечемъ въ желѣзну браму, ажъ той выщербился; длятого названо той мечъ щербцемъ. Сю хвилю представляе образокъ на сторони 39. Поѣзнѣйше привязовалъ кождый польскій король, коли его короновали, той мечъ до своего боку, и значилъ нимъ крестъ св. на всѣ стороны свѣта, абы показати, що Польша боронила вѣры святой. Въ деякихъ старыхъ книгахъ написано,

що самъ Ангелъ зъ неба принѣсъ той мечъ Боле-
славови. Образокъ щербця маєте на сторонѣ 40.

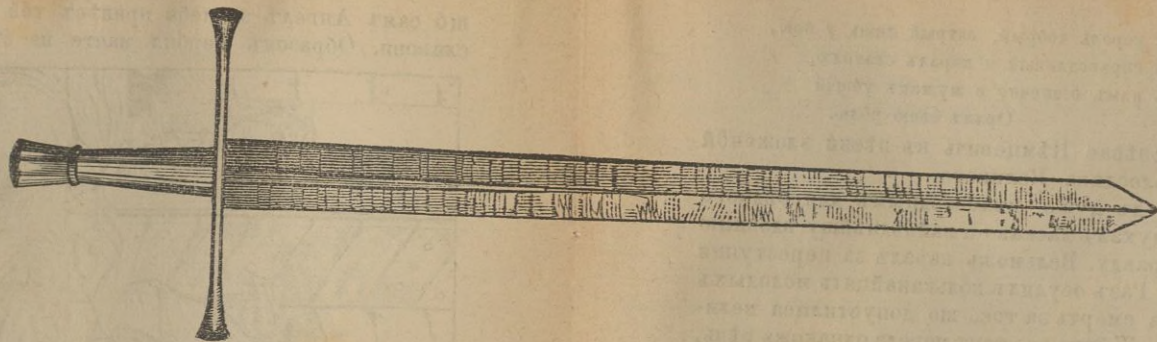

Болеславъ Великій ударяе мечемъ въ брану Кіева.

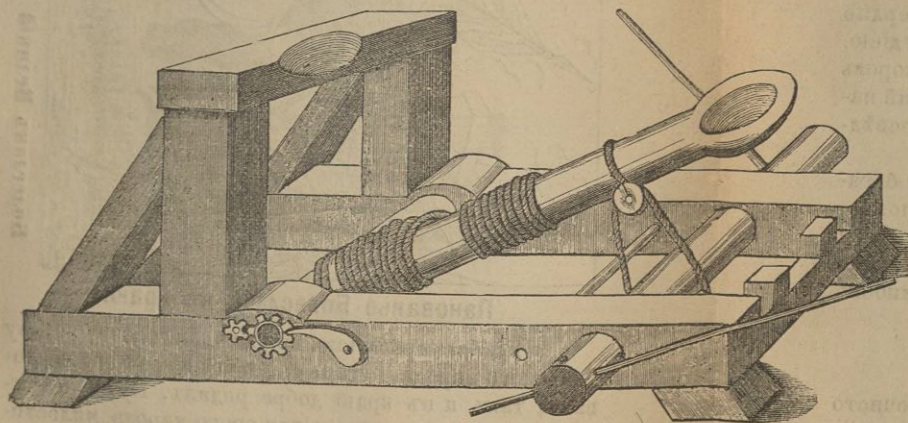
Панованье Болеслава въ краю.

Якъ за границею ширилъ Болеславъ славу
польского народа, ѡтганялъ ворога и край побѣлшо-
валъ, такъ и въ краю добре рядилъ. Булъ побож-
нымъ, справедливымъ и для своего народа милости-
вымъ паномъ.

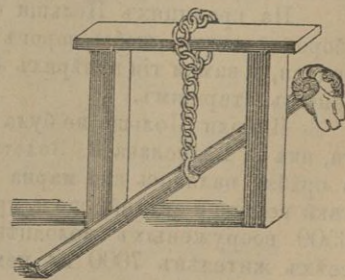

Щ е р б е ц ъ .

К у ш а в е л и к а .

Таранъ або баранъ.

Буль король добрый, острый лишь у бою,
 Буль справедливый и караль сваволю,
 Пѣдъ нимъ безпечно и мужикъ убогій
 Ораль свою рѣлю.

Такъ спѣвае Нѣмцевичъ въ пѣсни зложенѣй
 на честь Болеслава Великого.

Онъ буль дуже милосерднымъ для бѣдного
 народа, выслухаль ласкаво и найбѣднѣйшу вдовицю
 и зробилъ правду. Вельможъ караль за переступки
 дуже остро. Разъ осудилъ кѣльканайцять молодыхъ
 паничѣвъ на смерть за тое, що допустилися вели-
 кихъ кривдъ. Жѣнка его такъ повела однакожь рѣчь,
 що тыхъ молодцѣвъ не убито, але задержано въ
 вязниці. Опѣсля стало жаль королеви, що потра-
 тилъ тѣлько молодыхъ людей, бо имъ ще буль часъ
 поправитись. Въ той часъ королева призналася до
 вины, привела ему переступникѣвъ, а король радо
 имъ дароваль. Отъ бачите, якъ милостиве сердце
 малъ Болеславъ, хотяй буль справедливымъ судією.

На границяхъ Польщи будоваль той король
 оборонні замки, щобы ворогъ не мѣгъ на край на-
 падати, а замки тѣи повѣрять ѣтважнымъ и досвѣд-
 ченымъ старшимъ.

Николи Польща не була такъ велика и бога-
 та, якъ за Болеслава В. Золота було всюда полно,
 а срѣбло валялось якъ марна полова. Мѣста були
 такі великі и сильні, що н. пр. Гнѣзно выставляло
 6500 вооруженыхъ молодцѣвъ; а нынѣ либонъ
 всѣхъ жителѣвъ 7000 въ немъ находится.

Смерть Болеслава Великого.

Року 1024 короновался Болеславъ урочисто
 на польского короля. Видно, що собѣ малъ за бай-
 дуже тую коронацію, котору ему цѣсарь Оттонъ

въ року 1000 виправилъ. Онъ хотѣлъ черезъ тое показати, що самъ тѣлько має силы, абы ся королемъ оголосити, и не потребуе цѣсарского позволеня.

На конецъ прійшовъ рѣкъ 1025, остатный рѣкъ житя нашего короля. Передъ смертію зѣбралися рицарѣ при его постели, а онъ прощался зъ ними и предсказовалъ будучнѣсть Польщи, що по немъ прійдуть недолѣ на польскій нарѣдъ. Пытали, якъ долго по немъ має бути жалоба; умирающій король отвѣтилъ: „Нѣ мѣсяцѣ нѣ лѣта будете мене болѣти, але кто мене зналъ и ласкъ моихъ досвѣдчилъ, долго що-день плакати по минѣ буде. И не тѣлько тѣи, которіи мене знали и ласкъ моихъ досвѣдчили, плакати по минѣ будуть, але сыны ихъ пожалують смерти короля Болеслава, почувши о немъ людскій оповѣданя.“

Болеславъ Великій умеръ въ Познани 17. Червня 1025 року, въ 58. року житя а въ 33. року панованья.

Заплакалъ весь нарѣдъ, почувши о смерти доброго короля, а всякъ Полякъ и Полька бѣльше тужили, чимъ за утратою рѣдного батька; и справдѣ Болеславъ В. булъ справедливымъ батькомъ польского народа и правдивымъ заложителемъ Польщи.

Отъ якъ описуе найстаршій польскій лѣтописецъ жалъ, зъ причины смерти Болеслава: „По смерти короля Болеслава вѣкъ золотый замѣнился на мѣдяный. Польща колись королева блистяча золотомъ и дорогоцѣнностями увѣнчана, присѣла въ попелѣ, втягнувши на себе вдовице шматье. Звукъ лѣры въ плачь, танецъ въ смутокъ, весѣлья въ тугу перемѣнились, черезъ цѣлый рѣкъ никто въ Польщи

Мечиславъ І. и Болеславъ Великій.

не справлялъ пиру. Жаденъ знаменитый мужъ, нѣ знаменита невѣста не пріодѣвала святочной одежи; нигде танцѣвъ, нигде музыкъ по заѣздахъ не почувлъсь. Нигде дѣвоча пѣсня, нигде весела думка не озвалась. И такъ всё черезъ цѣлый рѣкъ тую громадскую жалобу удерживали.“

Болеслава поховали въ Познани, его и Мечислава I. попелы спочиваютъ въ каплицѣ званой королевскою або золотою. Тамже поставили два великій и красній памятники; оденъ зъ нихъ представляе Мечислава, а другій Болеслава. Мечиславъ показуе рукою на крестъ, на знакъ, що онъ вѣру св. до Польши ввелъ, а Болеславъ оперъ руку на мечу, бо мечомъ охоронялъ Польшу и билъ безпощадно ворогѣвъ.

Король польскій до Болеслава Кривогубого.

Мечиславъ II. сынъ Болеслава В. пановалъ ѣтъ 1025—1034 року. Онъ не булъ такій крѣпкій, якъ его батько, тому и Польша пѣдъ нимъ стала упадати. За житя короля ишло ще сяко-такое, але по смерти его повалились на Польшу нещастя. Въ той часъ почала панувати жѣнка змерлого Мечислава, нѣмкиня Рикса, але дуже зле радила, такъ що нарѣдъ ю прогналъ. Страшно сказати, що въ сию пору дѣялось въ Польши. Простый нарѣдъ не понимающій твердо св. вѣры переверталъ костелы и почалъ кланятись на ново чужимъ богамъ. Такъ було черезъ пару лѣтъ, ажъ завѣзвали на престолъ польскій Мечиславового сына Казимира, который за границею въ монастыри ховался.

Казимиръ I. пановалъ ѣтъ 1040—1058 року; король той завелъ зновъ порядокъ въ Польши. Побилъ збунтованныхъ поганьцѣвъ пѣдъ Вацлавомъ,

на ново побудовалъ костелы и сильно утвердилъ Христiянство. Онъ булъ першій письменный король польскій. Его прозвали ѡтновителемъ Польши. По немъ наступилъ сынъ его, Болеславъ II. Смѣлый. Онъ пановалъ ѡтъ року 1058—1079, булъ бодрый и биткiй король, который подѡбно якъ его дѣдъ Болеславъ V. много и щасливо воювалъ: на Чехахъ, Уграхъ и Руси. На нещастье король той обридилъ себе поганымъ чиномъ, бо убилъ св. Станислава, епископа кракѡвского. Проклятый за той тяжкiй проступокъ, мусѣлъ утѣкати зъ батькѡвщины и закѡнчилъ житье въ далекѡмъ монастырѣ Осiяка, каючись тяжко за свѡй грѣхъ.

Владиславъ Германъ, братъ Болеслава Смѣлого, пановалъ ѡтъ 1079—1102 року; онъ малъ двоухъ сынѡвъ: Болеслава Кривоугубого и Збигнева.

Свѣтый Станиславъ.

Изъ всѣхъ свѣтыхъ заступникѡвъ польскихъ, св. Станиславъ наибѡльше въ польскѡмъ народѣ шанованный и величанный. На тую честь заслужилъ св. Станиславъ святостею житья, наукою и мучеництвомъ.

Уродился св. Станиславъ 1030 року въ селѣ Щепановицяхъ, (сегодня мѣсточко въ Галичинѣ, сѣмъ миль ѡтъ Кракова). Батько его Владиславъ булъ добрымъ и побожнымъ рицаремъ, а мать, Богна, побожною невѣстою. Чеснiй родителѣ, прозываючи такъ дитину на Хрестѣ свѣтѡмъ, хотѣли щобы зъ него сталась слава Богови и людямъ.

Молоденькiй Станиславъ ѡтъ родителей попечительно хованный, вже въ початкахъ житя своего явилъ зароды чеснотъ свѣтыхъ. Булъ добрымъ, милосерднымъ и пильнымъ въ науцѣ. Ѳтобравши

першій початки науки въ дому, пошолъ св. Станиславъ въ Гни́зно, где була найлучша въ Польщі школа, а по чотырехъ лѣтахъ выбрался въ Парижъ, французску столицю. Тамъ перебулъ сѣмъ лѣтъ на науцѣ, и не тѣлько въ науцѣ, але во всѣмъ добромъ высоко поступилъ.

Вернувшись въ край обобралъ собѣ духовное сословіе, щобы працювати для славы Божой и добра братьей. Для великой науки и доброты именовали Станислава проповѣдникомъ и каноникомъ въ соборномъ краковскѣмъ костелѣ, а по смерти епископа Лямберта обобрали Станислава въ 41. року житя епископомъ краковскимъ. На томъ высѣмъ урядѣ працювалъ Станиславъ зъ пожиткомъ для славы Божой и добра повѣренныхъ собѣ овецъ.

Въ той часъ пановалъ въ Польщі король Болеславъ Смѣлый, крѣпкій владѣтель, але не дай Боже якого поганого житя. Упоминалъ его епископъ, щобы покинулъ свѣй недобрый обычай, але король не тѣлько не поправился, но розгнѣвался на епископа и шукалъ на немъ помститися.

Припало такъ, що Станиславъ купилъ для костела краковского село Петровинъ ѡтъ рицара Петра, герба Стремя. По смерти того Петра кровники наважили допоминатися ѡтъ епископа села и запѣзвали его передъ короля. Тогды епископъ не маючи свѣдкѣвъ, воскресилъ самого Петра, который посвѣдчилъ, що епископъ истинно купилъ у него село и заплатилъ ему гроши.

Но коли Болеславъ не оставлялъ своихъ поганныхъ налогѣвъ, тогды Станиславъ выклялъ его, то значить, заказалъ зъ нимъ сообщатися и заборонилъ ему принимати св. Тайны и приступъ до костела. Король мѣсто жаловати за свои грѣхи,

шукалъ способности помститися на святѣмъ мужу, и въ самъ день 8. Мая 1079 року убилъ Станислава, якъ той правилъ службу Богу въ костелѣ на Скалцѣ въ Краковѣ.

За тую збродню кинулъ святѣйшій Отець Папа римскій интердиктъ т. е. приказалъ въ цѣлѣй Польщи ѳтиправляти обряды религійніи и удѣляти св. Тайны. Тогда такъ Болеслава сумлѣнье непокоило, що утѣкъ зъ краю и тяжко цѣлый вѣкъ покутовалъ.

Року 1252 столица апостольска канонизовала Станислава, т. е. оголосила его Святымъ а заразомъ Папа Иннокентій IV. надалъ его за заступника Польщи.

Болеславъ Кривогу́бый

(пановавъ ѳтъ 1102—1139).

Буль то оденъ зъ найдѣльнѣйшихъ королѣвъ польскихъ, и стался гѣднымъ рѣвнатиcя Болеслави В. Въ 47 битвахъ побилъ ворогѣвъ народа польского. Уже въ семѣмъ роцѣ житя свого просилъ батька, щобы позволилъ ему воювати зъ воюгами польской землѣ. Позволилъ Владиславъ и радовался, що такій малый хлопчина, а таке въ немъ смѣле сердце.

Болеславъ въ 1103 р. обнявши польскій престолъ, мусѣлъ тяжкій вѣйны провадити зъ воюгами Польщи. Розгнѣванный старшій братъ Кривогубого Збигневъ, що ему панованье по батьку не дѣсталося, пѣдмовилъ на Польшу сусѣдніи народы. Протое Чехи, Нѣмці, рускій князѣ и Поморяне вооружилися противъ Болеслава, но ѳнъ не тѣлько буль въ состоянію всѣмъ опертися, але еще всѣхъ на голову побилъ. Цѣле Поморье т. е. край

лежачій надъ Балтицкимъ моремъ, нынѣ Померанією званный, здобуль и до Польщи прилучилъ. Мѣста: Бѣлогородъ, Колоберегъ, Волѣнь, Камѣнь, Козлинъ и Штетинъ, которе то мѣсто лежитъ тамъ, где впадае рѣка Одра до Балтицкого моря, впали въ руки Болеславові. Но понеже Поморяне були еще тогды поганами, Болеславъ усиленно старался ввести межи нихъ христіянство и въ тѣй цѣли привѣлъ до нихъ св. Оттона.

Нѣмецкій цѣсарѣ якъ перше такъ и теперь уважали Польщу за край собѣ пѣдданный, длятого цѣсарь нѣмецкій Генрикъ жадалъ ѡтъ Болеслава данины въ грошахъ на знакъ зависимости. Але Болеславъ такъ отвѣтилъ цѣсареві: „Никто мене не примусить, щобымъ хотѣй за грѣшь булъ твоимъ данникомъ; скорше хочу цѣлый край утратити, якъ его въ неславѣ держати.“

Съ того почалася вѣйна: Генрикъ зѣбравши много войска напалъ на Польщу. Не перестрашился того Болеславъ и смѣло пѣйшовъ до бою. Самі Нѣмцѣ такъ дуже мужество Кривогубого славили, що на его честь пѣснь спѣвали, хотъ цѣсарь пѣдъ карою смерти тую пѣснь спѣвати заборонилъ. Прійшло до битвы недалеко Бретислава, где бѣольша половина нѣмецкого войска трупомъ полягла, а же пѣзнѣйше собаки тѣла нѣмецкій въ околиці розволочили, мѣстце то прозвали „собачимъ полемъ“, и такъ оно и доси звется.

Годится вспѣмнути въ тѣй вѣйнѣ Глоговянъ, которі обяжені погодилися до часу съ цѣсаремъ нѣмецкимъ, и дали ему въ заставъ свои власні дѣти на то, що бѣйки не пѣчнутъ, а тимчасомъ пѣслали до короля послѣвъ зъ вопросомъ, чи маються пѣддати чи нѣ. Болеславъ наказалъ боронитися

до остатной кропли крови, бо въ коротцѣ прійшолбы съ помочю. Не поѣдалися Глоговяне, але почали боронитися. Цѣсарь приказалъ на передъ войска вести дѣти Глоговскихъ мѣщанъ, бо думалъ, що не будутъ стрѣляти до дѣтей своихъ и сами поѣдадутся. Но грубо помылился, бо Глоговяне знали добре, що по Бозѣ батькѣвщина наймилѣйша бути повинна, и для того не зважали на дѣти, но почали на Нѣмцѣвъ валити камѣня, ляти кипячу воду и смолу, и такъ ѡтогнали Нѣмцѣвъ ѡтъ мѣста, а тимчасомъ Болеславъ прійшолъ съ помочю. Мѣсто Глогѣвъ теперь знѣмчене лежитъ въ Шлезіи.

Болеславъ булъ побожнымъ. Посѣтилъ Землю святу, где Спаситель свѣта уродился, научалъ и смерть мученическу понѣсъ. Болеславъ булъ такожъ добрымъ сыномъ, бо пять лѣтъ по смерти отца носилъ жалобу, а цѣле житѣе носилъ образъ его на грудехъ. Часто вдивлялся въ него мовлячи: „Не дай менѣ Боже збогидити якимъ-будь чиномъ памятку батька мого“. Що за прекрасный примѣръ для польской молодежи!

На нещастѣ Болеславъ Кривоугубый передъ смертію подѣлилъ Польшу межи чотырохъ сынѣвъ своихъ, що було причиною великой недолѣ для Польщи, и треба було долгихъ лѣтъ, закимъ роздѣленіи части въ едно злучилися. Умеръ Болеславъ 1139 року въ Полоцку, где такожъ его похоронили.

Загальный поглядъ на другій начеркъ дѣѣвъ польского народа ѡтъ 965 — 1139 р.

Польша въ другѣмъ начерку дѣѣвъ своихъ есть завоевательна, т. е. лучача братній славянскій племена. До Полянъ, Мазурѣвъ и Силезцѣвъ прилу-

чилъ Болеславъ В. Хробатѣвъ, мешкающихъ около Кракова и Поморьянъ надъ Балтицкимъ моремъ. Тыхъ послѣднихъ Болеславъ на добре зъ Польщою соединилъ.

Въ другѣмъ начерку дѣйствъ польскихъ очевидно пробивается приклонность до сильной звязы племенъ славянскихъ. Болеславъ В. желалъ зъ Чехъ и зъ Польщи утворити сильне и крѣпке славянске владычество.

Старославянскій засады и обычаѣ, а именно рѣвность черезъ чужій пѣдмѣвы щоразъ бѣльше пѣдупадати зачали. Мужики не давно вѣльнѣи и рѣвнѣи Лехамъ, щоразъ бѣльше правъ своихъ тратили. Тиснули ихъ Лехи-рицарѣ такъ, що два разы мужики бунтовалися, але ничего зрѣбити не могли.

Владычество въ тѣй порѣ було самовладне, то есть, король польскѣи малъ найвысшую власть, булъ праводателемъ, судѣю и начальникомъ вѣйска. Въ его имени розпоряджали урядники прозванѣи жупанами и каштелянами. Сидѣли они въ городахъ, то есть, мѣстахъ оборонныхъ. Въ часѣ спокою вымѣряли справедливѣсть, а въ часѣ вѣйны ишли до бою. По селахъ були урядники, которыхъ володарями звали.

Понеже одна часть народа выходила въ поле до бѣйки, прѣтое друга часть мусѣла працовати на прокормъ вѣякѣвъ. Мужики складали податки не такъ якъ теперъ въ грошахъ, але въ натурѣ, давали до городѣвъ пашу, збѣже, скотъ и т. п. Зъ рицарѣвъ воюющихъ почала творитися шляхта.

Въ другѣмъ начерку дѣйствъ, Польша на правду приняла Христѣянство, и черезъ то утворился польскѣи каеолицкѣи костелъ. Пѣдставѣю того костела були епископства, которыхъ було вѣсѣмъ. Найстарше було епископство познаньске, року 965

а може скорше еще заложене. Другимъ було архі-епископство Гнѣзненське, пѣдъ которымъ були ѡддані всѣ польскій епископства. На рѣвни зъ Гнѣзненськимъ р. 1000 настали епископства: Бретиславске, Поморске въ Колоберегу (пѣзнѣйше въ Каменю) и Любельске. Мечиславъ II. заложилъ епископство куявске въ Крушвицѣ, пѣзнѣйше перенесене до Бретиславка, а Казимиръ Ѡтновитель заложилъ епископство Полоцке.

На рѣвни зъ епископствами заслужили на особенну увагу монастырѣ, бо вкореняли и розпространяли христіянство и просвѣту. Найстаршимъ монастыремъ на цѣлу Польшу булъ монастырь ОО. Августинѡвъ въ Тремешнѣ року 965 заложений. Однако наибѡльше въ тыхъ часахъ заслужился въ Польщи законъ Венедиктинѡвъ, черезъ Болеслава В. запровадженный, который заложилъ имъ монастырѣ въ Межирѣчу, въ Тыньцю, въ Сѣцѣховѣ и на Лисѡй-Горѣ, пѣзнѣйше названѡй Святокрестною. Болеславъ В. спровадилъ въ Польшу Камедулѡвъ, которі осѣли въ лѣсѣ при мѣстѣ названѡмъ Казимиру, недалеко рѣки Варты. Пять зъ нихъ, Маеей, Изаакъ, Венедиктъ, Крестинъ и Иванъ понесли смерть мученическу. Болеславъ Смѣлый заложилъ монастырь Венедиктинѡвъ въ Могильнѣ. Три тѣи законы Августинѡвъ, Венедиктинѡвъ и Камедулѡвъ були найстаршіи въ Польщи.

Просвѣта въ першѡмъ начерку дѣйствъ находилася на дуже низкѡмъ степени. Тѡлько духовенство а особливо монахи були ширителями просвѣты, а значѣйшій школы були въ Гнѣзнѣ и въ Краковѣ.

Въ другѡмъ начерку Польша дуже розтягалася; розтягалася она ѡтъ моря Балтицкого ажъ поза Карпаты до рѣки Дунаю и Тисы, и ѡтъ Одры и Салѣ

ажь до Буга. Належали тогды до Польщи: Моравѣ, землѣ закарпатскѣ и Шлезія, которѣ по́знѣйше на всегда отпали, якъ и часть Поморья при Штетинѣ, такожъ и островъ Ругія за Болеслава Кривогубого Польщи подлягалъ. Граничила тогды Польша на полнôчь зъ моремъ Балтицкимъ, на захôдъ зъ Нѣмцами и Чехами, на полудне зъ Уграми, на всхôдъ зъ Прусаками и Рускими землями. Главными врагами Польщи були: Нѣмцѣ, Прусаки, Ятвяги и Русины, хотяй зъ Чехами и Уграми Поляки такожъ бôй вели.

Найважнѣйшій припадки въ другôмъ начерку дѣйствъ польскихъ, которѣ конечно запам'ятати намъ потрібно, суть: Введеніе христіанства р. 965., мученичество св. Войтѣха року 997., взятіе Кіева 1018 р., мученичество св. Станислава 1079 р., битва на Собачьмъ поли, где Нѣмцѣвъ на прахъ побито 1109 р., крещеніе Поморья року 1124 и подѣлъ Польщи на княжества р. 1139.

До найзначнѣйшихъ польскихъ мужѣвъ славныхъ мечемъ, наукою, святоблivityю житья належать: Мечиславъ, Болеславъ В., Казимиръ Отновитель, Болеславъ Кривогубый, бодрый гетманъ Желиславъ, св. Войтѣхъ, св. Станиславъ и Мартинъ Галлюсъ, першій писатель дѣйствъ польскихъ, который намъ свѣтліи часы Болеслава В. и Кривогубого на письмѣ передалъ.

До найважнѣйшихъ въ той часъ припадковъ въ цѣломъ свѣтѣ причислити выпадае: владѣніе въ церквѣ католической Папы Григорія VII., который послухъ въ церквѣ водворилъ, подбôй Іерусалима черезъ Турковъ и початокъ крестной вôйны 1096 р.

Устройства внутреннего правленья въ Польщи якъ и на Руси були дуже съ собою схôдні, тая тôлько

була рѣжниця, що въ Польщи пановали князѣ свояки, а князѣ рускїи не були зо своей крови, але чужой.

Повыше сказано було, що межі Славянами вчасно з'явилися князѣ, пѣзнѣйше прозванї королями, и шляхта. То було по причинѣ обороны ѡтѣ ворога. Въ ѡтособненю безѣ правительственной опѣки мешкаючихъ, легко ворогѣ побѣдилъ, за-тымѣ иде, що хочачи опертися треба було зѣбратися въ купу и слухати найпораднѣйшого. Той найпораднѣйшїи зѣсталъ першимѣ княземѣ, найближшїи его боку мусѣли безѣ останку воювати, а не могучи вже жити зѣ рѣльництва, мусѣли бути зѣ ремесла рицарями.

Цѣлый край треба було устроити на военнїи потреби. Князь роздавалъ своимѣ товаришамѣ начальства въ городахѣ, где для обороны громадилися, а той начальникъ прозвался каштеляномѣ, предводилъ, рядилъ, судилъ и выбиралъ податки въ имени князя. Окрестнїи села лучилися въ ополя и обовязанїи були ити на вѣйну, удержувати дороги и городѣ въ порядку, и то такѣ шляхта якѣ и вѣольнїи селяне. Край булѣ далеко менше заселеный якѣ теперѣ, для того на вѣйнѣ старалися наибѣльше забирати невѣольникѣвъ, которыхъ шановали, бо праця людска дорогою була, заселяли ихѣ на пусткахѣ для того, щобѣ князю и войсковымѣ его потребамѣ служили.

Такї невѣольничїи села черезѣ долгїи часѣ належали до самыхъ князѣвъ и сполняючи рѣжнїи послуги, годували скотѣ и конѣ (скотники и конярѣ), варили ѣсти и пекли хлѣбѣ для вѣйска (кухарѣ и пекарѣ), виробляли начиня и снаряды (лагѣвники и корабники), обслуговали церкви (святники), княжїи двѣрѣ (комѣрники), до княжескихъ ловѣвъ (соколь-

ники, бобровники и и.) Села обовязані були давати постѣй, пѣдводы, провѣдникѣвъ, перевѣзникѣвъ, скотѣ, коровы, вѣвцѣ, яйца и куры на припадокѣ проѣзду князевого; той не сидѣлъ на мѣстци, але безперестанно переносился зѣ дворомѣ и вѣйскомѣ, при чемѣ судилѣ и рядилѣ.

На Руси товаришѣ княжескѣ звалися дружиною, скорше отже тамѣ якѣ въ Польщи чути було о невѣльныхъ смердахѣ и мужикахѣ.

Порядокѣ въ Польщи булѣ простый и сильно устроеный. Дорога ведуча ѡтѣ ополя до ополя була власностею князя, и кожда збродня на ней пополнена каралася найвысшою карою грошевою. Бракѣ людей булѣ причиною, що въ Польщи, якѣ и на Руси за убѣйство смертію не карали, ино поголовщиною, котору Русины зѣ нѣмецка „Вирлельдѣ“ называли. Злодѣя гнали ѡтѣ села до села ажѣ доки его не зловили, а въ которѣмѣ селѣ слѣдѣ его пропадѣ, село мусѣло заплатити шкоду.

Дикѣ обычаѣ лагодила христѣянська вѣра. Въ Польщи явилися пѣдѣ архѣепископствомѣ Гнѣзненскимѣ епископства: найдавнѣйше Познаньске, Кракѣвске, Куявске, Любельске, Колобреске, Плоцке; а на Руси кромѣ Митрополита кѣевского епископства въ Черниховѣ, Луцку, Галичи, Смоленску и въ Великомѣ Новгородѣ. Пѣдѣ Ярославомѣ В. заложено монастырѣ Лавры Печерской пѣдѣ Кіевомѣ. Звѣстно, що тогды руска церковь не була еще въ соединенію зѣ Римомѣ. Самѣ тѣлько священники мали выше образование. Понеже рускѣ священники пѣсля звичаю греческого николи не выступали смѣло противѣ князѣвъ, абы ихѣ повстримати въ ихѣ загонистыхѣ и дикихѣ привычкахѣ; польскѣ идучи за прикладомѣ Риму, ѡтѣ давна

ставали въ оборонѣ утисненого народа, въ оборонѣ рѣльництва, въ оборонѣ спокойнаго житья противъ князѣвъ, якъ того далъ першій прикладъ св. Станиславъ. Дятого побачимо, якъ въ наступуючихъ часахъ ослабили власть княжеску и узыскали ѡтъ нихъ многі посялости и вѣльности; они то наибѣльше причинилися до спровадження свѣжихъ осадникѡвъ, до заложенья новыхъ селъ и до пѡднесенья въ Польщи рѣльничого житья и лѣпшихъ, спокойнѣйшихъ обычаѣвъ.

Якъ Поляки въ другѡмъ начерку дѣѣвъ воювали?

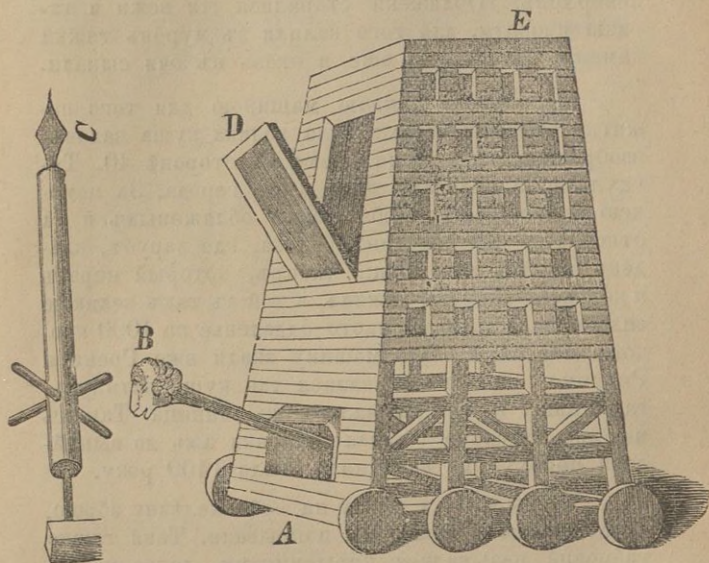
Вѡйны и вѡйны, та ще разъ вѡйны въ тыхъ часахъ велися, дятого припадае гдещо сказати о способѣ воѣваня у Полякѡвъ. Отожь передъ всемъ памятати намъ треба, що въ той часъ не такъ якъ теперъ воювали, бо тогды не знали еще пороху.

Въ найдавнійшихъ часахъ уживали Поляки за оружье: палку, луки, процы, оцена и меча. На сторонѣ 40 подаю вамъ образецъ щербця, которого уживалъ Болеславъ В. Правдопѡдѡбно цѣле вѡйско такого меча уживало. Давні Славяне воювали лишъ тѡлько пѣшо, пѡзнѣйше тѡлько на коняхъ.

Якъ напалъ ворогъ, всѣ въ лѣсы утѣкали, або въ оборонні мѣстця, городами звані. Такі города здобували штурмомъ, або голодомъ примушували до пѡдданья ся. Щобы городъ оточити, уживали машинъ военныхъ, которі на бѡльшу увагу заслугуютъ. Найпростѣйшій спосѡбъ абы дѡстатися въ обляженный городъ булъ за помочю

драбинъ. Наибольше употребляемый способъ муръ валити, була машина таранъ або баранъ. Булъ то желѣзный друкъ, завѣшенный на ланцуху, которымъ гримали въ муръ. Образецъ того тарана маєте на сторонѣ 40.

Вежа уживана до штурмованя мѣстъ.

Далеко штучнѣйшою була вежа до штурмованя, которой образецъ маєте на тѣй сторонѣ. Но щобы ю пѣдъ муръ мѣста пѣдуюгнути, треба було богато людей. При А пѣдкопувалися жолнѣры пѣдъ муръ мѣста, выше тараномъ В гримали

въ муръ, або вертѣли дѣры свердликомъ С, ще выше спускали помѣсть D, по которѣмъ дерлися жолнѣры до мѣста, а при Е пускали стрѣлы въ обляжене мѣсто. Така вежа бувала неразъ 180 стѣпъ висока, а треба було кѣлька тысячей людей до тягнення той вежи. Складалася тая вежа зъ кѣлькохъ поверхѣвъ. Обляжені старалися тїи вежи и тараны псовати, для того валили зъ мурѣвъ тяжкї каменї, колоды, ба еще и огонь въ очи сыпали.

Четвертою важною машиною для того пожитку въ тыхъ часахъ була велика куша валова; изображенѣ той куши маєте на сторонѣ 40. Тягнули ю на колесахъ пѣдъ муръ города. За помочею той поражали облягаючї обляженныхъ и на ѡтворотъ. На серединѣ балка, где зарубъ, кладено камѣнь або иншїй тягаръ, который неразъ и кѣлька сотнарѣвъ важилъ, а той зъ такъ великою силою вылѣталъ, що часто ѡддаленѣ на 1000 крокѣвъ перебѣгъ. Тую машину знали вже Греки и Римляне, по латинѣ звалася тая куша катапульта. Меншу кушу уживала лишъ кѣнница. Такихъ машинъ загально уживали Поляки ажъ до вынайдена пороху, що наступило около 1400 року.

Часть вѣйска клала на себе желѣзну зброю, а часто и конѣ желѣзомъ покрывали. Такї тяжко узброенї называлися кырысниками, легко узброенї для охороны уживали тарчей, которї звали такожъ щитомъ або павожою. Зъ далека кидали на себе стрѣлами зъ лукѣвъ, або зъ процъ каменями, а зъ близька рубалися мечемъ або ощепомъ. Ощепъ булъ то кусникъ друка на кѣнци острымъ желѣзомъ окованый, булъ подобный до уланьской пѣки, але троха большїй.

Що було сказано о машинахъ и вѣйску, то розумѣся, же однаково було ажъ доки пороху не выдумали. Вѣйско польске було въ тѣмъ часѣ бодре, могло выдержати найбѣльшій труды, було послушне своимъ начальникамъ, длятого всегда побѣджало. Болеславъ Великій мѣгъ поставити бѣльше якъ 50.000 мужа до бою, саме Гнѣзно достарчало 6.500, Познанъ 5.300, Иновроцлавъ 2.800, Гечъ 2.300 мужа.

НАЧЕРКЪ III.

Дѣѣ польского народа

отъ подѣлу Польщи черезъ Болеслава Кривогубого року 1139 ажъ до обняття престола черезъ Казимира Великого року 1333.

Польша въ подѣлахъ.

Сумный и нещасливый есть третій начеркъ дѣѣвъ нашего народа. Тая сильна Польша розпалася на кѣлька частей, и долгихъ лѣтъ треба було, закимъ поодинокіи части злучилися, а гдекоторіи на всегда отпали отъ батьковщинного пня.

Пять сынѣвъ малъ Болеславъ Кривогубый; зъ тыхъ найстаршій Владиславъ II. занялъ землю Краковску, Ленчицку, Сѣрадску, Шлезію и Поморье якъ такожь и верховодство надъ братьями. Другій сынъ Болеславъ дѣсталъ Мазовше, Куявы зъ землями Добриньскою и Хелминьскою. Мечиславови дѣсталася Велико-Польша, четвертому Генрикови земля Сандомирська и Любельська, а наймолодшому Казимирови ничего не дѣсталосся. На то звернено увагу умеряющему Болеславу, который такъ сказалъ: „Чотыри колеса суть при возѣ, а ктось пятый на возѣ ними управляє“. Такъ оно и сталося, якъ батько сказалъ, бо Казимиръ позыскалъ зъ часомъ наилучшу часть Польщи и власть верховодства.

Подѣлена Польша не могла ворогамъ сильно оператися, понеже польскій князь безперестанно межи собою дерлися, убѣгаючи о першенство. Третій начеркъ дѣвъ польскихъ выказуе, що бракъ згоды и едности буває причиною великой недолѣ и нещастья.

Владиславъ II., найстаршій межи братьями, пановалъ ѿтъ 1139—1148 року. Забагалъ ѡнъ за намовою своею жѣнки Агнѣшки, дѡньки нѣмецкого Цѣсаря, своимъ братьямъ часть ѡтобрати. Протое оточилъ вѡйскомъ трѣхъ братьей своихъ въ Познани, але шляхта обставала за угнетенными братьями и побила вѡйско Владислава такъ, що той ажъ до Нѣмеччины мусѣлъ утѣкати. По немъ обнялъ власть верховодства брать его.

Болеславъ Кучерявый пановалъ ѿтъ р. 1149 до 1173. Заразъ пѡдъ панованьемъ сего князя наступили злї послѣдствїя. Цѣсарь нѣмецкїй Фридерикъ Рудобородатый съ сильнымъ вѡйскомъ напалъ на Польшу и таки конечно хотѣлъ, щобы Владиславови ѡтдали забранї краѣ. Давнѣйше Болеславъ В. и Кривогубый сильно опералися нѣмецкимъ цѣсарямъ, а вже теперъ Болеславъ Кучерявый волѣлъ перепросити цѣсаря и зъ нимъ погодитися, обѣцявши ѡтдати Владиславови забранї землѣ. Однакъ не прїйшло до того, бо тѡлько сынамъ Владислава ѡтдали Шлезїю. Наслѣдники Владислава съ часомъ знѣмчилися, черезъ що Шлезїя, колись чисто польскїй край, до половины знѣмчилася. Долго пановали князѣ Пясты въ Шлезїи, бо ажъ 1675 року померъ остатнїй Пястъ въ Берегу.

Болеславъ Кучерявый воювалъ такожь зъ Прусаками, але нещасливо, надъ рѣкою Оссою булъ побитый, где и брать его Генрикъ смерть най-

шолъ. По смерти Болеслава обнялъ владѣнье третій братъ, Мечиславъ Старый, который першій разъ пановалъ ѡтъ року 1174—1177. А по-неже урядники его допускалися розличныхъ поганныхъ дѣлъ, краковскій епископъ Гедеонъ даремне его о томъ упоминалъ; за то ѡдобрили ему власть, а нарѡдъ завѡзвалъ Казимира, наймолодшого зъ межи братьей. И такъ справилися слова Болеслава Кривогубого.

Казимиръ Справедливый.

Вже сама прозва доказуе, що Казимиръ булъ добрымъ, справедливымъ и лагѡднымъ княземъ. Еще за житъя Болеслава Кучерявого офѣрували ему вельможѣ княжескій престолъ въ Краковѣ, але Казимиръ ѡтказалъ, бо не хотѣлъ противъ брата выступати. Такъ само долго треба було на него налягати, ажъ доки по вигнаню Мечислава Старого не принялъ Казимиръ начальную власть.

Казимиръ Справедливый старался всѣми силами лагодити домашнїй незгоды, и запроваджати въ державахъ лучшїй порядокъ; а зъ другой стороны усиленно старался и за границею розширяти повагу Польци. Щобы ладъ въ краю завести, скликалъ 1180 зѣздъ въ Ленчицѣ, до которого належали епископы и вельможѣ. Тамъ межи инными ухвалили: що кто забере насилїемъ або иннымъ способомъ бѣднымъ мужикамъ збѡже, мае бути выклятый. Такожъ заказано було заберати церковнїй добра. Були то краснїй и справедливїй права, которїй выказовали, що Казимиръ, собранїй епископы и вельможѣ истинно о добро народа старалися; але зъ другой стороны вымогли вель-

можи и епископы на Казимиру, що уменьшилъ имъ податки и позволилъ будовати обороннй замчиска, зъ чого пѣзнѣйше згубнй послѣдствія наступили. Той зѣздъ въ Ленчицѣ есть о тѣлько важный, що зъ него пѣзнѣйше повсталъ сенатъ польскій, або рада прибочна, котора набрала пѣзнѣйше такой силы, що королѣ безъ ей дозволенья ничего предприняти не могли. Черезъ той сенатъ власть королевска дуже ослабла. Всѣ тѣи ухвалы Ленчицкй затвердилъ Папа Римскй Александеръ III., а вразъ зъ ними и наступство на престолъ потомковъ Казимира.

На Поморью поставилъ Казимиръ владыковъ Самбора, а Богуславови зятѣви Мечислава Старого надалъ Поморье Штетиньске въ державу ѡтъ себе зависимую. Тая часть скоро ѡтъ Польщи ѡтпала, бо наслѣдники Богуслава злучилися зъ Нѣмцами. Казимиръ Справедливый заключилъ угоду зъ Уграми; силою той угоды Карпаты мали бути границею межи Польщою а Уграми.

Казимиръ точилъ щасливо войну зъ Прусаками и Ятвягами. Особливо упокорилъ Ятвяговъ замешкалыхъ на Пѣдлясю межи землями Мазовскою и Литвою.

Казимиръ Справедливый пановалъ ѡтъ р. 1178 до 1194. О его великодушности свѣдчитъ наступуючй чинъ: Одного разу забавлялся Казимиръ зъ дворяниномъ своимъ въ кѣстку. Коли той програлъ, ударилъ короля по лицу. Всѣ притомнй свѣдки кинулися на зухвалого дворянина, але Казимиръ подаровалъ ему мовлячи: „Я провинилъ, понеже граючи зъ нимъ до гнѣву побудилъ емъ его“.

Для того справедливо того короля до лѣпшихъ управителей Польщи причисляютъ.

Хорошій чинъ Лешка Бѣлого.

По смерти Казимира Справедливого малъ наступити сынъ его Лешокъ, прозванный Бѣлымъ ѡтъ того, що малъ бѣле волосья. Понеже молодой князь доперва малъ лишь шѣсть лѣтъ, коли его батько померъ, длятого приняла правленье ажъ до полнолѣтности мать его Елена зъ двома опѣкунами, братьями Пелками, зъ которыхъ одинъ булъ епископомъ а другій воеводою кракѡвскимъ. Мечиславъ Старый конче старался хитростію панованье пѡдъ себе загорнути, и хотяй булъ побитый надъ рѣчкою Мозгавою, однако умѣлъ пѡдступомъ престолъ Кракѡвскій позыскати, на которѡмъ пановалъ ажъ до 1201 року. Черезъ той часъ перебувалъ Лешокъ въ дѣдичнѡмъ своемъ княжествѣ Сандомирскѡмъ пѡдъ опѣкою воеводы Говорка. По смерти Мечислава обѡбрали вельможи княземъ Лешка, але за порадою Пелки поставили условіе, щобы Лешокъ ѡтсунулъ ѡтъ себе своего пріятеля и опѣкуна Говорка, бо воевода кракѡвскій лѣкался, що Лешокъ скорше послухае радъ Говорка, якъ Пелки. Мать намовляла Лешка, щобы принялъ корону, и самъ Говорокъ просилъ, щобы пѡддался воли народа. Але великодушный Лешокъ ѡтповѣлъ, що не хоче короны, если черезъ тое мае утерпѣти его найлѣпшій пріятель и опѣкунъ. „Не хочу короны, казалъ Лешокъ, коли для неи маю утратити найлѣпшого пріятеля“.

Ото прекрасна наука для польской молодежи, якъ мае цѣнити и любити своихъ родичей, опѣкунѡвъ и учителей.

Коли Лешокъ ѡтказался ѡтъ принятья короны, выбрано княземъ Владислава Лѣсконогого, сына

Лешокъ Бѣлый и Говорокъ.

Мечислава Старого, который пановалъ отъ р. 1204—
1207. Якъ той уступился р. 1207, одноголосно обѣ-
брали Лешка великимъ княземъ Краковскимъ, ко-

торый блестячою побѣдою ѳтнесеною надъ Романомъ княземъ Володимирскимъ пѳдъ Завихвостомъ 1205 р. и хорошими свѳйствами умѣлъ поэыскати серця народа.

Лешокъ Бѣлый ѳтдалъ себе и цѣлый край пѳдъ опѣку столицѣ апостольской, т. е. Папѣ Римскому, и за опѣку обѣцялъ що року платити чотыри гривны серебра. Дуже часто малъ Лешокъ споры зъ Русинами, але не удало му ся ихъ пѳдбити. А на Поморью освободился Святополкъ зъ пѳдъ его власти, и оголосилъ себе самостоятельнымъ княземъ. Щобы утихомирити рѳжнї споры межи велико-польскими князями, скликалъ ихъ Лешокъ до Гонсавы. Прїѣхалъ тамъ такожь и Святополкъ, который пѳдступно замордовалъ Лешка Бѣлого при селѣ Мартинковѣ межи Гонсавою а Гнѣзномъ р. 1227.

Лешокъ Бѣлый малъ за жѣнку блаженну Гримиславу, княгиню руску. По немъ зѳсталъ Болеславъ и дѳнька св. Саломея.

Болеславъ Встыдливый.

Зѳ всѣхъ королѣвъ польскихъ найдолше пановалъ Болеславъ Встыдливый, бо ажъ 52 лѣтъ, ѳтъ 1227—1279. Зъ початку, доки ще булъ малолѣтний, управляли въ его имени стрый Конрадъ, князь мазовецкїй и Генрикъ Бородатый, князь бретиславскїй.

Болеславъ оженился зъ Кингою або Кунегундою, дочкою угорского короля Белѣ. Та Кинга була добра, побожна и милосердна Панѣ, и для того межи святыми есть почитана. Ёй нарѳдъ польскїй мае завдячати за сѳль, бо Кинга спро-

вадила зъ Угоръ гôрнякôвъ, которі зачали добувати сôль тверду, бо перше зъ солоной воды сôль варили. Сôль тую зачали добувати въ Бохни и въ Величцѣ, где и доси ю добувають.

За часôвъ панованья Болеслава Встыдливого явилися въ Польщи страшнї вороги. Були то Татаре, которыхъ такожъ Монголами звали. Першїй разъ напали они на Польшу 1241 р. Села и мѣста мечемъ и огнемъ пустошили, а людей забирали въ неволю, по татарски яссиромъ прозваную. Три разы Поляки зъ ними вôйну провадили, и за кождымъ разомъ були побитї. Татары сналивши Люблинъ, Сандомиръ, Кракôвъ и иннї польскї мѣста, пустилися ажъ въ Шлезію, где страшну и кроваву битву провадили зъ Поляками пôдъ Лигницею дня 9. цвѣтня 1241 р. Правда, що въ тôй битвѣ Поляки були побитї, але тї завзятї бôйки стримали Татарôвъ ôтъ дальшихъ нападôвъ на Европу.

За панованья Болеслава Встыдливого выказуе намъ исторїя цѣлый рядъ борбъ межи князями польскими Пястами. Длятого, коли напали непрїятелѣ, не було кому боронитися. Зъ того показуеся, що згода будуе, а незгода руйнуе.

За панованья Болеслава Встыдливого жило богато святыхъ и блаженныхъ въ Польщи, якъ н. пр. св. Яцко, св. Кинга, св. Саломея, блаженна Іолянта и много инныхъ.

Вразъ зъ Болеславомъ Встыдливимъ пановало еще бôльше князѣвъ съ того самого роду Пястôвъ, которї на смертельнôй постели дѣлили свои княжества межи сынôвъ своихъ, а въ кôнці прїйшло до того, що край такъ роздроблений силу свою утратилъ, тай ворогамъ не мôгъ оператись.

Въ Великопольщи, котору посѣлъ Мечиславъ Старый, братъ Казимира Справедливого, по смерти его сына Владислава, Лѣсконогимъ званого, и внука Владислава, которого прозвали Плювачемъ, пановало двоихъ князѣвъ, сынѡвъ его: Перемыславъ въ Познани и Болеславъ Побожный въ Калишу. Не обѡйшлося и межи тыми братьями безъ сварки, але въ кѡнци погодилъ ихъ межи собою архієпископъ гнѣзненьскій Пелка; не обѡйшлось безъ войны зъ ворогами сусѣдами Брандебурчиками и Поморянами, бо навѣтъ кусокъ польской землѣ Любочъ и Кѣстрынь выдерли Нѣмцѣ, але князѣ були господарнѣ, дбали о нарѡдъ и мѣщаньство, а Болеславъ обѡймаючи по смерти брата (1257) цѣлу Великопольщу, широко и далеко зѡ своею знаменитостею и честнотою вславился. За тое поблагословилъ го Богъ, бо хотяй самъ дѣтей не малъ, то братанкови своему не тѡлько загосподарованный край зѡставилъ, але наконецъ само Поморье по смерти Святополка ему охотно пѡддалося, а Мщугъ, наслѣдникъ Святополка, бездѣтнѣй, записалъ цѣлый край свѡй своему братанкови Перемыславу, прозваному Погробовцемъ, для того, що по смерти батька свого народился.

Далеко гѡрше було въ Шлезіи по смерти Генрика Побожного, который въ битвѣ съ Татарами згинулъ пѡдъ Лигницею за вѣру святу; не було вже такого господаря, якъ его батько Генрикъ Бородатый, анѣ такого рицаря, якъ ѡнъ самъ булъ. Вславлѣлся, то правда, але погаными чинами Болеславъ прозванный Рогатка, князь Лигницкій, который и князѣвъ и епископѡвъ що-разъ бѡльше непокоилъ, Нѣмцѣвъ до краю пускалъ, и за марный грѡшь батькѡвщину розпродавалъ, а на конецъ такъ ся роз-

пустилъ, що зъ цѣлыми бандами якъ розбѣйникъ край пустошилъ. Такто ослѣпляе збродня чоловікові очи. Хорошо господарили князѣ бретиславскій Генрикъ III. и IV., але тїи вже такі зовсѣмъ на нѣмецкій обычай перейшли, носили долге волосє, їздили Нѣмцямъ або Чехамъ на службу, а въ наступуючомъ вѣку Шлезія ѡтпала ѡтъ Польщи. Отже маємо строгій прикладъ, абы свѣй край въ чужї руки не давати, бо той чужїй запанує и батьківщину на свое переведе.

Найтруднѣйшу долю мали князѣ мазовецкїи и куявскїи, бо були выставленї на безперестаннї напады поганьскихъ Прусѡвъ, Литвинѡвъ и Ятвягѡвъ. Кобы то хотъ голову мали та розумъ. Коли ихъ Богъ за тяжкї грѣхи заслѣпилъ: Конрадъ, братъ Лешка Бѣлого, который пѡзнѣйше хотѣлъ братанкови своему Болеславоу Встыдливому выдержати Кракѡвъ, не умѣлъ дати собѣ рады зъ Прусами. Завѡзвалъ нѣмецкихъ монахѡвъ пѡдъ назвою Пречистой Дѣвы Марїи, рицарскїй законъ, который носилъ на верхнѣй одежи знакъ Креста св., и присягалъ, що буде боронити вѣру св. Тому законowi далъ Конрадъ землю хелминьску за тое, щобы его боронилъ. Тїи рицарѣ навели що разъ бѡльше рицарѣвъ нѣмецкихъ, зъ Прусами хутко упоралися, зъ поганьскими Литвинами вѡйну розпочали, але о оборонѣ мазовецкой и не подумали, а решта здобували самїи що ино могли. Пѡзнѣйше показалося, що тїи рицарѣ нѣбыто побожнїи, думали лишъ о набыткахъ земскихъ дѡбръ, закладали мѣста, щобы зъ нихъ дохѡдъ тягнути, а нарѡдъ поганьскїй мѣсто до правдивой вѣры привести, тойже выгубити старалися, а на ихъ мѣще Нѣмцѣвъ спровадити. Показалося, що стали найбѡлшими воро-

гами Полякѣвъ и гѣрше ѡтъ поганъ зъ ними по-
ступовали. Але князѣ мазовецкѣй и куявскѣй не
умѣли тому порадити.

По смерти Конрада, сынъ его Казимиръ,
князь на Куявахъ, булъ оденъ зъ найсварлившихъ
и найнезгоднѣйшихъ князѣвъ ; сынъ его Земомысль
зовсѣмъ ѡтдался Нѣмцямъ въ руки, то тѣлько
щастье, що иннѣй, якъ Лешокъ Чорный и Влади-
славъ Локетекъ не вступили въ слѣды батька,
але выйшли на славныхъ людей, якъ побачимъ.
Братъ Казимира Земовитъ, князь мазовецкѣй, и
сынъ его Болеславъ належали до лѣпшихъ кня-
зѣвъ, тѣлько другѣй сынъ Конрадъ булъ гала-
бурдникъ и заведѣяка, подѣбный своему дѣдови.

Въ тѣй порѣ на Руси не лучше дѣялося.
Казимиръ Справедливый и Лешокъ Бѣлый мѣшали-
ся чинно въ дѣла рускѣй. Казимиръ выгналъ зъ
Галича острога для подданныхъ Володимира, а оса-
дилъ на нѣмъ князя на Берестю, Романа. Вмѣщал-
ся въ тую справу Бега, король угорскѣй, але Ро-
манъ удержался и повсталъ невдячный противъ
Лешка Бѣлого, сына Казимира. Побилъ го за то
Лешокъ подъ Завихвостомъ 1206 р., помѣгъ Ко-
ломанови, королевичови угорскому, ожененому зъ
его донькою Саломеею, до забору Галича. Коло-
манъ вразъ зъ жѣнкою розширили латиньску вѣ-
ру на Руси; се не подобалося боярамъ, такъ, що
сынъ Романа, Данило, ѡтобралъ ѡтъ Угрѣвъ Галичъ.
Небавомъ Татаре цѣлу Русь страшно спустошили,
князѣвъ кѣвскихъ, суздальскихъ и володимир-
скихъ змусили поддатись, Данило нѣбыто и собѣ
поддался, але же булъ хитрый и добрый воѣвникъ,
не тѣлько на Галичу удержался, але и Кѣвъ, хотъ
не на долго, подъ себе загорнулъ. Въ сю пору ѣздилъ

до гана татарского Францишканинъ Иванъ де Карпѣно, щобы его до принятя св. крещенія намовити, зъ тымъ запôзнался Данило, освѣдчилъ ему, що готовъ перейти до св. римской церкви, если ему тôлько Отець св. римскій Папа Инокентій IV. корону царску прише. Пана римскій черезъ посла Опизона 1254 р. дозволилъ короновати Данила, шкода тôлько, що Данило хутко о тôй унїи забулъ. Сыны его Левъ, Сварно и Василько, удержовали якъ могли славу батька. Левъ заложилъ Львôвъ, Сварно на коротко запановалъ на Литвѣ, о которôй тутъ дещо розказати выпадае.

Литвинцѣ, мешкаючі межи Двиною и Нѣмномъ, були бодримъ але ще поганьскимъ народомъ, ôтдаючи честь Перунови, нѣбыто богови громôвъ и вужамъ; удержували особныхъ поганьскихъ священникôвъ, межи которыми найстаршій назывался Криве - Кривейто. Они мусѣли боротися зъ двохъ сторôнъ зъ Нѣмцями, бо надъ Нѣмномъ мали сусѣдôвъ Крижакôвъ, а надъ Двиною такъ прозванныхъ мечовыхъ рицарѣвъ, монахôвъ на способъ Крижакôвъ.

Тогды явился межи Литвинцами бодрый князь Мендогъ, который zagrożеный бунтомъ кривнякôвъ своихъ, идучихъ до Данила галицкого по помôчь противъ него, завѣрилъ Крижакамъ, охрестился, укороновался (1251 р.) и навѣтъ Литву Крижакамъ записалъ, але якъ побачилъ, що его обманюють, ôтрѣкся связи зъ ними и христїаньства. По смерти его сынъ Василько вступилъ до монастыря; тогды пановалъ на Литвѣ хоть не долго, сынъ Данила Сварно; выгання его литовскій князь Тройнатъ, которого наступники Лютуверъ и Витенесъ на ново ведутъ зъ Крижаками вôйну. Литва одна-

кожъ зацвила и до новой силы двинулася, ажъ дѣждалася князя Гедимина.

Литвинцѣ народъ поганьскій вразъ зъ Ятвягами дуже часто пустошили Польшу. Але якъ пѣзнѣйше побачили, що лучше зъ Поляками ити на Крижакѣвъ, для той причины прійшло пѣзнѣйше до злученъя Польщи зъ Литвою.

Нигде въ тыхъ часахъ на землѣ польской, руской и литовской добре не було, всюды вѣйны, неспокоѣ и нужды, бо хоть на Руси пановали бодрѣ князѣ, однакъ зависимѣ були ѣтъ поганѣ Татарѣвъ. Але межи тымъ злымъ було и добре, а добре въ кѣнци переважило. Зъ тыхъ часѣвъ маемо тѣлько домѣвъ божихъ, основаныхъ черезъ побожныхъ людей такъ духовныхъ якъ свѣцкихъ, которѣ, чимъ гѣрше було на свѣтѣ, тымъ бѣльше молили Бога о перемѣну. Въ тыхъ то часахъ на пустошеняхъ татарскихъ кѣлько то селѣ повстало основаныхъ на вѣльности ѣтъ тягарѣвъ княжескихъ правъ, котору то вѣльнѣсть надавали князѣ, щобы рѣльництво розвинулося и щобы землю оправляти. Въ мѣстахъ громадилося много Нѣмцѣвъ, занимающихся гандлемъ и ремеслами, которѣ, якъ побачимъ пѣзнѣйше, охотно держали съ чужими князями, але по селахъ хотѣй денекуда Нѣмцѣ осѣдали, переходили зъ часомъ на свойскихъ и тымъ способомъ прибувало людей. Почали думати въ Польщи, якъ выдобутися зъ бѣды; духовенство старалося, абы свойскимъ языкомъ проповѣдати слово боже народови, нѣкоторѣ князѣ, якъ побачимо, що разъ бодрѣйше выступовали противъ ворога; и ѣтъ такъ починаеся лучшѣй часъ, якъ по Болеславѣ Встыдливѣмъ обнялъ правленъе его братанокъ а правнукъ Казимира Справедливого.

Лешокъ Чорный, князь куявскій, который пановалъ ѿтъ 1279—1289 р. булъ бодрый и крѣпкій монархъ. Воёвалъ часто зъ Литвинами, Ятвягами и шлезійскими князями. На голову побилъ Ятвягѡвъ, которіи мешкали на Пѡдлясѣ при рѣцѣ Нарвѣ. Въ пень вытялъ ихъ вѡйско и на всегда упокорилъ, такъ що пѡзнѣйше Ятвяги совершенно выгинули. За панованья Лешка страшно Татары Польшу пустошили, бо якъ впали до Польши 1260 р., то самыхъ польскихъ дѣвчатъ 20.000 взяли въ неволю. Такожъ и Литвинцѣ тяжко Польшу пустошили. На захѡдъ Нѣмцѣ грѣшми и насиліемъ забирали польскій краѣ, корыстаючи зъ ослабления Польши и незгоды пястовскихъ князѣвъ.

Лешокъ Чорный сталъ першій лучити въ одно розѡрваніи части Польши.

Перемыславъ королемъ.

По смерти Лешка Чорного 1289 р. хотѣлъ правленіе обняти братъ его Владиславъ, которого для малого росту Локеткомъ прозвали. Прибулъ ѡнъ до Кракова, але нѣмецкій мѣщане краковскій призывали собѣ знѣмченого Генрика Пробуса, князя бретиславского. Локетка, ростомъ малого, честній монахи Францишканы спустили въ кошику зъ муру за мѣсто, для того, чтобы его ѡтъ ворога оборонити. По смерти Генрика занялъ Краковъ Вячеславъ, король ческій, сфалшовавши посмертній записъ Лешка. Грифина, жѣнка Лешка, передъ всѣми оголосила, будьтобы Лешокъ Чорный записалъ княжество Вячеславови, що було неправда.

Тымчасомъ почалъ старатися о найвысшу власть въ Польши Перемыславъ, князь велико-

польскій, братанокъ Болеслава Побожного. Въ коротцѣ пріобрѣлъ онъ перевагу межи соубѣгателями о польскій тронъ, бо не тѣлько що посѣдалъ колыску польского народа, Великопольщу, але до того припало ему и Поморье зъ Гданьскомъ черезъ записъ поморского князя.

Перемыславъ, видячи чорнѣ хмары висячі надъ Польщею, бо Крижаки, Брандебурчики и Литвинцѣ чигали на погибель Польщи, завзялся воскресити старую честь польского имени. Маєте знати, що ѡтъ смерти убійчой св. Станислава, жаденъ монарха польскій урочисто не короновался. Ажъ въ 217 лѣтъ по коронованю Болеслава Смѣлого, першій Перемыславъ украсилъ голову свою старинною короною Болеслава Великого. Обряду коронаційного дополнилъ Яковъ Свинка, архієпископъ гнѣзненскій, великій оборонитель польской народности. Радѡсть велика запановала межи Поляками.

Въ кѡлькохъ тыждняхъ ѡтправилъ Перемыславъ вѣздъ до другой своей столицѣ, Гданьска (Краковъ посѣдали Чехи), столицѣ Поморья. Понималъ добре Перемыславъ важнѡсть Гданьска и Поморья, длятого усиленно старался утвердити власть свою въ той новой посѣлости. Черезъ Поморье мала Польща вѡльный приступъ до моря, черезъ що гандель польскій мѡгъ розвиватися.

Вообще, новый король польскій розвивалъ велику дѣятельнѡсть и зъ певностею булбы не ѡтроднымъ потомкомъ Болеслава Великого, коли-бъ не пѡдступна хитрѡсть нѣмецкихъ князѣвъ брандебурскихъ, который обавлялися, щобы Перемыславъ не ѡтобралъ ѡтъ нихъ давнѣйше заграблєныхъ земель польскихъ, длятого убили пѡдступно ко-

роля Перемыслава въ Рогожнѣ 1296 р. въ сѣмъ мѣсяцѣвъ по коронаціи.

По смерти Перемыслава повстали въ Польщи великій замѣшательства. Локетокъ по разъ другій убѣгался о престолъ. Великопольща освѣдчилася за нимъ. Але якъ почало Локеткове войско безпорядкѣвъ допускаться, ба и самъ Локетокъ не одно непотрѣбне змайстровалъ, а до того пѣдданныхъ утискалъ, то прійшло до того, що Великополяне завѣзвали на престолъ Вячеслава, короля чешского, который пановалъ ѡтъ 1300—1305 року. Признавалъ ѡнъ надъ собою верховодство цѣсарѣвъ нѣмецкихъ и въ обще дуже булъ знѣмченый.

Панованье Владислава Локетка.

Владиславъ Локетокъ по третій разъ зъ батькѣвщины выгнанный удался до Риму 1300 р. на великій ювильей, который Папа Бонифатій VIII. оголосилъ. Тамъ жаловалъ Локетокъ сердечно за пополненіи грѣхи и обѣцалъ поправу. Тымъ способомъ приклонилъ король Папу до поданя ему помочи и покровительства. Ѳгродившись духовно, зъ невеликимъ числомъ вѣрныхъ рицарѣвъ вступилъ Владиславъ зъ Угорщины до Польщи. Зъ початку вельможѣ не прихилилися до его справы, але нарѣдъ охочо горнулся пѣдъ его знамена. Почалъ Локетокъ здобувати мѣста, ажъ наконецъ поэыскалъ Кракѣвъ. Смерть Вячеслава утвердила панованье Локетка. Виправдѣ Великополяне завѣзвали Генрика, глоговского князя, а мѣщане нѣмецкїи Кракова и Познанья противъ него бунтовались, однакъжъ Локетокъ все щасливо поконалъ, але за тое стратилъ Поморье, которе Крижаки хитро-

стію заняли. Завозвалъ ихъ Локетокъ на оборону противъ Брандебурчикѡвъ, которіи Поморье заняли. Вправдѣ Крижаки выперли Брандебурчикѡвъ, але тѡлько длятого, щобы для себе той край взяти. При заборѣ Гданьска вырѣзали Крижаки на початокъ свого правленья 10.000 Поморьянъ. Хотяи Папы римскій клятву на нихъ кидали, однако тиі Поморья не ѡтдавали Полякамъ, ажъ ледво 1466 р.

Найбѡльшою заслугою Локетка було, що на ново соединилъ головніи части Польщи, а особливо Великопольщу и Малопольщу, которіи ѡтъ Болеслава Кривогубого розлученіи були. По Болеславѣ Великомъ Локетокъ найбѡльше воѡвалъ противъ нѣмеччины, силуячись заняти польскіи землѣ. Наконецъ третою заслугою Локетка було, що першій положилъ пѡдвалины будущою полученья Польщи и Литвы.

Року 1319 булъ урочисто коронованный Локетокъ въ Краковѣ.

Ѳтъ сей поры вже не въ Гнѣзнѣ, але въ Краковѣ польскихъ королѣвъ короновано.

Въ той самъ часъ Папа римскій запѡзвалъ Крижакѡвъ о неправне занятіи Поморья, а вырокъ приказалъ звернути землю польску и заплату 30.000 гривенъ зъ доходѡвъ, которіи поберали зъ Поморья. А хотяи Крижаки слюбовали послушеньство Богу и столицѣ апостольской, однакъ за байдуже собѣ той вырокъ уважали, которою Папа не малъ силы выконати. Длятого шукалъ Локетокъ союза зъ Литвою и довелъ до благополучного кѡнца въ той спосѡбъ, що просилъ Гедимина, князя Литвы, о руку его дѡньки Альдоны для сына свого Казимира. Супружество прійшло до skutku, а за вѣно для Альдоны выпустилъ Гедиминъ зъ

неволю 20.000 Поляковъ и Полѣкъ, и Локетокъ заключилъ зъ Гедиминомъ союзъ противъ Крижакѡвъ.

Будучи безпечный ѡтъ Литвы зъ ихъ помощью, ударилъ Локетокъ на Брандебурчикѡвъ, абы ихъ укарати за многі напады и подступы. Цѣла Брандебургія зѡстала огнемъ и мечомъ спустошена и 6.000 жителей забрали Поляки въ неволю.

Крижаки не радѣ зъ забору Поморья, соединилися противъ Польши зъ Иваномъ Люксембургскимъ, королемъ чешскимъ, который робилъ собѣ претенсію до короны польской, будьтобы наслѣдникъ Вячеслава. Взявши землю добриньску, вдерлися 1331 року въ Польшу, спалили Гнизно и много польскихъ мѣстъ ажъ по Калишъ и допущалися незмѣрныхъ строгостей, не щадячи анѣ сивого волосья, анѣ жѣнокъ и дитятъ. Дѡгналъ ихъ Локетокъ вертающихъ зъ зрабованою добычею домѡвъ подъ Пловцами въ Куявахъ, и въ кровавой битвѣ поместилъ за свою кривду. Але не малъ достаточной силы, абы корыстати зъ побѣды, такъ що въ наступуючѡмъ роцѣ Куявы ще разъ дѡсталися подъ владѣнье Крижакѡвъ.

Въ 1333 роцѣ умеръ Локетокъ полный славы. Похороненъ въ краковской престольной церкви, а грѡбъ его украшенный прекраснымъ памятникомъ зъ каменя, изображающій его лице.

Локетокъ есть оденъ зъ наибѡльшихъ добродѣѣвъ Польши, которого имя каждый Полякъ зъ вдячностею вспоминати повиненъ. Три разы булъ тулачемъ, три разы розпочиналъ борбу о престолъ польскій, ажъ въ кѡнци звытяжилъ. Вытревалоусть Локетка, сильный и ничимъ незломный умыслъ въ недоли, може служити за прикладъ всѣмъ Полякамъ, но нещастье! що бракуе намъ тая хороша цнота постоянности.

Загальний поглядъ на третій начеркъ дѣль Польщи ѳтъ 1139 до 1333 року.

Головнымъ знаменемъ того начерка есть подѣлъ Польщи на кѳлька частей. Той подѣлъ гибельный выкликалъ послѣдства. Князѣ Пястовѣ добивались о верховодство, а съ того повстали домовѣ вѳины. Зѣ браку згоды и едности Польша перестала бути страшною ворогамъ, и длятого ворогъ въ той нещасливый часъ строго и немилосердно пустошилъ польску землю. Князѣ, которыхъ було теперъ по кѳлькохъ наразъ на польской землѣ, не мали такой силы противъ пѳдданныхъ своихъ, яку малъ Хробрый и его найблишій наслѣдники. Хотѣвши для себе позыскати велможъ, увѳльняли ихъ ѳтъ повинностей и тягарѳвъ, которѣ на вельможахъ и на шляхтѣ лежали, що называли привилегіями. Насампередъ выеднало собѣ такѣ привилегіи духовенство, которе на великихъ обшарахъ добре господаруючи, наибѳльше причинилось до лучшей працѣ коло рѳлъ. Але на взѳръ духовенства одержовали такѣ привилегіи вельможѣ и шляхта, черезъ що княжеска власть унадала.

Длятого въ тыхъ часахъ духовенство и вельможѣ прѣшли до великой власти и почести, такъ, що неразъ князѣвъ на тронъ выносили и зѣ трону скидали. Архіепископъ гнѣзненскій, начальникъ всѣхъ польскихъ епископѳвъ, пѳддержовалъ единство польского костела, а черезъ тое крѣпилъ и единство народа. Въ той часъ двѣ польскѣ епископѣи повстали; одна Хелминьска 1222 р. черезъ Конрада, князя мазовецкого, а друга варминьска заложена 1241 р.

Монастырѣ, въ той часъ единѣ гнѣзда про-свѣты, закладалися численно въ многихъ мѣсцяхъ

въ Польщи. Року 1143 осѣли Цистерсы въ Лендѣ, р. 1147 въ Вонгрѡвци, р. 1154 въ Андрѣевѣ, р. 1170 въ Оливѣ подѣ Гданьскомѣ, а 1258 въ Пелплинѣ и въ многихъ инныхъ мѣсцяхъ. Законъ Цистерсѡвъ посѣдалъ богато селѣ, и давнѣйше малъ велике значѣнне. Францишканы прійшли до Польщи 1184 а 1122 р. св. Яцко ввѣлъ до Польщи законъ Доминиканѡвъ, который зѣ часомъ числилъ въ Польщи 156 монастырѣвъ. Св. Яцко булъ дуже святобливый и ученый.

Законъ Венедиктинѡвъ и Цистерсѡвъ рѡвно якъ и на Руси Василианѡвъ, въ особенно-сти занималися ширеньемъ св. вѣры межи народомъ, добрыхъ обычаѣвъ и рѡльництва. Францишканы и Доминиканы удавалися до поганьской Литвы и шизматицкой Руси, щобы тамъ розширяти свѣтло правдивой вѣры.

Въ третѡмъ начерку дѣѣвъ Польщи засіяли въ великѡмъ числѣ святїи и блаженнїи Поляки и Польки, на примѣръ: св. Яцко и братъ его Чеславъ, св. Саломея, св. Кинга або Кунегунда, св. Ядвига, св. Винкентїй Кадлубокъ, блаженный Богумиль, бл. Бронислава, бл. Гримислава, бл. Юлянта и много инныхъ.

И на Руси, хотяй въ той часъ не удалось ей наверненне, найшлися двѣ святїи невѣсты въ едности зѣ католицкою церквою зѡстающїи. Були то двѣ княгинѣ смоленскїи: Ефрозина и Параскевія.

Напады ворогѡвъ, которїи вылюдняли Польшу, приклоняли князѣвъ, покликати чужихъ осадникѡвъ и надавати имъ права, которыми управлялися богатїи нѣмецкїи мѣста. Давали имъ десятилѣтну свободу ѡтъ всякихъ данинъ, а по уплы-

вѣ того часу осадники лише чиншъ въ грошахъ платили. Тымъ способомъ повстали оборонні мѣста зъ баштами и брамами, которіи обовязані були удержовати людей до ихъ обороны. На подставѣ такихъ правъ повстало богато селъ; а познѣйше розширились они и на Руси.

Славні и наилучше заслужені мужи того часу суть слѣдующі: Кадлубокъ и Богуфаль, польскій дѣеписателѣ; Петро Дунинъ, который много костеловъ выставилъ, Говорокъ и Крестинъ, побѣдитель Прусакѣвъ.

До найважнѣйшихъ выпадковъ въ Польщи въ тыхъ часахъ причислити належитъ: зѣздъ въ Ленчицѣ р. 1180, введеніе Крижакѣвъ 1225, нападъ Татарѣвъ 1241, коронованіе Локетка 1319 и битва подъ Пловцами 1331 р.

НАЧЕРКЪ IV.

Дѣѣ народа польского.

Той начеркъ дѣѣвъ розпочинае оденъ зъ наилучшихъ и найдѣльнѣйшихъ королѣвъ польскихъ, Казимиръ Великій, который пановалъ 37 лѣтъ, ѡтъ 1333—1370 року.

Казимиръ Великій, добрый газда.

Зъ початку панованя Казимира Польша не була велика, а до того дуже спустошена вѡйнами проваджеными за Локетка. Пѡзналъ мудрый король, що передъ всемъ треба Польщи спокою, длятого волѣлъ Поморье и Шлезію утратити, якъ нові борбы починати. Длятого заключилъ спокѡй зъ Крижаками, которымъ ѡтдалъ Поморье, задержуючи собѣ верховную власть, а Крижаки ѡтдали ему хлѣбороднѣ Куявы, которѣ вооруженою рукою въ посѣданю держали. Понеже король ческій Иванъ набивался до польского престола (яко наслѣдникъ Вячеслава), то Казимиръ згодился зъ нимъ въ той способъ, що Иванъ ѡтрѣкся правъ своихъ до польской короны, а Казимиръ ѡтрѣкся правъ своихъ до Шлезіи. ітъ той поры ѡтпалъ ѡтъ Польщи шлезійскій край, но мимо того множество народа задержало языкъ ѡтцѣвъ своихъ, и до сей поры удержуе польскій обычаѣ, а хотяй пѡдъ правленьемъ лютерскимъ, однакъ вѣрно заховуе приказы св. церкви.

Такъ дорогими жертвами забезпечивши собі спокій, почавъ Казимиръ Великій підносити край польскій до цвитучого состояння. Знавъ вінъ добре, що рільництво, промислъ и гандель становлять правдиву силу и богацтво народа, длятого всіми силами старався підкрѣпляти тін три двигні добробыту.

Давнѣйше голоды часто пановали, бо хотъ где бѣльше уродилося збѣжа, зъ причины недостатку дорѣгъ зъ трудомъ приходило дѣставляти поживлѣня. Щобы тому зарадити, старався Казимиръ о добрі дороги, будовалъ шпихлирѣ, щобы въ уроджайныхъ лѣтахъ збирати хлѣбъ, а въ часѣ голода роздавати межи бѣднѣй нарѣдъ.

А понеже хлѣбъ безъ соли не обѣйдеся, то король Казимиръ и о солѣ старався, улучшаючи копальнѣ соли въ Бохни и Вѣличцѣ. Выдавъ нові права жуничі и розпросторонилъ на цѣлый свѣтъ славнѣй копальнѣ, такъ що польска солѣ славилася далеко по за границѣ Польщи.

Промислъ и гандель вспиралъ Казимиръ рѣжними способами, а именно обмурованьемъ мѣстъ, щобы ремѣсники були безпечнѣй ѡтъ нападу ворога. Много мѣстъ заложилъ, обмуровалъ, укрѣпилъ и украсилъ, и длятого Казимиръ звеся заложителемъ польскихъ мѣстъ. Длятого купцѣ и ремѣсники повиннѣй того короля передъ всіми величати и почитати. Зброднярѣвъ и розбѣйникѣвъ, що особливо перешкаждали рѣльництву и гандлеви, дуже строго каравъ, такъ що певного чоловѣка, который назывался Борковичъ, за многі зброднѣ и розбѣй голодовою смертію укаравъ.

Стягалъ Казимиръ зъ заграницѣ осадникѡвъ, надавалъ имъ корыстнѣи права, абы тѡлько залюдили порожнѣи обшары.

Для пѡднесенѣя гандлю выбудовалъ Казимиръ въ Краковѣ великѣи будынокъ, прозваннѣи Суконницями, который доси стоить, а которого образокъ маєте на 88. сторонѣи.

Але недостатечно для щастѣя и спасенѣя чоловѣка, якъ має що ѣсти и въ що прїодѣтисѣя, но треба ще поживы для розуму, треба просвѣты, бо на тое Богъ далъ способности, щобы знати якъ наибѡльше о свѣтѣ, о собѣ, о Бозѣ, щобы лучше собою рядити, лучше Богу и церквѣ служити.

Казимиръ В. праводатель и ширитель просвѣты.

Здобувши собѣ спокѡй Казимиръ, щобы пѡднести пѡдѣупале рѡльництво, промыслъ и гандель, взялъ передъ всемъ трудитисѣя угрунтованѣемъ въ своемъ краю справедливости черезъ праводавство. Черезъ долгѣи лѣта, т. е. ѡтъ 1348—1368 р. радился людей мудрыхъ, а скликавши до себе найзначнѣишихъ мужѣвъ зъ розличныхъ частей свѣта, старался Казимиръ В. списати права, которѣи були межѣи народомъ, и вырѡнати найлучше тое, що було межѣи тѣми правами не зовсѣмъ справедливе. И такъ повсталъ статутъ або право Вислицке, бо на Соймѣ въ Вислицѣи остаточно его урадили. Пѡсля того права мусѣли суды ѡтбуватися порядно и спокѡйно, а если зброднярь строгу ѡтносилъ кару, то бѣднѣи и угнетеннѣи мѡгъ бути певнѣи справедливости. Утруднялъ такожъ Казимиръ процесъ, яко шкодливѣи для народа, назначаючи оплату ѡтъ апеляціи. Грачѣ въ карты,

лихварѣ, що бѣдныхъ обдерали за процента, зѣ-
стали вздержані, шкоды польні остро карані,
а угнетенье селянъ пѣдданныхъ знесене, бо панъ,
который пѣдданого або родину его кривдилъ, тра-
тилъ право до пѣдданого.

Въ загалѣ польскій мѣста уживали права ма-
гдебурскій або нѣмецкій, длятого и тое право улуч-
шилъ Казимиръ В. До его часѣвъ всѣ важнѣйші
дѣла рѣшались въ Магдебургу и Гали. Перемѣ-
нилъ онъ той обычай, установляючи судъ найвыс-
шій въ Краковѣ. Такъ то старался той король
угрунтовати справедливѣсть, котора, якъ стара по-
словиця голосить, есть пѣдставою всѣхъ державъ.

Року 1364 заложилъ Казимиръ академію,
що значитъ, найвысшу школу въ Краковѣ, осо-
бливо щобы учить въ ней право (законъ), бо зналъ
добре, що наука тая при новѣмъ праводавствѣ
есть конечно въ краю потрѣбна. Академія тая
по смерти его пѣдъупала, але зновъ двигнула ей на
ново внучка его, королева Ядвига. Ѡтъ сего часу
существуетъ неперервано до нинѣ, и многожь то
сынѣвъ селянскихъ и шляхтичѣвъ черезъ ону
дѣйшли до науки, а посредствомъ той прійшли
до значенья, богатства и славы.

Казимиръ В. розширяе границѣ Польщи.

Якъ выше сказалисьмо, король Казимиръ
ѣтрѣкся Поморья и Шлезіи зъ великою для
Польщи кривдою; але за тое прилучилъ до Поль-
щи Червону Русь, княжество Галицке и часть
Волыни зъ головными мѣстами: Львовомъ, Гали-
чемъ, Перемышлемъ, Теробовлею и инными. Краѣ
тѣи дѣстались спадщиною по остатныхъ князяхъ

руських ихъ кривному, князю мазовецкому Болеслави, а по его смерти 1339 Казимиру Великому. Король передъ всемъ взялся зъ грунту до управы и порядку на Руси. Увôльнилъ край ôтъ Татарôвъ, которыхъ староста львôвскій Дѣдко завôзвалъ противъ него, зъ поганьскими Литвинцями, которіи робили собѣ право до Руси, воёвалъ, а потôмъ згодившись зъ ними, нуже мѣста Перемышль, Львôвъ, Володимиръ, Луцкъ, Теробовлю, Галичъ и Снятынъ обваровувати, нуже надавати привилегія мѣщанамъ та закладати вôльнїи села. Памяталъ такожъ о Бозѣ и о вѣрѣ св., а не хотячи змушати Русинôвъ, и постановилъ заложити архієпископство латиньске въ Галичи, щобы помалу позбувалися облуды шизматицкой и до святого соединенья съ церквою наvertsалися. Писалъ до Патріярхи шизматицкого до Цареграда, щобы запровадилъ порядокъ въ своей церквѣ. Але въ церквѣ шизматицкой порядку якъ не було и не буде: пановало тамъ згôршенье, перекупство и неволя; тожь помаленько о сѣмъ Христїяне на Руси переконались, и бачимо, якъ межи ними въ наступаючôмъ вѣку Унія св. почала розширяться. Решта Руси, якъ Бѣла Русь, Подолье, Чорна Русь и Кієвъ були пôдъ владѣньемъ поганьскихъ князѣвъ литовскихъ, которіи тїи землѣ зъ пôдъ ярма татарского увôльнили, а понеже Русь була бôльше образована якъ Литва и мала гладшїи обычаѣ, длятого приняли князѣ литовскїи языкъ рускїи, обычаѣ рускїи, а многїи зъ нихъ, якъ на примѣръ Ольгердъ, крестился въ обрядѣ восточнôмъ.

Не належала тогды Мазовщина до Польщи, бо ôтъ смерти Болеслава Кривогубого мала особныхъ князѣвъ. Ото одну часть Мазовщины Ка-

зимиръ до Польши прилучилъ, а другу вправдѣ зѣоставилъ князеви Земовитови, але пѣдъ условіемъ, щобы ему голдовалъ, т. е. призналъ надъ собою верховную власть польского короля. Такъ само и волоска краина почала Польши голдовати.

Казимиръ прилучилъ тоже до Польши землю всховску и часть Брандебургіи коло Дренья и Сантока, которіи давнѣйше ѡтъ Польши ѡторвалися.

Казимиръ В. покровитель селянъ.

Сословіе рѣльникѣвъ або селянъ, которіи працею рукъ своихъ кормлятъ инній сословія, заслугуе на наибѣльше почитанье. Зле той робитъ, кто гордитъ сельскимъ народомъ, а честь тому, кто для ихъ добра и просвѣты посвятился. Велика несправедливѣсть дѣялась давнѣйше въ рѣжныхъ краяхъ, где селянина за ничъ собѣ уважано. Вправдѣ не було такъ зле въ Польши, якъ где инде, однако неразъ вельможѣ нарѣдъ утискали. Запобѣгаль тому якъ мѣгъ добрый король Казимиръ, беручи сельскій и ремѣсничій нарѣдъ пѣдъ свою опѣку. Слухалъ охотно жалобы и прошенья сельского народа. Мажныхъ панѣвъ, которіи селянъ утискали, каралъ безъ пощады. Одного разу два панки Пшонка Ясѣнчикъ и Отто зъ Щекаровичъ на полѣваню спустошили поля селянскій, а селянъ ляментующихъ за кривдою своею еще скатовали. Казимиръ не тѣлько розказалъ гордымъ панкамъ щобъ за шкоду заплатили, але еще наказалъ, щобы покривдженіи селяне тыхъ панкѣвъ укарали. Такъ справедливымъ и нарѣдъ свѣй милующимъ булъ король Казимиръ Великій.

Казимиръ Великій король селянъ.

Розтягнулъ добрый Казимиръ свое милосердіе и на жидовъ, которіи тогды були всюды переслѣдованіи. А понеже Христіянамъ церковь св. забороняла позичати на процента гроши и тими гандлювати, употребилъ король до того жидовъ, заслонилъ ихъ опѣкою права, але ограничилъ

процентъ и ѡтказалъ егзекуцію за долги, черезъ малолѣтнихъ затыгненіи.

Суконницѣ выставленіи черезъ Казимира В. и церковь Пречистой
Дѣвы Маріи въ Краковѣ.

Якъ богатый булъ король Казимиръ, трудно до нынѣ увѣрити. Малъ онъ золота и серебра дуже

много. Якъ выдавалъ внучку свою 1363 р. за Кароля IV., цѣсаря нѣмецкого и короля ческого, то далъ ей на вѣно 100.000 червонцѣвъ (що на нашій грошѣ значить бѣльше якъ миліонъ талярѣвъ), а кромѣ того рѣжныхъ дорогоценностей. Дваццать дней тревала забава весѣльна зъ такъ великою оказалоостею, якої Польша николи не видѣла. Пять самыхъ королѣвъ було притомныхъ на тѣмъ весѣлю: король Казимиръ, Кароль король ческій, Людвику король угорскій, Вальдемаръ король дуньскій и Петро король ципрійскій. А що князѣвъ и графѣвъ, то и не пораховалбысь. Всѣхъ гостилъ Казимиръ, а хотъ такъ богато було народа, всѣмъ всего подостаткумъ дѣставало. На рынку стояли для народа бочки съ пивомъ и медомъ. Множество було забавъ, одній свѣтлѣйшій надъ другій. Король давалъ гостямъ богатіи подарунки, а мимо того не выпорожниль своего скарбу.

На тѣмъ весѣлю наибѣльше ѣтзначилъ богатый мѣщанинъ кракѣвскій, Вьержинокъ, королевскій пѣдскарбій (управляючій скарбомъ королевскимъ), который запросилъ до себе на почесне королѣвъ и князѣвъ, и роздалъ межи нихъ на 100.000 золотыхъ червонныхъ подарункѣвъ. Мѣркуйте та подивляйте люде добрій, яка Польша була тогды богата, коли мала такихъ богачѣвъ!

Смерть Казимира Великого.

Нема що казати, що Казимиръ Великій великихъ дѣлъ доконалъ черезъ 37 лѣтъ своего панованья. Двигнуль рѣльництво, промысль, торговлю, надалъ мудрїи права и далъ початокъ славному кракѣвскому всеучилищу. Засталъ Польшу

Памятки по Казимиръ Великомъ.

деревляну, а зоставилъ муровану. Украсилъ и розширилъ королевскій замокъ и краковску катедру, позакладавъ многі мѣста и замки для обороны краю, богато мѣстъ обмуровалъ, и побудовалъ костелы и монастырѣ.

На кѣнци р. 1370, дня 5. падолиста закончилъ той великій король свое житѣе дочесне, на томѣсть дѣла его неспожиті вѣками тревати будутъ. Плачъ и безмѣрна туга опановала всѣхъ Поляковъ на нещасну вѣсть кѣнчины доброго короля. Всѣ пѣзнали, що стратили правдивого батька народа и отца отечества. Отъ часу Болеслава Великого не оплаковано такъ ревно и такъ долго смерти жадного короля. А особливо плакалъ сельскій нарѣдъ надъ смертію доброго и справедливого короля, бо по немъ не було вже короля, которыйбы такъ сильно боронилъ сельскій нарѣдъ.

Тѣло Казимира зложили въ краковскѣй катедрѣ, а на немъ поставили пѣзнѣйше хорошій памятникъ, который выображае въ камени особу короля.

Богъ не поблагославилъ мудрого короля мужескимъ потомствомъ. Думалъ онъ долго, кого назначити по собѣ наслѣдникомъ, кому по собѣ повѣрити дорогу Польщу и Русь. Були зъ роду Пястовъ князята, але слабѣи и не досыть розторопнѣи, понеже зъ Крижаками дружилися. Ото такъ собѣ обдумалъ, щобы пановалъ по немъ Людвикъ, король угорскій, рѣднѣи сынъ сестры его Елисаветы, оденъ зъ наилучшихъ монарховъ на свѣтѣ. Але якъ побачимо, не удачно выбралъ, будыто на знакъ, що и наймудрѣишій чоловѣкъ помылитись може, длятого, що есть чоловѣкомъ.

Людвикъ, король польскій и угорскій.

Король Людвикъ булъ незвыклымъ королемъ, але тѣлько для Угоръ, бо для Поляковъ показался ѡтчимомъ. Тѣлько два разы булъ въ Польщи и то на коротко, и зовсѣмъ не журился о польскій край. Почалъ ѡтривати Русь Червону ѡтъ Польщи, длятого, щобы ю до Угоръ прилучити.

Панованье Людвика було зъ того взгляду шкодливе, що на зѣздѣ въ Кошицахъ 1374 р. хотячи забезпечити наслѣдство на престолъ однѡй зъ донѣкъ своихъ, надалъ шляхтѣ великѡй привилегіа, а особливо уменьшилъ шляхтѣ и духовенству значнѡй податки. Ничъ нема прїятнѣйшого, якъ не поносити выдатковъ, не платити податки, але безъ податковъ нема войска, нема и обороны, а где нема обороны, тамъ нема безпеченьства. Длятого кошицка привилегіа мала недобрѡ послѣдствіа на судьбу польского и руского народа.

Корона угорска.

О добрѡй королевѡй Ядвизѣ.

По смерти Людвика були въ Польщи великѡй замѣшательства, бо почалъ убѣгатись о престолъ

Земовитъ, князь мазовецкій, а до того одні Поляки хотѣли Марію, а другі Ядвигу, молодшу доньку Людвика. Два роки дерлись межи собою, ажъ на кѣнци прїїхала до Кракова въ 1384 р. молоденька Ядвига. Крімъ Дубровки, Ядвига найлучша була королева, а тѣлько добра зробила польскому и рускому народови, що до нынѣ каждый Полякъ зъ вдячностію ей имя споминати повиненъ. За проводомъ Ядвиги прийняли Литвинцѣ христіянство и получились на всегда съ Поляками.

Ядвига була добра и красна якъ ангелъ, длятого много князѣвъ хотѣло ю за жѣнку. Любила она Вильгельма, князя нѣмецкого, зъ котрымъ ѡтъ молодыхъ лѣтъ була заручена. Почуль о ней князь литовскій Ягайло и заразъ выславъ пословъ до Ядвиги зъ просьбою о ей руку. За то прирѣкаль, що вразъ зъ своимъ народомъ прїйме христіянство, бо Ягайло и Литвинцѣ були до сей поры поганами. Не хотѣла зъ початку молода и красна Ядвига пристати на тое, але на усиный просьбы Поляковъ жертвовала свой чувства, абы лишъ тѣлько вырвати миліоны душъ зъ темноты поганьской и ѡтдати ихъ въ Божі руки.

Року 1386 прийнявъ Ягайло св. Тайну крещенія зъ рукъ архієпископа гнѣзненського Бодзанты. На св. крещенію именовали его Владиславомъ. Потомъ оженился зъ Ядвигою, а на кѣнци короновали его урочисто на короля польского (бо Ядвига вже въ 1384 р. була коронована). Сейчасъ почалъ Ягайло зъ Ядвигою розширяти христіянство на Литвѣ, и за помочю Божою утвердлася тамъ св. вѣра католическа. Помагала королева Ядвига мужеві своему управляти, а хотай дуже була лагѣдною, однакъ умѣла въ потребѣ

Королева Ядвига.

брати оружје для обороны дорогой батькѡвщины. Не хотѣли Угры опустити Русь Червону, бо намѣряли загорнути край пѡдъ себе. Видячи то Ядвига,

выправилася 1387 року до Львова, отобрала замки и мѣста рускѣ, бо мужъ въ далекѣй Литвѣ хрестилъ своихъ по́дданныхъ и самъ ихъ въ св. вѣрѣ обучалъ. Зѣѣхавшись потѣмъ разомъ, гоино Русь привилегіями обдарили, а слава ихъ въ той часъ такъ була велика, що воевода волоскій поспѣшилъ ѳтдати голдъ королевскѣй парѣ.

Ядвига була дуже побожна, а хотѣй була королевою, охотно працювала. Шила и вышивала фелоны и инній церковній ризы, и обдаровувала ними церкви. Любила дуже польскій языкъ. Письмо святое казала на польскій языкъ перевести, и ей книжочку до набоженьства съ прекрасными молитвами, на которой Богу молилася, недавно выдруковали. Найохотнѣйше слухала описанье муки Іисуса Христа.

Старалася такожъ королева Ядвига о розширенье просвѣты, знаючи, що якъ зѣлье безъ свѣтла не цвите, такъ люде безъ просвѣты не могутъ бути щастливѣй. Въ той цѣли заложила въ Празѣ дѣмъ для убогихъ молодцѣвъ рускихъ и литовскихъ, щобы тамъ училися на священникѣвъ, а передъ смертію записала всѣ свои дорогоценности на ѳтновленье Академіи въ Краковѣ, заложенной черезъ ей дѣда. Головною цѣлею ѳтновленной въ 1400 р. Академіи було достарчати мудрыхъ и побожныхъ священникѣвъ для новонаверненной Литвы и шизматицкой Руси. И такъ не на збытки и не на роскоши, але на хвалу божу та на пожитокъ людскій Ядвига свой скарбы обертала.

Такожъ и о тѣмъ належить спѣмнути, що королева Ядвига любила дуже сельскій нарѣдъ, не позволяючи никому его кривдити. Коли одного разу позабирано селянамъ власнѣсть и притѣмъ

ихъ утискано, тогда просила за ними Ядвига, а на королевскій приказъ звернено ихъ власнѣсть и укарано виноватыхъ. Король Ягайло мовилъ: „Ото надгороджена шкода“. На тое ѳтповѣла сумно добра и милостива панѣ: „Такъ, звернена шкода, але кто верне слѣзы бѣднымъ людямъ?“

Не долго тѣшилася Польша своею улюбленною королевою, понеже въ 1399 р. умерла добра Ядвига маючи 28 лѣтъ. Тужилъ за нею Ягайло и цѣлый нарѣдъ, а наибѣльше плакали за нею убогѣ, для которыхъ була правдивою матерею. Вже такой другой Ядвиги Польша не мала. Похоронили ю въ костелѣ катедральномъ Краковскомъ, где спочиваютъ мощи бѣольшой части польскихъ королѣвъ. Не далеко великого олтаря коло гробу св. Станислава, покрывае чорный камѣнь тѣло святобливой Ядвиги. Дѣялися чуда при ей гробѣ, старанося, щобы була оголошена за святу, але якось пѣшло то въ непамять. Жаль, що тое намѣренье не справдилось, бо королева Ядвига великими своими цнотами и посвященьемъ, а передъ всемъ наверненнямъ Литвы до правдивой вѣры заслужила на тое, абы ю яко святу уважано.

Панованье Владислава Ягайла.

Владиславъ Ягайло пановалъ ѳтъ р. 1386 до 1434. По смерти Ядвиги пановалъ Ягайло на Литвѣ яко князь литовскій, а въ Польщи яко король польскій, бо доперва 1413 року наступила унія, або полученье Польщи зъ Литвою въ мѣстѣ Городлѣ. Однако послѣдне полученье Литвы съ

Владиславъ Ягайло.

Польщою наступило о много пѣзнѣйше, бо доперва 1569 року.

Найважнѣйшимъ событьемъ за панованья Ягайлы була битва съ Крижаками пѣдъ Грунвальдомъ въ

1410 року дня 22. Юлія. Тіи Крижаки були непощадними ворогами Польщи и Литвы. Пôдъ позоромъ наvertанья до вѣры святой истребляли и пôдбивали Прусакôвъ и Литвинôвъ. Завôзваніи ôтъ Полякôвъ, щобы наvertати поганьцѣвъ и обдареніи за тое землями, пôзнѣйше противъ своихъ добродѣѣвъ обернули оружіе, нападаючи часто на Польшу и немилосердно ю пустошили. Видячи король Ягайло, що Крижаки неустанно его край нападають, постановилъ укарати думу невдячного закона. Въ той цѣли зôбралъ велике войско зъ Полякôвъ, Литвинôвъ, Русинôвъ и Волохôвъ, и выступилъ противъ Крижакôвъ. Ба и дальшіи славянскій племена якъ Чехи, достарчили войска. Мимо переважной силы, въ покорѣ молилъ Ягайло Бога милосердного о побѣду, противно же Крижаки думніи на свою бодрôсть, ничо собѣ зъ того не робили. Пало въ тôй битвѣ 50.000 Крижакôвъ, а зъ ними и ихъ найстаршій мистръ. Очевидно була то кара Божа за его гордôсть, за паленье польскихъ костелôвъ и за убійства безоружного народа, чого такъ часто Крижаки допускалися. Не умѣлъ однакъ Ягайло корыстати зô своей побѣды, бо Прусы зôстали и на дальше пôдъ панованьемъ крижацкимъ, а доперва пôзнѣйше вернулись до Польщи.

Братъ стрыечный Ягайлы, Витольдъ прозванный, булъ великимъ воѣвникомъ. Часто ôтносилъ побѣду на Татарыхъ и Крижакахъ, прилучилъ далекіи княжества рускїи, ошѣковался Новгородомъ Великимъ и Псковомъ, розширяючи границѣ Литовскій ажъ пôдъ рѣку Волгу и Чорне море.

Збигнѣвъ Олесницкій, кракôвскій епископъ и кардиналъ, вславился за панованья Ягайлы побожностію и наукою.

Умеръ Владиславъ Ягайло въ глубокой старости, бо числилъ 88 лѣтъ житъя. Углымъ булъ польскому духовенству и вельможамъ, которымъ не тѣлько коруну, але и спасенье души своей черезъ св. крещенье завдячалъ. Добродушный, давался часто обманювати Жигимонтови, цѣсареви нѣмецкому, который завидовалъ ему его славы и могущества, и мимо подступовъ николи не могъ му зрѣватись. Онъ то подмовилъ Витольда ѡторватись ѡтъ Польщи и заложити особне королевство. Владиславъ въ добротѣ своей вже на то соглашался, але смерть Витольда уратовала Польшу ѡтъ той шкоды. Дома говорилъ Ягайло по руски, а четверта жѣнка его Зофія Гольшаньска походила зъ руского княжеского дому. Черезмѣрно любилъ ловы, которіи тогды въ великихъ лѣсахъ ѡтбувались такъ значительный, що часто цѣле войско убитою звѣриною живилось. Любилъ дуже слухати, якъ соловѣй щебече, такъ що неразъ до пѣзной ночи прислуховался тому щебетаню. Зъ того powodu перестудился одного разу, а пригнетенъ лѣтами, 1434 року умеръ. Тѣло его похоронили въ Краковѣ.

Владиславъ Варненчикъ.

Владиславъ Варненчикъ пановалъ ѡтъ 1434 до 1444 р. Вступилъ на престолъ польскій по смерти своего батька Владислава въ десятѣмъ роцѣ житъя, длятого малъ своихъ совѣтниківъ. Якъ дѣйшолъ до пятнайцять лѣтъ, обѣбрали его Угры своимъ королемъ, а то въ надѣи, що ихъ крѣпко буде боронити ѡтъ Туркѣвъ. Неразъ побилъ молодой король Туркѣвъ, ажъ въ кѣнци помирился

зъ ними на десять лѣтъ. Почали его намавляти, щобы зѣрвалъ спокѣй. Дикого и ненасытного кровію Турка, говорили ему, не належить на рѣвнѣй зъ христіанами уважати и умова зъ нимъ заключена нѣчого не значить. Супротивлялись тому Поляки, мовлячи, що и поганьцєви слова додержати треба. Молодѣй и хробрѣй король пѣйшолъ за голосомъ своей запальчивости, погордилъ радѣю Полякѣвъ и на зле му тѣе вѣйшло, бо въ битвѣ пѣдъ Варною 1444 р. Турки побѣили польске и угорске вѣйско, а молодѣй король маючи 20 лѣтъ на боѣвиску смерть найшолъ.

За панованья того бодрѣго короля прѣйшло на Руси до дуже важного дѣла. Вѣже князь литовскѣй Витольдъ старался о унію церкви восточной зъ захѣдною; въ тѣмъ св. дѣлѣ помагалъ Владиславъ Ягайло. Митрополитъ кѣвскѣй Григорій Цимблякъ ѣздилъ въ тѣй цѣли на собѣръ Римско-каѣолическѣй до Констанціи 1418 р., але смерть не дала привести до кѣнца его намѣренье.

Ажъ якъ сталъ Митрополитомъ Изидѣръ, пѣйшолъ на собѣръ до Феррары а потѣмъ до Флоренціи въ Италіи 1439 р., и тамъ середъ радости общѣго христіаньского свѣта довелъ до кѣнца унію дня 6. липця. Зъ розпрѣстєртыми руками прѣнялъ его зъ поворотомъ въ угорскѣй столицѣ Будѣ король Владиславъ, въ Сончи ожидалъ на него Збигнѣвъ Олесницкѣй, єпископъ кракѣвскѣй, а поѣхавши зъ нимъ разомъ до Кракова, розплакался зъ радости, видячи якъ въ костелѣ на Вавели рускѣй митрополитъ правѣлъ службу Божу въ восточнѣмъ обрядѣ. Плакала и Зофія Гольшаньска, вдова Владислава Ягайлы, по котѣрѣй осталась въ замку каплиця зъ рускимъ ма-

льованьемъ. Але не такъ принялъ его Василь, князь московскій, якъ поѣхалъ Изидоръ извѣстити ему радостну новину. Затеклый въ шизмѣ, повенъ журбы, що Русь каѳолическа Польшу любити буде, кинулъ Изидора въ темницу, зъ которой передъ строгою смертію тишкомъ утѣкати мусѣлъ. Умеръ въ Римѣ 1463 р. той святобливый творитель уніи, приоздобленный черезъ Папу Римского червоною кардинальскою шатою, годенъ вѣчной памяти, бо ему першому удалось направить, що попсовалъ Фотій и Керулярій. Дѣло его черезъ Польшу приняте нѣколи вже не опустило Руси, которая повинна памятати, що Польша безпрестанно старалась о наибольше добро для неѣ, т. е. о вѣру св.

Панованье Казимира Ягайлоньчика.

Поморье вертае до Польщи.

Казимиръ Ягайлоньчикъ, сынъ Владислава Ягайлы, а братъ убитого пѣдъ Варною короля Варненьчика, почалъ пановати въ Польщи ѡтъ 1447 року. Передъ тымъ булъ ѡнъ великимъ княземъ литовскимъ.

Найважнѣйшимъ событіемъ за панованья того короля було, що Поляки ѡдобрали Поморье, которе Крижаки еще за Локетка имъ выдерли. Крижаки якъ завсѣгды мали въ собѣ духа лупежи, такъ и пѣзнѣйше якъ не мали зъ кимъ воѣвати, пѣдданныхъ своихъ лунили на всѣ боки. Убивали и мордовали бѣдныхъ Поморьянъ, а навѣтъ, хотъ самі Нѣмцами були, и Нѣмцѣвъ не щадили. Въ той часъ звернулись очи Поморьянъ и Прусакѡвъ на Польшу, где завсѣгды нещасливѣ помѡчь ѡтбѣрали.

Взялъ Казимиръ Поморьянъ въ опѣку и розпочалъ вѡйну зъ Крижаками 1454 р. Тая вѡйна

точилась тринадцять лѣтъ, такъ Крижаки сильнѣе еще були, хотяй пѣдъ Грунвальдомъ много утерпѣли. Стягали помѣчь зъ Нѣмецъ, зволѣкали перестоянн вѣйны, ссали зъ краю послѣдннй грѣшь. Поляки силою гибельного кошицкого привилегія не великн платили податки, треба було скликати соймы, щобы бѣльшн податки наложити, що дало початокъ выборови послѣвъ зъ кожного воеводства. Поморьяне хотяй Нѣмцѣ показовались найщиршими пріятелями польскими, клали миліоны на помѣчь королеви. Поляки въ многихъ битвахъ а именно пѣдъ Коронованомъ, Фридляндомъ, Пуцкомъ и Діалдовомъ побии на голову Крижакѣвъ, такъ що они примушенн були зрѣбити зъ Поляками спокѣй въ Торуни 1466 р., въ силу которого Поляки позыскали Поморье, давнѣйше имъ выдерте, а решта посѣдлостей крижацкихъ остались стати голдѣвнѣю Польци т. е., що мистръ крижацкнй або владика складалъ голдъ, признавалъ верхъ надъ собою польскимъ королямъ. Оть сей поры краѣ надъ моремъ балтицкимъ почали зватись Прусами захѣдными або королевскими, а Прусы около Королевця звано Прусами вехѣдными або княжескими. Прозва Прусь захѣдныхъ иде ѣтъ Крижакѣвъ, але не естъ соотвѣтна, бо Прусаки николи тамъ не жили. Пора булабы вже захѣднн Прусы назвати Поморьемъ, т. е. краемъ, лежащимъ надъ моремъ.

Оть того часу якъ отворились для Польци береги балтицкого моря, званого польскимъ, розширился дуже гандель польскнй. За гандлѣмъ иде въ слѣдъ добрый бытъ, богатство и достатокъ. Прійшли на Польшу добрн часы, широко розширялися новн осады, зацвило рѣльництво, толпа

народа пустилась на Русь менше заселену и помѣшалась зъ рускимъ народомъ.

Не тѣлько Поморье вернулось до Польщи, але и часть Мазовша, то есть земля Полоцка и Сохачевска зъ княжествомъ Освящимскимъ и Сѣверскимъ. То послѣдне купилъ собѣ Збигнѣвъ Олесницкій, епископъ краковскій. Польщи ѳтдавали годдъ: мистръ крижацкій, ганъ татарскій, господарь волоскій и нѣкоторі шлезійскій князята.

За панованья Казимира Ягайлоньчика розтягалась Польша межи двома морями, бо на пѣлночь доходила до моря балтицкого а на полудне до чорного моря. Але приближилась небезпечность ѳтъ полудня. Греки, которі на рѣвнї зъ Москалями покинули унію св., принятую на соборѣ флоренцкомъ, завоѣвані були въ 1453 р. черезъ Турковъ. Цареградъ, сѣдалище патріярхату шизматического, дѣстался въ руки поганцямъ, которі не вѣрили въ Іисуса Христа, але вѣрили въ неправдивого пророка своего Магомета, прійшовшихъ зъ Азїи турецкой, зъ которыми Владиславъ боролся пѣдъ Варною. Въ 1484 р. Турки здобули краѣ надъ Чорнымъ моремъ и черезъ то Польшу ѳтъ чорного моря ѳтсунули.

Въ тойже часъ розбудилась въ Чехахъ охота дружной связи зъ Польщею. Цѣлою силою перли на нихъ рѣвно якъ на насъ Нѣмцѣ, которі ѳтъ вѣкъ-вѣка хотять заграбити славянську батьківщину. Пѣзнали Чехи, що имъ самымъ трудно опертись Нѣмцямъ, и зажелали получитись съ Поляками. Въ той цѣли завѣзвали Чехи на престолъ ческій Владислава, найстаршого сына Казимирового. Вступилъ на престолъ ческій Владиславъ а пѣзнѣйше престолъ угорскій позыскалъ. Въ той

часть отже дѣлъ Ягайлонскій пановалъ надъ трема дужшими краями. Зъ той причины славна була Польща далеко по за границѣ свой, бо навѣтъ шахъ, т. е. король перскій прислалъ до Казимира своихъ послѣвъ.

Мѡгбы булъ той король далеко тревальшихъ и бѡльшихъ дѣлъ доконати, але литовскі вельможѣ не тѡлько не хотѣли дружно зъ Поляками лучитись, до того ще ѡдрывали ѡтъ Польщи землѣ и въ обще непріязно противъ Полякѡвъ выступовали. Треба знати, що въ той часъ Польща и Литва мали одного владѣтеля надъ собою, але оба тѣ краѣ осѡбну державу становили. Въ той часъ очевидно показалось, що згода буде а незгода руйнуе, бо якъ Литвинцѣ Полякамъ не помагали, ба и охотно имъ шкодили, такъ и Поляки Литвинцямъ помочи не несли. На тѡмъ наибѡльше заробилъ завзятый ворогъ Польщи и Литвы, царь московскій, который ѡдорвалъ ѡтъ Литвы Новгородъ и инні посѣдлости. Въ обще за Казимира почались перші зъ Москалями ѡтношеня, рѡвно для Польщи якъ и для Руси гибельні и небезпечні.

За Казимира Ягайлончика процвитали въ Польщи науки. Славні и учені мужи выходили тогды зъ польского народа, якъ на примѣръ: Войтѣхъ Брудзевскій, професоръ математики при кракѡвскѡмъ всеучилищи, Иванъ зъ Глогова и Григорій зъ Санока архіепископъ львовскій, а особливо Иванъ Длугошъ, славный польскій дѣеписатель, мужъ полный цноты и любви ко ѡтчинѣ. За панованья Казимира уродился въ Торуні Николай Коперникъ, оденъ зъ найславнѣйшихъ мудрцѣвъ не тѡлько Польщи але и цѣлого свѣта. Перша въ Польщи печатня Святополка Фиоля печатала

въ Краковѣ книги литургическѣ рускѣ, якъ Осмогласникъ (Октоихъ), которѣ нынѣ до особенныхъ рѣдкостей належатъ.

Казимиръ булъ повольнымъ але вытревальнымъ. Треба признати на похвалу тому королеви, що потрафилъ удержати королевску власть, що зухвалыхъ остро каралъ, що зручно умѣлъ собѣ поступати зъ народомъ розмилованымъ въ своихъ вѣльностяхъ, що дуже добрымъ булъ батькомъ, виховуючи старанно свои дѣти. Не щадилъ и рѣзги, якъ треба було и наганялъ до науки. Выбралъ учителя до своихъ дѣтей святоблिवого священника Ивана Длугоша, дуже честного чоловѣка. Той Длугошъ, мужъ великой науки и побожности, будовалъ много костелѣвъ и написалъ исторію народа польского, а королевскѣ дѣти выпровадилъ на порядныхъ людей. Зъ шѣстѣхъ сынѣвъ Казимира, чотырохъ було королями, оденъ архіепископомъ гнѣзненскимъ и кардиналомъ, а оденъ зъ нихъ, Казимиръ, наилучшу здобуль собѣ корону, т. е. небесну, будучи ѡтъ Папы Римского канонизованымъ, що значить, въ почетъ святыхъ принятымъ. Такъ Казимиръ св. стался заступникомъ и оцѣкуномъ польского народа.

Въ дома употреблялъ Казимиръ языкъ рускѣ, Литвинцѣвъ дуже любилъ, занимался много якъ его батько ловами. Булъ добрымъ мужемъ, батькомъ и сыномъ, особливо почиталъ свою стареньку мать Зофію, Русинку, котора зѣоставила по собѣ память побожной невѣсты, фундаторки много костелѣвъ и въ глубокой старости умерла. Выдалъ право по руски для Литвы зване Судебникомъ, бо по руски говорено на зѣѣздахъ и въ судахъ литовскихъ.

Умеръ Казимиръ 1492 р., въ томъ самомъ роцѣ, коли Колюмбъ одкрылъ Амерыку. Похоронили его въ Краковѣ, где надъ его гробомъ прекрасный памятникъ есть поставленный.

Иванъ Ольбрахтъ и Александеръ.

Иванъ Ольбрахтъ, сынъ Казимира, пановаль отъ 1492—1501 р. Старался двигнути подпадающую власть королевску. Идучи за радами ученого Италианца Филипа Калимаха, хотѣлъ передъ всемъ позбутись переваги вельможъ, которіи пріишли до великихъ богатствъ. Для того зачалъ догаджати шляхтѣ, мѣщанъ утискати, и права для народа простого выдавати. Вельможѣ т. е. великіи паны, закупивши або одержавши отъ короля великіи добра на Руси, выводили дрѣбной шляхтѣ мужикѡвъ изъ селъ и осаждали ихъ на такъ званыхъ вѣльныхъ селахъ, то есть за оплатою чиншу. Черезъ тое опустошало богато хозяйство, которе шляхта сама теперь управляти мусѣла. Шляхта взяла домагатися отъ короля, абы мужикъ не мѡгъ опускати своего села, и паньщину робилъ на паньскѡмъ грунтѣ. Угодилъ въ томъ Иванъ Ольбрахтъ, а то по причинѣ, щобы села не вылюднялися. До того ще отримала отъ него шляхта право пропинаціи. И ось маєте початокъ паньщины и право шинкованя.

Хотѣлъ такожъ Иванъ Ольбрахтъ здобути Волощину для своего брата Жигимонта. Въ той цѣли скликалъ обще движенъе (т. е. завоэваль всю шляхту до бою), и зъ 80.000 вояками вырушилъ на войну. Але не удалася тая война, бо Волохи напали на Полякѡвъ несподѣвано въ лѣсахъ и на

голову побили. А понеже тамъ много шляхты згинуло, длятого повстала пословиця :

„За короля Ольбрахта
Выгинула шляхта“.

То все сталося черезъ напады Туркѡвъ, которыхъ зѡслана ѡтъ Бога милосерного остра зима, выгубивши много народа, ѡтъ Польщи ѡдогнала. Умеръ Ольбрахтъ въ Торунѣ а по немъ слѣдовалъ братъ его Александеръ, который дуже коротко пановалъ. За его панованья выдалъ Иванъ Ласкій, канцлеръ коронный, печатане право польске въ Краковѣ 1506 р. Жена того короля була княгиня московска, донька Ивана Василевича, который безпрестанно нападалъ на Литву. Добра невѣста скаржилася неразъ о тое батькови, але то ничо не помагало. Иванъ Василевичъ не мѡгъ простити Александрови, що унію св. попералъ и що митрополитъ кїевскій Іосифъ Солтанъ усильно старался ю розширяти. Однакже строго покаралъ Богъ тыхъ розбѡйникѡвъ. Татарѡвъ, которі вдерлись въ Литву, побилъ на голову Глинскій пѡдъ Клецкомъ. Донесено о тѡмъ умераючому королеви. Той зложилъ руки на подяку Богу милосерному и не долго умеръ.

Малъ ѡнъ одну ваду: булъ дуже гѡйный и добродушный. Королѣ мали зъ давенъ давна великї добра, которі ѡнъ неоглядно заставлялъ за готовї гроши. Не стерѣгъ власти своей, а за его панованья було постановлено, що король не мѡгъ анѣ вѡйну выповѣсти анѣ спокѡй оголосити безъ всеобщого соизволенья вельможъ и шляхты на соймѣ. Красна то рѣчь обща згода, но трудно тое осягнути, если всѣ рядять. Длятого якъ не було на соймѣ згоды, бракло обороны, если королеви самому постанавляти не було вѡльно.

ЖИГИМОНТЪ I.

Вступилъ на престолъ польскій Жигимонтъ I. сынъ Казимира 1506 р. и пановалъ ажъ до 1548 р. Буль Жигимонтъ I. королемъ и великимъ княземъ литовскимъ, але Польша и Литва не були еще въ той часъ зъ собою соединеній. Соединенья того доконалъ ажъ его сынъ, такожь Жигимонтъ.

Въ не добромъ состоянію обнялъ Польшу Жигимонтъ, але коли буль розумный, постоянный, ошадный и чесный, вывѣлъ ю зъ того и привѣлъ до давиѣйшого значенья. Заставленныхъ земель богато выкупилъ, хотѣлъ податки урегулювати, хорошій проекта подалъ до того и хотъ тѣлько доказалъ, що ѡтъ его часѡвъ можна було постоянно вѡйско на Руси и Украинѣ, для обороны ѡтъ Турка и Татарина, удержувати.

Наибѣльше воѣвалъ Жигимонтъ зъ Москвою, котора землѣ ѡтъ Литвы забирала. Двократно пѡдъ Оршою були Москалѣ побитѣ въ 1508 и въ 1514 р. Другій разъ безъ пощады побилъ ихъ бодрый Константынъ, князь Острогскій, где 40.000 Москалѣвъ полягло. Однакъ Литва утратила Смоленскъ. Причиною тыхъ борѣъ буль Глинскій, вельможа литовскій, который пѡдбунтовалъ Москалѣвъ противъ Полякѡвъ. Той нужденный здрайця закѡнчилъ свое житье въ темницѣ.

Другу вѡйну провадилъ Жигимонтъ зъ Крижаками. Мистръ ихъ Альбрехтъ, сестринецъ короля, не хотѣлъ ему голдовати. Побитый въ кѡлькохъ битвахъ, мусѣлъ въ кѡнци голдъ вѣрности зложити. Тойже Альбрехтъ скинулъ зъ себе монашеску одежу, выперся каѡолической вѣры и перейшолъ на протестанта (Лютра). Пановалъ

въ Королевци яко князь надъ Прусаками всхѣдными, але всегда пѣдъ верховодствомъ королѣвъ польскихъ. Бѣльша часть Крижакѣвъ покинула монастырь и хватилась лютерской облуды. Такі то оборонителѣ вѣры св. були Крижаки. Тогда можна було Жигимонтови прилучити Прусы всхѣдні до Польщи. Зблудилъ дуже, позволивши Прусакамъ мати осѣбного князя.

Воѣвалъ Жигимонтъ зъ Татарами и Волохами. Тыхъ послѣднихъ побилъ Иванъ Тарновскій пѣдъ Обертиномъ 1531 р.

Року 1526 прилучено до Польщи Мазовщину, котора до сей поры еще ѣтъ Болеслава Кривогубого мала своихъ князѣвъ. Пѣзнѣйше Мазовщина составляла головну часть Польщи, коли Варшава замѣстъ Кракова сталася столицею Польщи.

За часѣвъ Жигимонта I. повсталъ зъ Нѣмеччины Мартинъ Лютеръ, выступаючи противъ католицкой церкви. Доказалъ ѣнъ того, що бѣльша часть Нѣмцѣвъ, покинувши вѣру отцѣвъ своихъ, сталася Лютрами. Тая лютерска вѣра найшла и въ Польщи своихъ сторонникѣвъ, а наибѣльше Нѣмцѣ до ней приставали въ Гданьску и Торуні. Однакъ и часть шляхты польской приступила до лютеранизму або кальвинизму. Въ Прусахъ всхѣдныхъ и на Шлезіи суть до нынѣ ѣтъ тыхъ часѣвъ Поляки лютерского вѣроисповѣданя.

Съ кѣнцемъ панованья своего повиновался Жигимонтъ жѣнцѣ своей Бонѣ, родомъ зъ Италіи, котора була причиною дуже богато зла въ Польщи. Много далобыся сказати о переворотности той Боны, она ввела перекупство въ урядахъ и пописованій обычаѣ вводила. Дуже була жаждуца грошей,

зберала тїи добрымъ и недобрымъ способомъ, зъ которыми пѣзнѣйше до Италїи поѣхала. Королевича Жигимонта по бабски выховала, якбы на-вмысне хотѣла зъ него зробити злого чоловѣка.

Жигимонтъ булъ добрымъ хозяемъ, подобный до Казимира Великого. Умѣлъ доберати здѣбныхъ и розумныхъ людей до своей рады и на урядникѣвъ. Любилъ спокѣй и згоду, але зачепленный брался до оружїя и строго каралъ врага. Булъ справедливымъ и вырозумѣлымъ паномъ и любилъ выполняющихъ обовязки своего стану. За него то вышло постановленье, що мужикъ тѣлько оденъ день въ тыждни булъ обовязанный паньщину робити на грунтѣ своего пана. Зъ того видно, що велика паньщина вкралася пѣзнѣйше черезъ надъужитя.

За его панованья жило въ Польщи богато славныхъ и мудрыхъ людей, которї мечемъ, перомъ и радю для народа заслугу положили. Перша польска книжка за Жигимонта I. була напечатана.

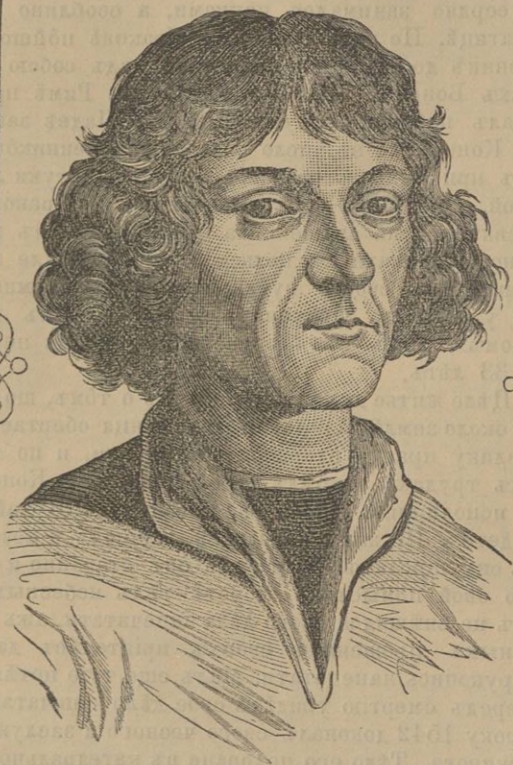
По смерти Жигимонта 1548 р. цѣлый рѣкъ обходили въ Польщи жалобу, такъ все жаловали доброго и мудрого короля.

Понеже за панованья Жигимонта оголосилъ славный Полякъ Коперникъ свое ѣтъкрытье, що земля обертаеся около сонця, для того подаемо о Копернику коротку вѣдомѣсть.

Николай Коперникъ.

До найславнѣйшихъ Полякѣвъ належитъ безъ сомнѣнья Николай Коперникъ, великій мудрецъ, которому рѣвныхъ мало земля выдала. Треба протое, абы каждый Полякъ посѣдалъ коротку вѣдомѣсть о Копернику, который приносить честь нашему народови.

Николай Коперникъ .

Уродился Николай Коперникъ дня 19. лютого 1473 р. въ мѣстѣ Торунѣ, которе тогда до Польщи належало. Початковѣ науки побералъ въ родиннѣмъ мѣстѣ, а потѣмъ поѣшолъ до Кракова, где усердно занимался науками, а особливо въ математицѣ. По пять лѣтахъ въ Краковѣ поѣшолъ Коперникъ до Италіи и працѣвалъ надъ собою въ мѣстахъ Бононіи, Падвѣ и Римѣ. Въ Римѣ преподавалъ публично математику. Въ Падвѣ записался Коперникъ въ число польскихъ учениковъ, и тамъ при иныхъ наукахъ научился штуки лѣкарской. Року 1503 осѣлъ Коперникъ въ Краковѣ, и высвятился на священника. Намѣрялъ онъ постоянно замешкати въ польскѣй столицѣ, але завѣзванный отъ своего вуйка, епископа варминьского удался до Фрауенбурга, где зѣсталъ каноникомъ. Тамъ въ безпрестанной працѣ перебулъ 33 лѣтъ.

Цѣле житѣ думалъ Коперникъ о тѣмъ, що не сонце около землѣ, але земля около сонця обертаеся. Ту велику правду старался удовѣднити, и по великихъ трудахъ доспѣлъ своей цѣли. На Копернику исполнились слова св. писанья: „Шукайте а найдете“. Шукалъ правды, и найшолъ и возвѣстилъ ону народамъ. Выробилъ онъ старанно и обширно свѣй помыслъ о оборотѣ тѣлъ небесныхъ, однакъ не спѣшился своего дѣла напечатати, ажъ по усиленныхъ прошеняхъ своихъ пріятелѣвъ далъ свою рукопись напечатати. Малъ еще тую потѣху, що передъ смертію увидѣлъ свое дѣло напечатане, а въ року 1542 доконалъ своего чесного и заслуженого живота. Тѣло его поховане въ катедральнѣмъ костелѣ фрауенбургѣмъ, где доси спочивае. Часть тѣла его зложена въ святыни Сибилли въ Пулавахъ зъ написомъ: „Sta sol.“ („Стѣй сонце“).

Заслуги Коперника були великі і важні. Нашою повинністю на сей землі єсть, шукати правды, бо до того самъ Богъ насъ покликалъ. Такожъ причинилъся Коперникъ до близшого розпознавня всеобщого свѣта, показавши очевидно способы обороту землѣ и всѣхъ тѣлъ небесныхъ на около сонця. Показалъ и ѳдкрылъ Коперникъ нові свѣты, о которыхъ люде не чули и не вѣдали, и черезъ то причинилъся до лучшого познавня Бога, который такъ чудесно, такъ хорошо и такъ мудро свѣтъ сей сотворилъ.

Не дивно, що Коперника слава розѳйшлась по цѣломъ свѣтѣ, заздрили инні народы его походжене ѳтъ Полякѳвъ, коли найшлись такі, що утверждали, що Коперникъ не Полякъ але Нѣмецъ. Однакъ тоє мнѣнье єсть несправедливе, бо самъ Коперникъ признавалъ себе Полякомъ, а родина его походила зъ Кракова.

Коперникъ єсть прекраснымъ прикладомъ для всѣхъ людей, а особливо для молодежи, котора повинна безперестанно працевати и до просвѣты стремити. Якъ той греческій мудрець Солонъ, который говорилъ о собѣ, що зъ кождымъ днемъ старѣєся, але безперестанно учится, такъ и Коперникъ ѳтъ дитинячихъ лѣтъ до старости безперестанно и усиленно працевалъ, збогачаючи свѳй умъ мудростію.

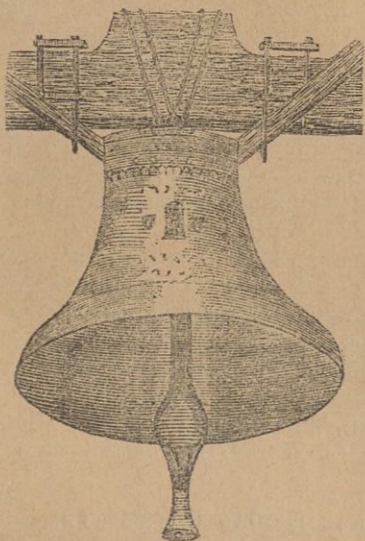
Дзвѳнъ Жигимонтъ.

Король Жигимонтъ казалъ уляти великій дзвѳнъ, который по имени своего фундатора Жигимонтъ звеся. Нема на цѣлой Польщи бѳльшого дзвона, а хотѣбы и булъ, то все не такій славный. Дзвѳнъ той зрѳєся зъ дѣями Польщи, бо его голосъ

гремѣлъ при народныхъ торжествахъ, и булъ тогда голосомъ триумфу и радости, або голосилъ кѣнчину королѣвъ и заслуженыхъ польскихъ мужѣвъ. Може еще коли той дзвѣнъ оголоситъ нашему народови лучшую долю.

Виситъ онъ на вежи костела катедрального въ Краковѣ. Вырытіи суть на немъ знаки гербовъ Польши и Литвы, такожъ и изображение Жигимонта.

Дзвѣнъ Жигимонтъ.

Понеже дзвѣнъ сей славный на цѣлу Польшу, а до того есть старымъ народovýmъ памятникомъ, длятого подаемъ тутъ его образецъ.

Соборный краковскій костелъ.

Неразъ споминалисьмо въ сей повѣсти о костелѣ соборномъ т. е. о катедрѣ краковскѣй; для того выпадае подати коротенькую вѣдомость о томъ старинномъ костелѣ разомъ зъ его образцемъ. Краковскій епископскій або соборный краковскій костелъ заложенный зѣсталъ еще за Владислава Германа. Неразъ его перебудовували, а на останку перебудовалъ его Локетокъ. Казимиръ Великій преукрасилъ его и покрылъ мѣдею. Въ томъ то старинномъ храмѣ короновали королѣвъ польскихъ и въ немъ спочиваютъ ихъ тѣла. Спочивае тамъ сѣмнайцять польскихъ королѣвъ, до того королеви и много польскихъ заслуженныхъ мужѣвъ. Такого другого храма нема въ цѣлѣй Польщи. О немъ то сказано, що хотяйбы не було писаныхъ польскихъ дѣѣвъ, стѣны и мрамурѣ того старожитного храма далибы ихъ пѣзнати. Тамъ спочивае Локетокъ, Казимиръ Великій, Ядвига, Ягайло, Казимиръ Ягайлончикъ, Ольбрахтъ, Жигимонтъ и пѣзнѣйшій владѣтель Польщи.

Жигимонтъ Августъ и Варвара Радивилловна.

Жигимонтъ Августъ ще за житья батька своего булъ коронованный королемъ польскимъ. Вступилъ на престолъ 1548 р. Булъ то оденъ зъ наибольшезаслуженныхъ нашихъ королѣвъ. Три sprawy причиняютъ ему вѣковую память въ дѣяхъ нашего народа. Перше, що злучилъ стисло Литву зъ Польщею, друге, запровадилъ постоянное вѣйско, третє, що прилучилъ Инфлянты. Онъ першій установилъ польскій языкъ въ праводательствѣ и самъ того языка на дворѣ своемъ уживаль.

Соборна церковь краковска.

Отець ôтдалъ ему правленъе Великимъ княжествомъ литовскимъ. Жигимонтъ Августъ перебуваючи въ Вильнѣ, запôзнался зъ доброю, цнотливою и хорошою Варварою Радивилловною, которую такъ сердечно полюбилъ, що ажъ зъ нею оженился. Однако слюбъ зъ нею взялъ въ тайнѣ, бо боялся гнѣву родителей. По смерти батька новый король оголосилъ всѣмъ, що Варвара Радивилловна есть его жѣнкою. Гнѣвалася мать, королева Бона и польскій вельможѣ, которій всѣми силами старался, щобы Жигимонтъ Августъ покинулъ Варвару, а зъ якою королевскою донькою оженился. Однако король оцерся тому, мовлячи: „Якже можете сподѣватись по менѣ, щобымъ додержалъ присяги, котору вамъ зложилъ емъ, коли мене наставляете зломати присягу супружеску“. Добра Варвара була коронована яко королева польска, але на нещастье не долго прожила. Жигимонтъ Августъ не мôгъ утолитись зъ жалю за нею, глядалъ потѣшенья въ працѣ и въ ущастливленю своихъ пôдданныхъ.

Унія любельска або соединенье Польщи и Литвы 1569 р.

Найважнѣйше, що сталося за владѣнья Жигимонта Августа, есть соединенье Польщи, Литвы и Руси въ Люблинѣ 1569 р. Тое соединенье звеся коротко унія любельска. Слово „унія“ походитъ зъ латиньского и значитъ тôлько що соединенье, а понеже то соединенье Польщи и Литвы ôтбулося въ мѣстѣ Люблинѣ, для того коротко мовится: унія любельска; а теперь каждый понимае, що тое значитъ.

Жигимонтъ Августъ.

Варвара Радивиллѡвна.

Сказалисьмо выше, що Польща и Литва мали виправдѣ однихъ и тыхъ самыхъ владѣтелей, однако кожде ѡтдѣльне було собѣ паньство, маючи особный соймъ, особнїи права, особне вѣйско.

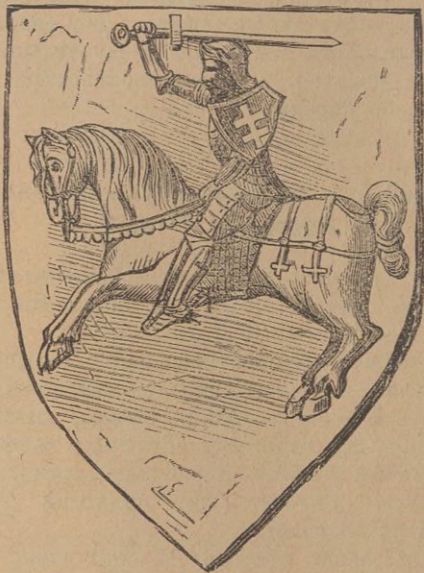
Ќъ давентъ-давна силовались Поляки тѣснѣйше зъ Литвою соединитися, але ставляли тому перешкоду литовскїи вельможи, бо боялись, щобы ихъ значѣнье не пѡдъбунало. Русь Червона, якъ знаемо, належала до Польщи, а зъ нею и Подѡлье, але Волинь, Бѣлорусь, Чорнарусъ и Украина зъ Кїевомъ належали до Литвы, которая приняла языкъ рускїи яко урядовый. Вельможи рускїи и шляхта тужили за сеединеньемъ зъ Польщею, краемъ вѡльнымъ, и они то першїи, хотъ Литовцѣ еще ѡттягались, ѡтдали польскѡй коронѣ Волинь и Кїевску землю, зъ затриманымъ языкомъ рускимъ въ урядахъ и судахъ.

Р. 1568 скликалъ Жигимотъ Августъ соймъ польскїи и литовскїи до мѣста Люблина. Першїи то разъ Поляки и Литовцѣ разомъ радили. Долго продолжались нарады, ажъ наконецъ 11. серпня 1569 року наступило урочисте сеединенье Литвы и Польщи, и въ тѡмъ дни пѡдписалъ король актъ добровѡльного сеединенья народѡвъ. Въ документѣ, мѣстачѡмъ тую вѣкопамятну угоду, сказано межи инными: „Що вже корона польска и велике княжество литовске есть одно нероздѣльне и нерѡжне тѣло, а такожь не рѡжна але спѡльна Рѣчьпосполита, которая зъ двохъ державъ и народѡвъ въ оденъ народъ зѡйшла и споилась“.

Поляки якъ всегда зъ Богомъ розпочинали и зъ Богомъ кѡнчили всѣ свои sprawy, такъ и тое сеединенье доконали въ костелѣ ОО. Доминиканѡвъ въ Люблинѣ, который костель заложилъ

буль Казимиръ Великій, першій творитель соединенья Польщи зъ Литвою.

Торжественнй Богослуженья ѡтправлялись на подяку Богу милосердному за удѣленье такъ великой ласки, бо милѡсть, згода, еднѡсть и братер-

ство, суть ласкою и благословеньемъ Божиимъ. По томъ всемъ Поляки и Литовцѣ стискались якъ братья и тѣшились зъ dokonаного соединенья.

Ѳгъ тогды орелъ польскій и литовска погонь (гербъ Литвы була погонь т. е. ѣздець на кони)

повѣвали на вѣспольныхъ штандарахъ (фанахъ) и ѡтъ той поры Поляки, Литовцѣ и Русины дѣлили и дѣлятъ радѡсть и смутокъ, щастье и недолю.

Лучилися виправдѣ неразъ и давнѣйше народы въ одну цѣлѡсть, але найчастѣйше мечемъ. Соединенье Польщи, Литвы и Руси dokonane добровѡльно, безъ пролитья крови, есть, можъ сказати, одиноке въ дѣяхъ свѣта. Дае оно прекрасне свидѣтельство о нашихъ предкахъ, що не мечемъ, але любовію, згодою и вѡльностію притягали до себе народы.

Якій ѡтъ того часу булъ подѣлъ Польщи и Литвы?

Ѳтъ того часу дѣлилася Рѣчьпосполита польска на три головнй части, то есть: на Великопольщу, Малопольщу и Литву.

Великопольща, найстарша часть Польщи, будьтобы гнѣздо польского народа, мѣстила въ собѣ Поморье и Прусы захѡднй, Куявы, Мазовщину и Великопольщу властиву. Ту були головнй мѣста: Познань, Гнѣзно, Варшава, Хелмно, Торунь и Гданьскъ. Великопольща подѣлена була на пятьнайцять воеводствъ.

Малопольща мѣстила въ собѣ давне княжество кракѡвске, сандомирске и значну часть Руси. Ту лежитъ столица Польщи, Кракѡвъ; при тѡмъ Сандомиръ, Львѡвъ, Люблинь и Кіевъ до значнѣйшихъ мѣстъ належать. Малопольща числила чотырнайцять воеводствъ.

Литва мала одинайцять воеводствъ. Мѣста значнѣйшй литовскй: Вильно, Троки, Ковно, По-

лоцкъ. Литва уживала знаку гербового : Погони, которой образец маєте на сторонѣ 121.

Инфлянты за панованья Жигимонта Августа по́ддались Польщи добровольно, шукаючи у ней обороны противъ строгого и непощадного тирана Ивана Грозного, царя московского. Мусѣль Жигимонтъ Августъ вести за нихъ кѣльколѣтну войну зъ Иваномъ. Але и московскій князята мусѣли на польскій двѣръ утѣкати передъ окрутнымъ Иваномъ, который великій рускій мѣста, якъ Новогородъ и Пскѣвъ совершенно знищилъ, а множество боярѣвъ и руского народа для той причины вымордоваль, щобъ тѣлько страхъ передъ собою розширити и слѣпый послухъ для себе здобути. Инфлянты тѣи надъ моремъ балтицкимъ положеніи, составляючи воеводство инфлянтске, вспѣльно належали до Польщи и Литвы; а княжество курляндске, Прусы всхѣднѣи и Волощина, були краѣмъ Польщи голдуючѣи, що значитъ, узнаючи верховнѣсть Польщи.

Польша за Жигимонта Августа мала бѣльше якъ 16.000 квадратныхъ миль просторони, а зъ краями голдовничими числила близько 20.000 квадратныхъ миль. Тогды була Польша краємъ розляглымъ и могучимъ.

Иннѣ дѣла Жигимонта Августа.

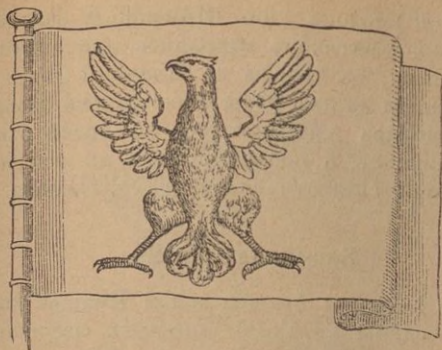
Панованье Жигимонта Августа дуже було для Польщи щасливе. За его часѣвъ рѣдко войны велись, для того коренилась просвѣта, змагалось рѣльництво, гандель и промыслъ; а именно гандель прекрасно розвивался. Плынули польскій кораблѣ зъ збѣжьемъ до Гданьска, а зъ ѣтси въ далекій краѣ, а назадъ верталися зъ заграничными товарами.

Въ цѣли забезпеченья польского гандлю и утверждения силы польской на мори, утворилъ Жигимонтъ Августъ польску флоту (флота значить бѣльше число кораблѣвъ), котора на мори зъ добрымъ успѣхомъ воѣвала. Польскій королевскій кораблѣ були заосмотреніи фаною червоною зъ бѣлымъ орломъ, а купецкій кораблѣ мѣсто орла на фанѣ мали руку вооруженну мечемъ. Двѣ тѣи фаны, припоминаючи тѣи часы, коли Поляки мали велике вліянье на мори, суть на сторонѣ 125 изъображеніи.

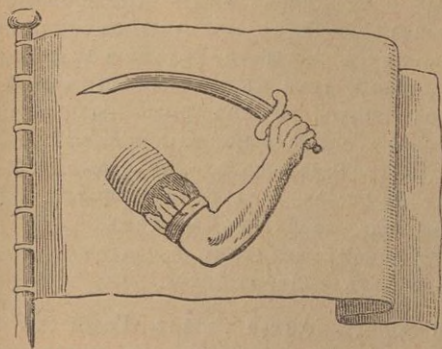
Жигимонтъ Августъ по возможности старался державу поправити. Въ тѣй цѣли установилъ найвысшій судъ, абы вымѣренье справедливости не терпѣло ѡтволоки. Для Литвы улучшилъ права, которыхъ збѣръ звеся статутомъ литовскимъ. Бачнымъ окомъ доглядалъ король, щобы не дѣялися надъужитя, для того ѡдобралъ королевскій землѣ тымъ, которіи ихъ собѣ неправно присвоили. Не було въ Польщи постоянного вѣйска, що було для краю шкодливимъ, для того ѡтдѣлилъ четвергую часть королевскихъ доходѣвъ, щобы разъ на всегда утримовати вѣйско, для того тое вѣйско назвали квартаие, ѡтъ латиньского quarta, т. е. четверта часть.

За Жигимонта Августа велика часть шляхты приняла науку Лютра и Кальвина. И зъ того powodu въ инныхъ краяхъ повставали кровавіи домашніи вѣйны зъ поводѣвъ религійныхъ, въ Польщи же пановала свята згода.

Жигимонтъ Августъ, хотяи яко щирый католикъ не опустилъ своей вѣры мимо ѡбѣтницѣ инновѣрцѣвъ, що они власть его королевску побѣльшатъ, не уважалъ однако за рѣчь потрібну

Фана польска.

Фана купецка.

переслѣдувати людей за ихъ блуды религійнѣ, але сумлѣнье ихъ Богу зѣоставилъ. За границями велись кровавѣ вѣйны религійнѣ, въ Польщи упадокъ католицкой вѣры дался чути дуже на обычаяхъ, але вѣйны домашной не выкликалъ. До нещасливыхъ послѣдствѣй инновѣрства причислити

належить и упадокъ уніи. Инновѣрцѣ баламатули уніятѣвъ, шизматикѣвъ старались притягнути на свою сторону, ба такожъ до Ивана Грозного посылали, щобы до ихъ вѣры приступилъ. Посередѣ того заумерала унія, котору зѣ своей стороны Москва нищила, а побачимо, якъ зъ усиленьемъ каѣоличества унія ѣтновилась и укрѣпилась.

Кардиналь Гозій.

Кто знае, чи булабы нынѣ Польща каѣолическою, еслибы не Гозій, епископъ варминьскій, а пѣзнѣйше кардиналь. Буль то мужъ великихъ наукъ и святобливости житъя, а передъ всемъ запобѣгливый о утриманье вѣры каѣолической. Онъ то выратовалъ особливо діецезию варминьску ѣтъ протестантизму, а письмами, дѣлами и вымовою крѣпилъ каѣолицкого духа въ Польщи. Мужъ сей уживалъ такой поваги и значѣнья, що на соборѣ тридентійскѣмъ, который закѣнчился 1563 р., буль предсѣдателемъ, що значитъ, заступалъ самого Папу римского. Ѣтъ бачите, якихъ Польща тогды посѣдала здѣбныхъ мужѣвъ, коли умѣли предводити такому великому и святому собранію, якъ буль соборъ тридентійскій.

При кѣнци житъя осѣлъ Гозій въ Римѣ. Тужилъ за дорогою батькѣвщиною, и для потѣхи, казалъ собѣ спѣвати польскіе побожніе пѣсни, а особливо Богородичніе. И тамъ въ Римѣ доконалъ святобливого житъя.

Спровадилъ Гозій Езуитѣвъ до Польщи 1566 р., осадивши ихъ насампередъ въ Браунсбургъ въ Варміи, где доси мѣстится духовна

школа для осібъ, хотячихъ посвятитись духовно-
му заводу, пѣдъ назвою: „Lycœum Hosianum“,

Кардиналь Гозій.

що значить школа Гозія. Езуиты положили великі заслуги що до утвердженя вѣры католической въ Польщі.

Безкоролевье по Жигимонтѣ Августѣ. Генрикъ Валезій.

При концѣ житія Жигимонтъ Августъ зане-
дбовалъ правленье державы, отдаючися роскошамъ.
Оточенный булъ пѣдхлѣбниками, которіи выманюва-
ли ѿтъ него гроши. Не шанувалъ здоровля, длятого
не дожилъ долгого вѣка, бо тѣлько 52 лѣтъ, коли
батько его жилъ 88 лѣтъ. Мимо своихъ вадъ, на-
лежитъ Жигимонтъ Августъ до наилучшихъ ко-
ролѣвъ польскихъ, и память его николи не выгасне
въ нашѣмъ народѣ, но противно що разъ бѣльше
взмагатися буде. И ѿнѣ заховалъ замилованье ро-
дины Ягайлонѣвъ, любился дуже въ ловахъ, ко-
хался въ музицѣ и наумысно трималъ въ дворѣ
рускихъ пѣвцѣвъ. На немъ выгасѣ рѣдъ Ягайло-
нѣвъ по мечу. Владѣли Ягайлоны, то есть польскій
королѣ, ѿтъ Владислава Ягайлы походячій 185 лѣтъ
въ Польщи, а за ихъ часѣвъ Польша була сильна
и щастлива, якъ николи пѣзнѣйше не була. Пясты,
которій 500 лѣтъ въ Польщи владѣли, можна ска-
зати, Польшу выколысали и выпестили, а Ягай-
лоны зрѣбили Польшу великою и цвѣтущою.

Черезъ два роки по смерти Жигимонта Августа
тягнулось безкоролевье. Доси були королѣ польскій
дѣдичній и дѣдично выбираній. Сынъ по батьку булъ
звычайно наслѣдникомъ, а народъ призывалъ и по-
тверждалъ наступство. Перемѣнилось то по смерти
Жигимонта Августа, бо вже ѿтъ сей поры шляхта
по смерти короля обѣрала собѣ нового пана. Було
то красне право для шляхты, але гибельне для
краю, бо черезъ тое королевска власть пѣдъупа-
дала, а часто приходило до незгоды, сварнѣ, часомъ
и до вѣйны, бо дуже трудно, щобы такъ велике мно-

жество народа на одно согласилось. Выбранье коро-
лѣвъ есть такожъ одною зъ причинъ упадку Польщи.

Шляхта польска передъ выборомъ короля
ухваляла права и зобовязанья, которіи король малъ
заховувати. Тіи права называлися по латинѣ „рас-
ta conventa“, а каждый ново обѣбранный король
мусѣлъ ихъ заприсягнути, а якъ ихъ не дотрималъ,
то тогды народъ не булъ обовязанный до послу-
шеньства.

О славну корону Жигимонта старалося по
смерти Жигимонта Августа богато найсильнѣйшихъ
князѣвъ свѣта. Цѣсарь нѣмецкій забагалъ для своего
сына Ернеста, але Поляки далися звести обѣтни-
цами французского посла, который имъ такъ под-
хлѣблялъ и тольکو обѣцувалъ, бо оповѣдано о немъ,
що поднялъбыся выставити на коштъ своего пана
золотый мѣстъ на Вислѣ подъ Варшавою. Тожъ
и обѣбрали Генрика, князя Андегавиньского,
а при томъ выборѣ брало удѣлъ около 100.000
шляхты. Але Генрикъ не долго попасалъ въ Поль-
щи, бо по пятѣхъ мѣсяцяхъ умеръ его рѣднѣй
братъ Кароль IX., король французскій, а коли По-
ляки не хотѣли ему позволить до Франціи вер-
нути, то онъ тишкомъ въ ночи утѣкъ зъ кра-
кѣвского замку и поспѣшилъ до дому, щобы обняти
владѣнье въ батькѣвщинѣ.

Долшій часъ не знали Поляки що робити. Ко-
роль всегда королемъ и шанувати его треба. Они
чекали на поворотъ Генрика, а доперва коли
не ставился на терминъ, зачали радити надъ но-
вымъ выборомъ. Ажъ ту выйшла на верхъ не-
згода, бо вельможи выбрали цѣсаря Максими-
лиана, пана милостивого и доброго, а шляхта Сте-
фана Баторого, князя семиградского, хроброго чо-

ловѣка, котораго мужество и простіѣ обычаѣ имъ подобалися. Стефанъ Баторый першій прійшолъ до Польши, и оженился зъ послѣдною зъ роду Ягайлоньскаго Анною, сестрою Жигимонта Августа. Тогда булобы таки прійшло до вѣины зъ цѣсаремъ, еслибы булъ той тымчасомъ не умеръ. А тогда всѣ Баторого за короля признали.

Стефанъ Баторый.

Належитъ онъ до наилучшихъ королѣвъ польскихъ, такъ, що мало було ему подѣбныхъ въ Польши, а бѣльшого вже по немъ не було.

Король дѣбралъ собѣ до рады и помочи Ивана Замойскаго, знаменитаго въ польскѣмъ народѣ мужа, бо Замойскій наибѣльше причинился, щобы Стефанъ Баторый зѣсталъ королемъ.

Мѣсто Гданьскъ, которе вже давнѣйше за Жигимонта бунтовалося, не хотѣло признати Баторого за короля. Прійшло навѣтъ до вѣины. Подъ мѣстомъ Тчевомъ мѣщане гданьскій були побиті. Булбы Баторый на певно укоротилъ самоволю Гданьска, а кто знае, чи-бы и нѣмеччину въ тѣмъ мѣстѣ пануючу не выкурилъ, еслибы Царь московскій не напалъ Инфлянты; прото даровалъ вину Гданьщанамъ и давній привѣлегія имъ потвердилъ.

Здаесь жаденъ зъ польскихъ королѣвъ не пѣзналъ такъ добре небезпеченства грозячі Польши изъ стороны Москвы, якъ король Стефанъ. Хотѣлъ онъ зовсемъ Москву упокорити, щобы Польша ѣтъ той стороны безпечною була. Якъ тѣлько Царь московскій Иванъ Грозный напалъ на Инфлянты, и почалъ пустошити край огнемъ и мечомъ, вырушилъ противъ него Баторый, выгналъ Москалѣвъ зъ Инфлянтъ и въ ихъ край вступилъ. За-

чалъ здобувати укрѣплені мѣста: Полоцкъ, Великій Луки, Усвѣту и много инныхъ. Вже булъ ѿдаленый тѣлько трыйцять миль ѿтъ Москвы, столицѣ краю московского и булбы нехибно здобуль Москву, еслибы булъ Царь московскій не узыскалъ спокѣй зъ наступуючой причины: написалъ покорне письмо до Отца св. Папы римского, где прирѣкае соединитися зъ каѳолическою церквою, еслибы тѣлько выробилъ Папа спокѣй у короля польского; Отець св. урадованый, що находится спосѣбнѣсть навернути Москалѣвъ, въ сей часъ пѣслалъ езуиту Посевина, щобы той насампередъ покѣй межи королемъ польскимъ а Царемъ московскимъ до кѣнца допровадилъ, а потѣмъ старался Москалѣвъ на каѳолицку вѣру навернути. Стефанъ Баторый не хотѣвши бути непослушнымъ Папѣ римскому, присталъ хотяй зъ немалою кривдою Польщи на спокѣй, бо лишъ тѣлько Полоцкъ зъ окрестностями Полякамъ зѣстался. Само собою розумѣся, що Цареві московскому анѣ снилось соединитися зъ церквою каѳолицкою, ему тѣлько ходило о тое, абы ѿтъ Отца св. пѣдступно спокѣй вытуманити.

Стефанъ Баторый булъ знаменитый монархъ, ѣнъ хотѣлъ бути не малѣваннымъ, але правдивымъ польскимъ королемъ. Старался о просвѣту, въ тѣй цѣли заложилъ академію въ Вильнѣ, которой правленье повѣрилъ езуитамъ. Заложилъ ѣнъ такожь много инныхъ шкѣлъ. Установилъ такожь для Польщи и Литвы найвысшій суды такъ званій трибуналы въ Петрковѣ, Люблини, Гроднѣ и Новогородку. Видячи опасности грозячій Польщи ѿтъ ворогѣвъ, старался о добре вѣйско. Ёнъ то першій запровадилъ порядокъ межи козаками, надавши имъ осѣбного гетмана и розличні права. Тѣи ко-

заки появились на рускôй Украинѣ еще за часôвъ короля Александра. Були то молоді охотники, которі горнулися зъ Польщи и Руси на Украину, щобы битися зъ Татарами, заграбленный маєтокъ ôтъ нихъ ôтбирати, а на пустыхъ стенахъ годувати скотъ и конѣ; кто хотѣлъ зазнати вôльного житья, кто хотѣлъ собѣ погуляти на свѣтѣ, вступалъ до Козакôвъ. Смѣлцѣ тїи мали часто предводителей гетманами зъ найзнаменитшихъ родинъ, якъ Остафій Дашковичъ, Преславъ Ланцкороньскій, Дмитро князь Вишнёвецкій, Самуиль Зборовскій. Тамъ не пытали, чи кто шляхтичъ чи не шляхтичъ, кто добре боролся, мôгъ бути гетманомъ. Була то выгода и невыгода зъ тыми козаками для краю, бо боронили го, але такожъ не пытаючись богато, зачѣпали Татарôвъ и Туркôвъ, хотяй зъ ними булъ спокôй, и никто не мôгъ предвидѣти, що они Польщи на каркъ наведуть. Того не мôгъ Баторый стерпѣти и длятого казалъ ихъ списати въ реестръ, умундуrowалъ однаково, назначилъ гетмана, а непослушныхъ и на свою руку воюющихъ строго каралъ. Вѣроятно ôтъ Стефана Баторого взялся початокъ славныхъ польскихъ гусарôвъ. Изображенъе такого гусара маєте на сторонѣ 133. Такій гусаръ убѣрался въ желѣзну зброю. Головною оздобою его були два орлі крила, оправлені въ серебро, которі шумѣли, якъ порушалися. Въ руцѣ держалъ гусаръ пику надъ вôсѣмъ лôктôвъ долгу, а на верху той бѣлочервону хоруговку. Тїи гусарѣ були дуже мужественні и не въ однôй битвѣ до побѣды причинились. Кромѣ того утворилъ Баторый пѣхоту зъ мужикôвъ, принималъ такожъ до вôйска зъ чужины, а особливо зъ Угоръ.

Гусарь польскій.

Стефанъ Баторый малъ великѣ намѣренья, бо хотѣлъ завоёвати Москву и повстѣгнути своеволюе шляхты. Думалъ такожь знести елекцію, то есть выбѣръ королѣвъ въ Польши, а мѣсто того завести дѣдичество, щобы по батьку сынъ або найблисшій кровный на престолъ вступалъ. Тымъ часомъ лютая смерть не дала ему своихъ намѣреній въ дѣйствительность привести, бо по десяти лѣтахъ панованья въ Польши умеръ Баторый въ Гроднѣ 1586 р.

Папа римскій Сикстусъ V., который зъ простого пастуха выйшолъ на голову церкви, знаючи що Баторый думалъ выправити похѣдъ на Туркѣвъ, зъ плачемъ закликалъ, почувши о его смерти: „Се чоловѣкъ, который булбы выбавилъ християнство!“

Иванъ Замойскій.

Великою помочю Баторому булъ Иванъ Замойскій, мужъ славный зъ науки, бодрости и преданности для батькѣвщины. Въ молодости такъ пильно прикладывался до науки, що на академіи въ Падви слушатель обѣбрали его ректоромъ, т. е. старшимъ управителемъ школы. Стефанъ Баторый пѣзнавши, якъ знаменитымъ мужемъ булъ Замойскій, именовалъ его гетманомъ вѣйскъ польскихъ и канцлеромъ. Той послѣдний урядъ значилъ дуже богато, бо безъ печати канцлера приказъ королевскій не малъ жадной вартости и значѣнья. До того еще Замойскій оженился зъ Гризельдою, сыною Баторого.

Замойскій заслужился добре для батькѣвщины. Заложилъ академію, т. е. высшу школу въ Замостю, абы якъ наибѣльше просвѣты було

въ народѣ, и щобы зъ той академіи просвѣта розширялася на рускій краѣ, належачій до Рѣчипосполитой. Выставиль крѣпѣсть Замѣсть. Власнымъ коштомъ узраялъ вѣйско, которе вель до обороны

Иванъ Замойскій.

краю. По смерти Баторого побилъ пѣдъ Бычиною архикнязя австрійского Максимиліана, бажающого насиліємъ осягнути тронъ польскій 1586 р. Умеръ Замойскій 1605 р. въ 64 роцѣ житья.

Славный чинъ Валентого Вуса пѣдъ Полоцкомъ.

Стефанъ Баторый въ вѣйнѣ зъ Москвою по-
кликалъ пѣдъ свѣй штандаръ не мале число се-
лянъ и въ обще шляхты. Якъ Поляки обступили
Полоцкъ, тогда ѡтзначился нечуваною муже-
ственностію Валентый Вусъ, нешляхтичъ. Пѣд-

Гербъ Полота.

сунулись нашій пѣдъ
самій валы, ажъ ту
Москалѣ почали зъ
вежи безпощадно
пѣдступающихъ ра-
зители. Наношено лу-
чива, соломы, хво-
росту, щобы вежу
пѣдпалити, але ни-
кто не смѣлъ близ-
ко пѣдъ вежу пѣд-
дѣйти, бо кулѣ якъ
градъ сынались. То-
гда Валентій Вусъ,
хотѣй вже ранний,
вхопилъ запалене
лучиво, побѣгъ ско-
ро пѣдъ вежу и на-
громадженный тамъ

стосъ пѣдпалилъ. Выбухъ поломѣнь тымъ бѣльшій,
що вѣтеръ сильный завѣялъ, а Москалѣ въ сей часъ
пѣддались и въ слѣдствіе того Поляки Полоцкъ здо-
були. За той славный чинъ именовалъ Баторый Вуса
шляхтичемъ, давши му за гербъ Полоту. Ѡдо-
бралъ еще Вусъ двайцѣ ланѣвъ землѣ на вла-
снѣсть, а пѣзнѣйше позыскалъ степень ротмистра.

Отъ мѣсяца того, где Вусъ показаль ѡтвагу, зѡсталъ Полотыньскимъ прозванный. Изображенъе того герба мае на сторонѣ 136. Есть то рука держача походню и прошита стрѣлою, а въ горѣ вежа зъ двома дахами и чотырма ѡкнами, зъ которыхъ двѣ фаны повѣвае.

Общій поглядъ на четвертый начеркъ Дѣвъвъ Польши. Розвитъе польского письменництва.

Польша въ четвертѣмъ начерку була сильна, богата и щаслива. Численнй народы горнулись пѡдъ ея опѣкунъчй крила. Рѡльництво, гандель, промыслъ и просвѣта процвитали за часѡвъ Жигимонтовыхъ. Тогды Польша була однимъ зъ найпросвѣщеннѣйшихъ народѡвъ въ Европѣ, такъ що оденъ Италіанецъ призналъ въ наукахъ першенство Полякамъ передъ Италіанцами.

Найважнѣйшимъ чиномъ въ четвертѣмъ начерку було соединенъе Литвы зъ Польщею. Долгихъ треба було заходѡвъ, нѣмъ прійшло до того соединенъя. Розпочали тое дѣло Пясты (Докетокъ, Казимиръ Великій и Ядвига), а докѡнчили Ягайлоны. Вернулись до Польши Поморье и Мазовщина, черезъ що Польша сталася могучою и обширною.

Иннй народы старались зъ Польщою примиритись, якъ на примѣръ Чехи и Угры, выбираючи собѣ королѣвъ Ягайлонѡвъ. Слава Польши розлягалася по цѣлѡмъ свѣтѣ.

Въ тѡмъ начерку Польша представляе краснй примѣръ согласія религійного, бо братъ брата за тое, що инну вѣру визнавалъ, не пере-

слѣдовалъ. Въ небезпеченствѣ безъ различія вѣроисповѣданья всѣ спѣшили бити врага. Пѣзнѣйше, якъ зачались въ Польщи переслѣдованья религійні, зачался и упадокъ нашего народа.

Въ четвертомъ начерку розцвило и змоглось письменництво польске, а языкъ польскій розвивался и заяснѣлъ великимъ блескомъ. Письменництво есть то збѣръ плодѣвъ умысловыхъ писаныхъ або печатаныхъ; затѣмъ письменництво польске есть збѣръ плодѣвъ умысловыхъ писаныхъ або печатаныхъ для польского народа.

Давнѣйше употребляли въ Польщи и въ иныхъ краяхъ латиньского языка, а почавши ѡтъ XIV. вѣка (т. е. ѡтъ 1500—1600 р.) почали въ Польщи писати родиннымъ языкомъ. Головною побудкою къ тому були споры религійні. Начато толковати св. писанье на польскій языкъ такъ зѣ стороны протестантской якъ и каѡолицкой. Духовенство каѡолицке и протестантске (лютерске, кальвиньске), хотячи выяснити засады своей религій, змушене було употребляти языка польского, щобы людей о правдивости своей науки переконати.

Вславились въ тыхъ часахъ на поли письменництва Николай Коперникъ, жиючій за Жигмонта I., о которѣмъ вже выше споминалисьмо. Однакъ патріярхою польского письменництва булъ Николай Рей зъ Нагловиць, который писалъ богато, а все по польски. Найвысше вознѣсся межи писателями польскими въ золотѣмъ вѣку Иванъ Кохановскій, прозванный княземъ поетѣвъ польскихъ. Чудесні суть его жалѣ на смерть доньки Уршулѣ, а перевѣдъ псалмѣвъ Давидовыхъ такъ прекрасный, що Адамъ Мицкевичъ, поетъ польскій зъ новѣйшихъ часѣвъ, сказалъ, же кождый

Полякъ Псалтирь Давидовый повиненъ на память умѣти. Славна и во всёхъ польскихъ костелахъ спѣвана пѣснь: „Кто ся въ опѣку“ есть вынята зъ того псалтиря.

Кромѣ Кохановского суть уваги достойні: Шажинскій, Гроховскій, Клѣновичъ и инній, которіи такожъ хорошіи стихи складали. Дѣѣ польскіи описовали: Длугошь, Кромеръ, Мьеховита, Горницкій, Бьельскій и прочіи. Вславился письмами своими Станиславъ Ожеховскій, Русинъ, каноникъ перемыскій, который говорилъ о собѣ, що онъ зъ роду Русинъ а зъ народовости Полякъ. Печатано такожъ много въ рускомъ языцѣ въ Вильнѣ и Острогу, где заложилъ академію и печатню князь Василь Константинъ Острогскій. Найдавніѣйшіи книжки печатаніи въ Краковѣ суть рускіи а не польскіи, бо найстаршій печатникъ Святополкъ Фіоль выдалъ въ концѣ XV. вѣка въ Краковѣ богато литургическихъ книжокъ русскихъ, а межіи инными Триодъ и Октоихъ або такъ званый Осмогласникъ.

До писателей золотого вѣка въ Польщи належать Отецъ Петро Скарга, который писалъ прекрасною польщиною, и есть найславнѣйшимъ проповѣдникомъ польскимъ; О. Вуекъ перевѣлъ письмо св., по́сле котораго переводу чуемъ въ недѣлю и свята въ костелахъ св. Евангеліе.

Оба новіи тѣи мужѣ належали до товариства Іисусоваго.

Доля сельского народа въ томъ вѣку не была злою, бо дробнѣйша шляхта была тогды убожною отъ селянъ. Сынѡвъ селянскихъ въ немаломъ количествѣ спотикаемъ и въ найвысшихъ школахъ, хотяи шляхта, проливаюча кровь за бать-

кôвщину, застерегала для себе найвысшій духовній достоиньства, то однако особній каноникаты при костелахъ оставляла для тыхъ, которі наукою добилися до просвѣщенья. Богато славныхъ людей, якъ Гозій, Кромеръ, Коперникъ и мало не всё професоры кракôвской академіи походили изъ нисшого сословія. Жигимонтъ І. надавалъ шляхоцтво каждому професорови академіи, Баторый пôдносилъ много людей въ станъ шляхоцкій за чины военні, заслужені въ пѣхотѣ лановôй.

Орель Жигимунтовскій.

Сельскій нарôдъ розсѣдался широко въ мало заселеныхъ краяхъ на Руси и Литвѣ, зъ чого повставали що разъ нові села и осады. Много зъ панôвъ а межи инными Иванъ Тарновскій, гетманъ, славился опѣкою надъ народомъ. А тыхъ панôвъ, которі залишали обовязки опѣкунчій надъ наро-

домъ, панѠвъ злыхъ и за много вымогающихъ, святыми словами картали проповѣдники, якъ О. Петро Скарга и инній. Робота паньщины ограничена на оденъ день въ тыждни.

На окѠнченъе начерку ЯгайлѠньского подаемъ орла Жигимунтовского, которого за гербъ наибѠльше уживали Жигимонты, а которого часто видѣти можна въ Краковѣ.

НАЧЕРКЪ V.

Дѣѣ народа польского.

Начеркъ ѡтъ вступленья на престолъ Жигимонта III. до послѣднаго подѣлу Польщи.

Польша упадаюча.

Начеркъ V. дѣѣвъ нашего народа пѡдъ Жигимонтомъ III. и Владиславомъ IV. есть еще блистательный, но начался въ тыхъ часахъ хилити до упадку, черезъ неуданье великихъ предпринятій и внутреннихъ замѣшательствъ; а пѡзнѣйше въ слѣдствіе общихъ грѣхѡвъ, приходитъ до часѡвъ полныхъ нуждъ, нещастъ и недолѣ, ажъ наконецъ приближился упадокъ независимости. Сумнѣ суть дѣѣ того начерка. Незгода вкоренилась въ Польщи таѣ, що свой зъ своими точили кровавѣ боѣ. Почалися религійнѣ переслѣдованья. Угнетенѣ инновѣрцѣ або самѣ межи собою бунтовались, або зъ ворогами Польщи злучались. Шляхта бѣду свою хотѣла латати простымъ народомъ, желаючи ѡтъ него бѡльше якъ належало, идучи за поганимъ примѣромъ Нѣмцѣвъ и Французѡвъ, где еще бѡльше угнетали бѣдный нарѡдъ. А найгѡршимъ було, що середъ многихъ вѡльностей, королѣ не могли удержати лучшого правленья, и не могли подолати оборонѣ. Дуже эле було тогды въ Польщи, хо-

тѣмъ не бракло великихъ и знаменитыхъ чинѣвъ и жертвъ за батьковщину, которіи далекимъ поколѣніямъ за примѣръ послужать.

Жигимонтъ III. Ваза выбранный на короля.

На соймѣ выборчѣмъ по смерти Баторого, наступили бурливѣе нарады, бо одна часть шляхты пѣдъ проводомъ Зборовскихъ хотѣла мати королемъ архикнязя австрійскаго Максимиліана, а друга часть пѣдъ Замойскимъ поперала Жигимонта, королевича шведскаго, который по матери зъ Ягайллонѣвъ походилъ, бо матеръ его була Катерина Ягайллонка, донька Жигимонта I., а сестра Жигимонта Августа*). Королева Анна, вдова по Баторѣмъ поперала такожь выбѣръ своего сестрѣнця. Бѣольшѣсть народа выбрала Жигимонта королемъ польскимъ. Буль ѣнъ третимъ того имени, а назвиско его зъ роду було Ваза (якъ давнѣйшихъ королѣвъ польскихъ Пястъ, Ягайло).

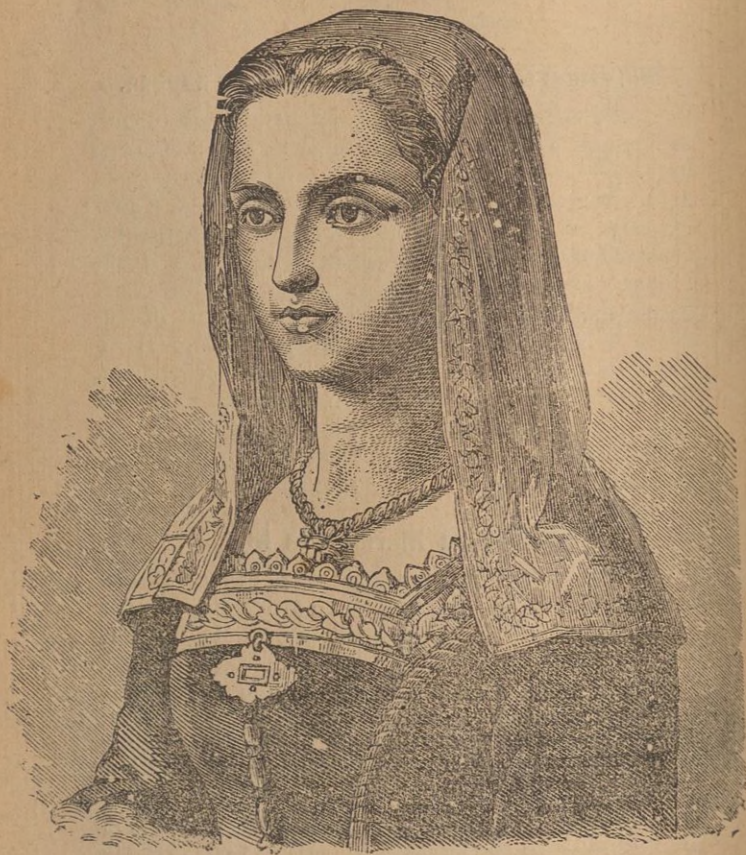
Вѣйны за Жигимонта III.

Панованье Жигимонта III. було майже однимъ пасмомъ вѣйны, которыхъ ажъ 15 ѣтбулося. Чотыри вѣйны було зо Шведами, чотыри зъ Москалями,

---

*) Катерина Ягайллонка, жена шведскаго короля, була лагѣдною, добротинною, побожною панею. Боронила якъ могла вѣру каеолическу въ Швеціи, а хотяи ей мужъ буль лютромъ, однакъ сына Жигимонта вѣвѣрѣ каеолической выховала. Дала она дуже хорошій примѣръ вѣры супружеской, бо якъ мужа ей Ивана увязнили, позволили ей ити куда сама хоче, Катерина добровѣльно сидѣла въ темници зо своимъ мужомъ, потѣшаючи его въ неволи. Поколькохъ лѣтахъ Иванъ ѣсѣлъ на престолѣ. Изображенье той Ягайллонки маєте на сторѣнѣ 144.

Катерина Ягайлонка.

три зъ Турками, притомъ зъ Австріяками, Волохами и Козаками, а що найсумнѣйше, були двѣ вѣйны домашнѣй зъ польскою шляхтою. Въ тыхъ вѣйнахъ ѡтзначилися: Замойскій, Жолкевскій, Ходкевичъ, Хмелецкій и прочѣй.

Зо Швецією були вѣйны о наслѣдіе шведского престола и о Инфлянты. Жигимонтъ 1595 року, по смерти батька своего Ивана поѣшолъ до Швеціи и въ столиціи Штокгольмѣ булъ на короля шведского укоронованый. Понеже Шведы были лютрами а Жигимонтъ старался ихъ на каѡличество навести, користалъ зъ того Кароль, стрый Жигимонта, и опановалъ шведскій престолъ. Мѣсто сподѣваныхъ користей въ слѣдствіе соединенья зо Шведами, почалися зъ того завзяты борбы въ Прусахъ и Инфлянтахъ. Правда, що Поляки поразили Шведѡвъ и то не разъ, а особливо подъ Кирхгольмомъ 1605 року, но помимо того Шведы нѣкоторѣ мѣста въ Прусахъ и часть Инфлянтъ выдержали.

Вѣйна зъ Москвою повстала зъ того, що польскѣ вельможѣ впровадили на московскій престолъ якогось Дмитра, прозваного Самозванцемъ, который твердилъ, же есть царскимъ сыномъ. Насампередъ вельможѣ на свою руку зъ Москвою воѣвали, а познѣйше предприняла борбу зъ Москвою Рѣчьпосполита. Славный Жолкевскій побилъ подъ Клушиномъ 1610 року множество Москалѣвъ, а потѡмъ здобуль Москву. Москалѣ завоѡзвали на престолъ Жигимонтова сына Владислава. Тогда була вѣпосѡбна пора побити Москву, але перешкодилъ тому Жигимонтъ, бо блиско рѡкъ бавилъ здобуваючи Смоленскъ. Въ слѣдствіе той отволека Москалѣ выгнали Полякѡвъ

зъ Москвы, а собѣ инного царя обѣбрали. Зъ того всёго лишъ Смоленскъ и Сѣверщина Полякамъ остались, а рѣшта все Москалѣ одобрали.

Зъ Турками прійшло до вѣины зъ той при-
чины, що Поляки дерлись зъ Волохами, забага-
ючи тѣ краѣ въ зависимости удержати. Кромѣ
того Турки стремили цѣлу Европу завоѣвати.
Булъ то нарѣдъ въ тыхъ часахъ дуже военный.
Забагали они христіянство выгубити, а свою
магометанську вѣру запровадити. Жолкевскій ра-
диль, щобы зъ ними удержати спокѣй, доки на-
рѣдъ не взросте до достаточныхъ силъ, але за-
здрѣстнѣй зачали го оскаржати, що ѣнъ зъ боязни
такъ вымовляеся, и посивѣлый гетманъ пѣйшолъ
угрызеныи зъ мало численнымъ вѣйскомъ на
Туркѣвъ и боронился хоробро въ обозѣ пѣдъ Це-
цорою, где погибѣ. Рускій то булъ панъ, Zalo-
житель Жолквы, булъ однимъ зъ найцѣотлив-
шихъ людей своего часу, а жѣнка его Регина зъ
Гербуртѣвъ була примѣромъ христіянскихъ не-
вѣстѣ. Плакалъ за нимъ нарѣдъ якъ за рѣднымъ
батькомъ, и всѣ переймилися страхомъ зъ его
смерти. Очутилися всѣ, не щадячи грошей и крови
и наступаючого року пѣдъ Хотимомъ ѣтнесли
велику побѣду, такъ що Турки мусѣли покорно
о спокѣй просити. До нынѣшного дня святкуе
церковъ Божая той день урочистою памяткую.

Найсумнѣйшимъ событьемъ була домова вѣй-
на. Нѣкоторѣ польскѣ вельможѣ пѣдъ проводомъ Зе-
бжидовского пѣднесли бунтъ противъ короля, пода-
ючи за причину, що король ломить законы (пра-
ва). Прійшло до битвы зъ бунтовниками пѣдъ
Гузовомъ 1607 р., где бунтовники побитѣ зѣстали.
Кромѣ того еще одна нужда на Польшу звали-

лась, бо вѣйско не дѣстаючи жолду, обдерало власный край. Шляхта не хотѣла платити податкѣвъ, длятого не було чимъ оплачувати вѣйска.

Кароль Ходкевичъ.

Межи польскими богатырами, одно зъ першихъ мѣсць належить Ходкевичови, который много прислужился своей батькѣвщинѣ, обороняючи мечомъ ей посѣлости. Двѣ славны битвы, который выгралъ Ходкевичъ, творять его имя въ дѣяхъ польскихъ достопамятнымъ.

Року 1605 точилась вѣйна съ Шведами въ Инфлянтахъ. Ходкевичъ дуже маленьку малъ силу вѣйска, бо числилъ тѣлько 3.400 людей узброеныхъ, где Шведы 17.000 мали. Выпадало пять Шведѣвъ на одного Поляка. Отвержанный Ходкевичъ не перелякался такъ переважной силы, але смѣло сталъ до бою. Тамъ особливо ѣтзначилися польскій гусарѣ, который пустившись на Шведѣвъ пѣками, пробивали заступъ ворога, а шаблями якъ макѣвки стинали шведскій головы. До того еще и вѣтеръ вѣялъ противъ нихъ, засыпуючи имъ пѣскомъ очи, въ слѣдствие того ратовалися Шведы бѣгствомъ. Тамъ самъ Кароль, шведскій король, булбы влѣзъ въ руки Полякѣвъ, еслибы оденъ Шведъ не далъ му своего коня, що го охоронило ѣтъ погибели. Пало тамъ 9.000 Шведѣвъ, а нашихъ тѣлько кѣлька сотокъ згинуло. Коли посланецъ побѣгъ до Кракова зъ вѣдомостею о тѣй побѣдѣ, тогды малъ Отецъ Скарга проповѣдъ въ катедральной церквѣ. Всѣ собраны въ церквѣ упали на колѣна дякуючи Богу милосердному за такъ знамениту славу польского оружія.

Кароль Ходкевичъ.

Року 1621 йшли Турки въ великомъ числѣ на Польшу, хотячи ону завоёвати. Мали Турки 300.000 вѣйска, а Поляки только 65.000. Тогда славный Ходкевичъ булъ гетманомъ въ польскомъ вѣйску. Кольканыцять дней точился бѣй, ажъ

головна битва зайшла 16. паздерника 1621 року. Турки понесли велику страту, бо смертю упало 60.000. На подяку Богу милостивому за ѳтнесу побѣду, кожного року 10. паздерника ѳтп्रा-вляються по польскихъ костелахъ благодарственнїй Богослуженїя. Най кождый Полякъ памятае, що еслибы не мужество предкѳвъ нашихъ, то може нынѣ не тѳлько въ Польщи але и въ инныхъ кра-яхъ пановалабы магометанська вѣра. Славный Ходкевичъ закончилъ житье нѳдъ Хотимомъ. Обра-зецъ его маете на сторонѣ 148.

Унія Бреска.

Найважнѣйшимъ событьемъ за панованья Жи-гимонта III. було ѳтновленье унії фльоренцкой на Синодѣ въ Брестю литовскѳмъ въ мѣсяцю гру-дню 1594., котору зъ радостію оголосилъ въ Римѣ Папа Клеменсъ VIII. дня 23. грудня 1595 року. Унія особливо въ часахъ замѣшательствъ рели-гійныхъ въ Польщи пѳйшла въ непамять, а епи-скопи рускїй почали на ново зноситись зъ патрі-ярхами цариградскими, которї не буди въ согла-сію зъ Римомъ. Столиця апостольска долгї лѣта працѣвала надъ тымъ, щобы Москву на лоно прав-дивой церкви навестити, але на дармо. Иванъ Грозный, славный зъ жестокости, коли ему Ба-торый загрозилъ загладою, удался въ покорѣ, абы ему Столиця апостольска выеднала спокѳй зъ Польщою, по отриманѳмъ спокою назадъ вернувся до своей закамѣнѣлости такъ, що оклеветалъ Папу римского передъ его посломъ О. Посевиномъ. И такъ треба було перестати на польскихъ кра-яхъ, где кїевскїй митрополитъ, Михаилъ Рагоза,

показалъ добру волю соединитись зъ Римомъ. Всѣ епископи рускїи прилучились до того святого дѣла, а велика радость наполнила сердца всѣхъ. Еднѣсть церкви тымъ бѣльше мала вороговъ, чимъ бѣльше лучила братнїи племена. Зъ одной стороны подкочувала дѣло унїи шизматицка Москва, зъ другой шизматицка Волощина. Патріярхи цариградскїи черезъ своихъ заушникѡвъ на свое подмавляли, особливо Русь Червону, котора доперва въ 1720 р. на синодѣ въ Замостю постоянно приступила до унїи. Апостолы ширителѣ правдивой вѣры мусѣли переносити не одно тяжке переслѣдованье. Згинулъ св. Іосафатъ, епископъ полоцкїй зъ рукъ витебскихъ шизматикѡвъ, замучено блаженнаго Андрея Боболю, а коли козацкїи вѡйны почалися, и Москва въ Литву вступила, струями лялась кровь вѣрныхъ сынѡвъ церкви св.

Унїя получила Русь зъ Польщою найсвятѣйшимъ союзомъ, а то союзомъ спасенїя душъ людскихъ. Хотябы ничего бѣльше не памяталъ богобоязливый Русинъ, то повиненъ всегда мати въ памяти и благодарнымъ повиненъ бути за неощѣнене сокровище, якимъ есть вѣра каѡолическа, въ которой и дотеперь позѡстае.

Владиславъ IV. — Початокъ вѡйнъ козацкихъ.

Жигимонтъ пановалъ 45 лѣтъ, булъ то панъ богобоязливый и справедливый, але не всегда щасливый въ своихъ предиринятїяхъ. Отъ Жигимонта III. Варшава зѡстала столицею Польщи.

По немъ обѡбрали сына его Владислава IV., который булъ славнымъ и бодрымъ королемъ. Зъ початку его панованья Москалѣ напали на Польщу

и оточили Смоленскъ. Тогда Владиславъ поспѣшилъ освободити мѣсто ѿтъ врага. Москалѣ побитіи поѣдались и заключили корыстный спокой для Польши.

За панованья Владислава почались строгіи козацкіи войны. Козаки, о которыхъ съ початку говорилисьмо, були збираниною рицарскихъ але свавольныхъ людей, которіи хотяи часто краёви помагали, то частѣйше черезъ безперестанныи напады турецкихъ земель выкликовали войны. Зробилъ межи ними порядокъ Баторый, означаючи ихъ число, и далъ имъ гетмана; по его смерти побольшилось ихъ число, бо каждый, который власти надъ собою не любилъ, а не оденъ такожь, що на кару заслужилъ, утѣкалъ до козаковъ. Були межи ними шляхта и не шляхта, Поляки и Русини, люде всякого рода и сословія. За Владислава IV. хотѣли ограничити тую свавольну силу и переробити ихъ на рѣльникѣвъ и газдѣвъ. Але то не удалося, бо козаки поутѣкали на неприступнии днѣпровіи острова и съ ѡдтамъ давне ремесло провадили. На конецъ въ 1648 р. збунтовались поѣдъ проводомъ Хмельницкого, польского шляхтича, который оголосился ихъ гетманомъ, побили два войска выслани противъ нихъ, однакожь освѣдчили, що хотять короля слухати, ему служити, кобы ихъ только при военномъ ремеслѣ зѣоставилъ, далъ имъ плату рѣчну и гетмана.

Посередѣ тыхъ замѣшательствъ умеръ Владиславъ IV. 1648 року. Булъ то король знамени-тый, дбаючи о могучество и добробытъ Польши. Ширилъ просвѣту въ Польши, спровадилъ монаховъ, прозванныхъ Піярами, запровадилъ почты и много добра зробилъ для краю.

Иванъ Казимиръ выбранный королемъ.

Войны козацкі и шведскі.

По смерти Владислава обобрали Поляки брата его Ивана Казимира королемъ. Владѣнье Ивана Казимира було зо всѣхъ сторонъ для Польщи най-нещасливше. Можна сказати, що тогды було засѣ-яне зерно упадку Польщи. Бо не тѣлько заграничній вороги пустошили Польщу, але и рѣдні сыны пѣдносили на матеръ свою руку зухвалу. Ажъ сердце болитъ, якъ подумаеся о тыхъ сум-ныхъ и нещасливыхъ часахъ для нашего народа.

Козаки, о которыхъ выше говорилисьмо, побивши еще разъ польске войско пѣдъ Пиляв-цями, узнали Ивана Казимира и зъ разу пѣдда-лися. Але засмаковали имъ побѣды и рабунки въ власнѣй баткѣвщинѣ. Хмельницкого хотѣли то Москалѣ то Татаре для себе позыскати, наста-вляючи его, щобы твердо держался и нові борбы розпочиналъ. Польскі вельможѣ самі не знали, чого держатись. Одні хотѣли цѣлою силою уда-рити на козакѣвъ, другі щобы зъ ними пого-дитись. Король надаремне шукалъ зъ ними згоды, побилъ козакѣвъ на голову пѣдъ Берестечкомъ, где 300.000 людей стануло на пляцу до бою. Хмельницкій упокорился зъ разу, але незадолго послухалъ тыхъ, которі радили ему помочи въ Москвѣ глядати. Въ 1653 року пѣддался Москвѣ и сумну долю Козакамъ придбалъ, бо въ протягу кѣльканайцятѣхъ лѣтъ Москва выгубила свободну Козаччину, а тѣлько тіи, що пѣдъ польскимъ прав-леньемъ остались по сей сторонѣ Диѣпра, мали своихъ гетманѣвъ. Хотяи Хмельницкій богато

зла Козакамъ наробилъ, але ще бôльшу нужду на Польшу спровадилъ черезъ свое вѣроломство.

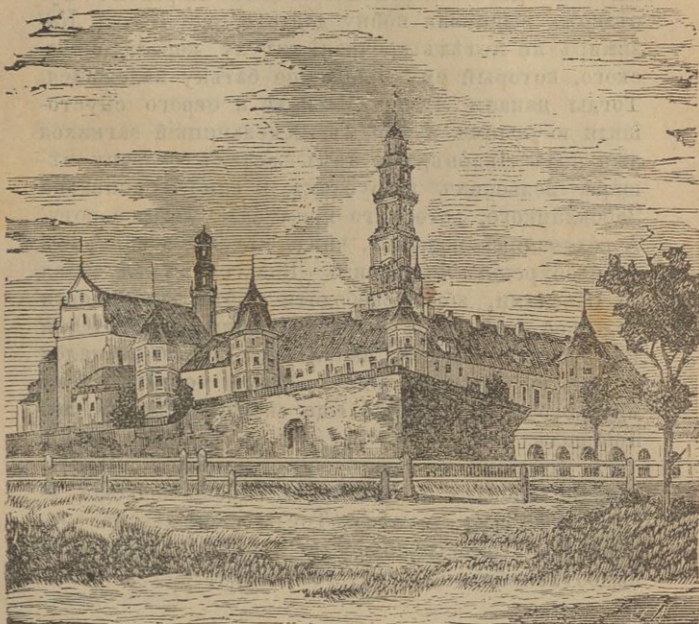
Вороги видячи, що збунтовані Козаки такъ много въ Польши dokonати можуть, кинулися на ню. Шведы зъ королемъ своимъ Каролемъ Густавомъ выповѣли вôйну длятого, що Иванъ Казимиръ не хотѣлъ зречися титулу короля шведского, который ему правно по батьку належался. Тогда напали Литву Москаль и строго спустошили ю огнемъ и мечемъ. Хмельницкій загнался ажъ пôдъ Львôвъ, але тамъ засталъ оборону мѣщанъ польскихъ и русскихъ и самого епископа Забоклицкого, котора го примусила до повороту. А голдовникъ польскій, князь прускій и марграфъ брандебурскій Фридерикъ Вильгельмъ злучился зô Шведами, абы освободитися ôтъ зависимости польской. Ба еще и князь семиградскій Юрій Ракочи для рабунку напалъ на Русь и загнался ажъ пôдъ Кракôвъ, але побитый черезъ Любомирского и Чарнецкого еще скорше вернулъ якъ прійшолъ.

Домашна незгода була причиною, що Шведы заняли Варшаву и Кракôвъ, а король польскій до Шлезіи утѣкати мусѣлъ. Тогда несподѣвана оборона Ченстоховы пôднесла нарôдъ на духу, що выдобулся ôтъ цѣлковитого упадку.

Оборона Ченстоховы.

Шведы, посѣдаючи мало не цѣлу Польшу, забагалося имъ заняти и Ченстохову, щобы зрабовати тамъ нагромадженіи богатства. Въ Ченстоховѣ находился ôтъ 1382 р. чудотворный образъ Пречистой Дѣвы Маріи, который пôсля побожного

переданія малъ вымалѣвати св. Лука Евангелистъ. Уже въ тыхъ часахъ Ченстохова була славною на цѣлу Польшу. Ото прійшло тогды пѣдъ Ченстохову 9.000 Шведѣвъ, коли въ монастыри ледво

Ченстохова.

400 людей було здѣбныхъ до обороны. Мала надѣя була оборонити тое святое мѣсце. Але булъ въ монастыри мужъ побожный, полный сильной

Кордецькій на мурахъ Ченстоховы.

волѣ и посвященья для батькѣвщины. Тымъ мужемъ булъ Отець Августинъ Кордецкій, настоятель монастыря. Той и слухати не хотѣлъ, щобы монастырь мался пѣддати, а днемъ и ночею скрѣплялъ горетку жовнѣрѣвъ до обороны. Коли Шведы дерлись по драбинахъ на мурѣ, тогды Кордецкій зъ крестомъ въ рукахъ заохочувалъ до мужества польске вѣйско. На сторонѣ 155 есть изображенье штурмующихъ Шведѣвъ и боронившихся Полякѣвъ. Отець Кордецкій зъ вдохновеннымъ лицомъ, показуючи на хоруховъ зъ образомъ Пречистой Дѣвы, до обороны взывае. И Богъ поблагословилъ цнотливого священника, такъ, що Шведы зъ ганьбою ѡтступили, утративши много вѣйска. Пречиста Дѣва Марія чудесно оборонила свѣй монастырь, коли всѣ выдѣли, якъ святыню свою плащемъ засланила, а огнисті кулѣ, которі на монастырь падали, або мимо перелѣтали, або ѡтъ мурѣвъ ѡтбивались. Тая славна оборона ободрила цѣлый нарѣдъ. Всѣ кинулися на Шведѣвъ, а хотяй була борба затята, коли получилися зъ ними Нѣмцѣ Брандебургіи и Семиграда, однакъ въ кѣнци выгнано Шведѣвъ зъ Польщи.

Той памятный облягъ Ченстоховы описалъ О. Кордецкій въ книжцѣ пѣдъ заглавіемъ: „Gigantomachia“, где слѣдующій уступъ читаеся, а который и нынѣ можна до себе принять:

„Але що передъ всемъ зважити и до сердца принять треба, то есть тое, що справа церкви и Польщи, справа дорогой нашої батькѣвщины, лежитъ на насъ, на насъ самыхъ тѣлько. Если Богъ замѣрилъ Польшу выбавити, о чѣмъ сомнѣваться не належитъ, зъ той ту скалы Ясногѣрской выбухне жерело польского житья, бо на цѣлѣй

земли Рѣчипосполитой спустошеной, не ма мѣсця свободного кромѣ той скалы, где Пречиста Дѣва престолъ собѣ поставила, и где буде столица Ей славы. Тая самая сила, которая лѣчитъ невѣдомѣй терпѣнья одного чоловіка, зъ ѡтси розліється якъ зъ жерела житья и здоровья на цѣлый нарѡдъ, ѡтсвѣжитъ и по̀дкрѣпитъ провинціи и мѣста, выдимѣй члены Рѣчипосполитой, абы оказалось, и заправду кажу вамъ, що окажется, що Польща ничимъ иннымъ не повстане, якъ тѡлько милосердьемъ Царицѣ, которая мешкае mezi нами“.

Стефанъ Чарнецкій.

Що розпочалъ О. Кордецкій, то доконалъ того славный Чарнецкій. Тѣ два мужѣ, можъ сказати, уратовали въ той часъ Польшу зъ грозячого упадку. Говорилъ онъ о собѣ, що анѣ зъ соли, анѣ зъ рѡлѣ, але зъ того що болить, доробился славы и значѣнья.

Вже ѡтъ першой молодости воѣвалъ въ оборонѣ батькѡвщины. Булъ въ татарской неволи. Чарнецкій на хвилю не сомнѣвался о выгнаннѣ Шведѡвъ. Не малъ онъ богато вѡйска, але умѣлъ малыми силами неустанно непокоити ворога. Онъ то булъ першій зъ тыхъ, що завязали конфедерацію, або общество въ Тышовцяхъ 1655 року въ цѣли выгнанья Шведѡвъ. Въ многихъ битвахъ побилъ ихъ Чарнецкій особливо надъ рѣкою Саномъ, по̀дъ Козиницями, Варкою, Хойниціями, Трешномъ, Линцѡмъ, Магеровомъ, Дѣялдовомъ и въ многихъ инныхъ мѣсцяхъ. Поспѣшилъ Чарнецкій на чолѣ кѡлька тысячъ Полякѡвъ ажъ до Даніи, где вплавъ черезъ море перейшолъ на

Стефанъ Чарнецкій.

островъ Альсенъ и тамъ сильно Шведовъ поразилъ. Чуда мужественности доказалъ славный Чарнецкій и по кѣлькихъ лѣтахъ Шведовъ зъ Польши выгналъ.

Пѣзнійше воёвалъ зъ Козаками и Москалями, которыхъ побилъ пѣдъ Ляховицами, Полонкою, Губарами, Глубокимъ и Ставищами. А хотѣй такъ много побѣдоносныхъ дѣлъ доконалъ, хотѣй Польщу ѡтъ паденья выбавилъ, однакъ доперва пѣдъ конецъ житѣя гетманомъ зѣсталъ именованный. Не разъ булъ раненый, не щадилъ себе, але смѣло йшолъ, где була найзатѣтша борба. Схорованный въ слѣдствіе ранъ и невыгодъ умеръ въ Соколовѣ въ селяньской хатѣ. Коротко передъ смертію доручилъ му королевскій пѣсланецъ гетманьскую булаву. Чарнецкій принявши св. Тайну яко правый каѡоликъ, казалъ собѣ передъ смертію привести своего улюбленнаго коня, на которѣмъ много побѣдъ ѡднѣсь. Погласкалъ вѣрнаго товарища въ борбѣ и просилъ щобы старанно коло него ходили. Але вѣрный кѣнь по смерти пана не дѣткнулся ѡвса и зъ жалю пересталъ жити. Навѣтъ нерозумный звѣрь привязался до великаго богатыра.

Доки Польща Польщою, и Висла въ ней плынути буде, и доки Карпаты стремити будутъ на стражи нашої батькѣвщины, дѣти и память о Чарнецкѣмъ не пропаде. Его духъ великій найзагрѣвае до великихъ дѣлъ пѣзнійшій поколѣнья польскій. На сторѣнѣ 158 есть изображенъе Чарнецкаго. Придивѣтся, що то за хоробре лице, полне силы, непоколибимости и поваги!

Иванъ Казимиръ складае корону.

Въ правдѣ Польща того разу еще спаслась, коли выгнано ворога и заключено зъ нимъ спѣкѣй, але якъ дуже була она спустошена и ослаблена! Зо Шведами заключено спѣкѣй въ Оливѣ коло

Гданьска 1660 р., который за першій подѣлъ Польши уважати можна, бо ѡдступлено Шведамъ бѣльшу часть Инфлянтъ, а найважнѣйше, що Прусы княжескій зѣстали узнаній яко независимій. Року 1667 заключено спокѡй зъ Москалями въ Андрушевѣ, але зъ стратою бѣльшой части Украины. Такъ то уменшалася Польша.

Прійшло до домової вѡйни, коли Иванъ Казимиръ дѣдицтво престола хотѣлъ запровадити. Юрій Любомирскій, думный вельможа, два рази пѡдносивъ бунтъ. Пѡдъ Монтвами недалеко Иноврацлава побивъ Любомирскій королевске вѡйско, но перепросивши короля узыскавъ прощенье.

За панованья Ивана Казимира першій разъ случилось розѡрванье сойма. Якийсь Сициньскій розѡрвалъ соймъ крикнувши: не позволяю. Ѳтъ той поры печато частѣйше соймы зривати. Бувало, збераеся соймъ, щобы обдумати средства для обороны краю, а въ тѡмъ кто будь крикне: не позволяю, тай все пропало. Правда, що Сициньскій здрайця за погане поступованье зѣсталъ напятнований, але для чого були такъ нерозсуднї права, которї позволяли на щось подѡбного?

Польша за Ивана Казимира була, можъ сказати, великимъ цвинтаремъ. Три милїоны народа погибло, а решта що зѣсталися, попала въ нечувану нужду. Пѡдупали мѣста, гандель, рѡльництво и промыслъ. Иванъ Казимиръ не хотѣлъ бѣльше носити короны польской, котора для него була терневою, але зложивъ ону 1668 р. и ѡдѣхалъ до Францїи, где 1672 р. закончилъ житя.

По немъ обѡбрали Поляки королемъ Михайла Корибута Вишнѣвецкого, но на короля нездѡбного, который зъ Турками въ Бучачу заключилъ ганьблячїй

спокій, обов'язався платити рѣчно 22.000 червенцѣвъ гарачу на знакъ уяглости, и ѡтступилъ Туркамъ Подѡлье а Козакамъ Украину. Умеръ 1673 р.

Иванъ Собескій оборонитель христіанства.

Имя Ивана Собеского, вславилося не тѣлько въ дѣяхъ польскихъ, але и въ дѣяхъ цѣлого свѣта. Собескій на челѣ Полякѡвъ освободилъ ѡтъ Туркѡвъ Вѣдень, столицю Австріи, а черезъ тое и христіанство.

Зъ народовости Иванъ Собескій булъ Русинъ, бо походилъ зъ Жовкви, заложенной черезъ батька гетмана Жолкѣвского, и длятого найохотнѣйше перебувалъ на Руси, котору сердечно полюбилъ. Матерь его Теофиля зъ Даниловичѣвъ була такожь Русинка, а внука гетмана Жолкѣвского. Братъ его Марко ѡтзначился въ многихъ битвахъ и въ молодости на поли битвы умеръ. Словомъ сказавши, славна то була родина, зъ которой Собескій походилъ, и не мала слава сплывае на землю руску, що тую родину видала.

Побилъ ѡнъ три великіѣ ѡтдѣлы татарскіѣ або чамбули, и тысячи бѣдныхъ людей, которыхъ Татари гнали въ неволю, освободилъ. Коли Михайлъ Вишнѣвецкій уложилъ погану угоду зъ Турками, тогды Собескій вымѡгъ тѣлько, що тую угоду зѡрвано. Тогды вирушилъ Собескій противъ Туркѡвъ и не чекаючи ажъ прійдуть до Польци, вступилъ до Молдавіи и тамъ пѡдъ Хотимомъ дня 11. надолеста 1673 р. ѡднѣсъ свѣтлу побѣду надъ Турками, которіѣ въ тѡй битвѣ близько 30.000 вѡйска утратили. Булбы Собескій на всегда запропастилъ силу турецку, колибы хотѣлъ йти въ

глубь Туреччины, але надѣйшла вѣдомѣсть о смерти короля, черезъ що не мѣгъ Собескій переслѣдо-

Иванъ III. Собескій.

вати Туркѣвъ, бо зѣ смертію короля уставали въ Польщи всѣ публичні дѣла. Таке то було нещасливе урядженъ зъ выборомъ королѣвъ. Зъ бо-

лёмъ сердца вернулъ Собескій до краю. Вдячній
родимцѣ обѣбрали его королемъ 1674 р. А поне-

Оборона Трёмбовли.

же Турки напали на Польшу, длятого ново обѣ-
бранный король ѳтложилъ коронацію на пѳзнѣйше

а самъ пѣйшолъ бити Турка. Въ той вѣйнѣ облягли Турки замокъ Терембовлю. Военачальникъ Хжановскій вже хотѣлъ пѣддатись, але не допустила до того жѣнка его, котора показавши мужевѣ два ножѣ, сказала, що однимъ себе а другимъ его пробье, если Туркамъ ѡтдасть крѣпость. Тое поступованье Хжановской пѣдкрѣпило духа въ вѣйску. Боронилися до послѣднего, ажъ прѣйшолъ Собескій зъ помочео и освободилъ Терембовлю. Славне поступованье Хжановской представляе изображенье на сторонѣ 163.

По кѣлька разы мусѣлъ Собескій воѣвати съ Турками, однакъ въ кѣнци булъ примушений ѡтдати имъ часть Украины и Подѣлья.

Року 1683 стоялъ Собескій на найвысшѣмъ степенѣ славы, коли Вѣдень освободилъ. Турки въ числѣ 300.000 вѣйска напали на Австрію и оточили Вѣдень. Тогды цѣсарь австрійскій пѣслалъ зъ прошеньемъ до Собеского, щобы ратовалъ Австрію. Папа римскій зѣ своей стороны просилъ короля, щобы ратовалъ христіянство, бо Турки здобувши Вѣдень, булибы ударили на решту Европы. Вырушилъ Собескій на челѣ 22.000 польского вѣйска, а дня 12. вересня 1683 р. побилъ Туркѣвъ въ вѣкопамятнѣй битвѣ пѣдъ Вѣднемъ. Цѣлый день тревала кровавая борба. Гусары польскіе покрылися вѣчною славою, бо першій переломили турецку силу. Пало на боѣвиску 25.000 Туркѣвъ. На другій день вѣѣхалъ король торжественно до Вѣдня. Мешканцѣ витали его зъ великою утѣхою яко выбавителя. Король насампередъ пѣйшолъ до костела, абы подякувати Богу за ѡтнесену побѣду. Пѣзнѣйше еще Собескій переслѣдовалъ Туркѣвъ на Уграхъ, побивши ихъ кѣлька разѣвъ.

Собескій не тільки булъ славнымъ воѣвникомъ, але и мудрымъ королемъ. Старался вытягнути пожитокъ зъ сельскаго народа для обороны краю, и длятого ѳдновилъ такъ звану пѣхоту ланову, зъ селянъ зложену. Особлившу опѣку указовалъ надъ краемъ рускимъ и рускими церквами, выбудовалъ много церквей, а епископъ львѳвскій Іосифъ Шумлянскій булъ его наилучшимъ пріятелемъ.

Умеръ Собескій 1696 р. Тѣло его похоронили въ кракѳвскѳй катедрѣ. Побѣдами выратовалъ Польшу ѳтъ неволѣ турецкой и длятого належится ему ѳтъ насъ честь и вдячнѳсть.

Августъ II. и III., Лещинскій и Понятовскій.

Королями польскими по Собескѳмъ були Августъ II. Лещинскій, Августъ III. и Станиславъ Понятовскій, пѳдъ которымъ Польша подѣленою зѳстала. Августъ II. и III. були Нѣмцами, по польски не умѣли, и якже мали управляти краемъ польскимъ. Они були електорами сакскими и наибѳльше въ Саксоніи перебували, не дбаючи о Польщу. За Августа II. 1701 р. зачалася вѳйна шведска. Польша на ново була страшно черезъ Шведѳвъ спустошена, понеже 8 лѣтъ въ ней перебували. Кароль XII., король шведскій скинуль зъ престола Августа II., а мѣсто него казалъ выбрати Станислава Лещиньскаго, Поляка. Въ слѣдствіе того повстали двѣ партіи межи Поляками, которіи межи собою воѣвали. Р. 1719 по паденю Кароля XII. Августъ II. на ново до Польщи вернулся. По его смерти р. 1733 выбранный за помочео багнетѳвъ московскихъ сынъ Августа II., Августъ III.

Польша долголѣтными вѣйнами ослаблена, не по́днеслася по́дъ ихъ мачошимъ панованьемъ. Хозяйство, промыслъ и гандель зѡвсѣмъ по́дъунали, по́йшли въ грузъ мѣста, ладу и правленья доброго не було, бо соймы до кѡнця не доходили, а люде не знаючи якъ собѣ зарадити, попалися въ слабодушіе. Шляхта забавлялася та гуляла, а бѣдный наро́дъ заливалъ горѣлкою свою журбу. При всеобщей бѣдѣ и по́дданьство сталося докучлившимъ, хотяй въ Польщи не до́йшло николи до такого великого угнетенья, якъ въ Нѣмеччинѣ и въ Франціи.

Зле поводилося въ Польщи селянинови, але тамъ еще гѡрше. Довѡльно сказати, що нѣмецкїи паны продавали селянъ до Америки за готовїи гроши, якъ домашній скотъ! Не бракло въ Польщи людей упоминаючихъ до поправки, а особливо король Станиславъ Лещинскій, чоловікъ мудрый и добрый, который осѣвши на старїи лѣта въ Франціи, при своемъ дворѣ воспитовалъ много молодыхъ Поляко́въ, щобы Польша въ будучности хотяй мудрѣйшихъ людей мала. До такихъ то належали князята Михаилъ и Августъ Чарторискій, которїи намѣряли выдобути батько́вщину зъ такъ долголѣтного упадку. Но тогды трудна вже була задача и назначено було, абы Польша черезъ долгу неволю ѡтпокутовала грѣхи и вернула до давнѣйшихъ цнотъ.

Король, которого по смерти Августа III. обѡбрали, булъ Полякомъ, сестрѣнцемъ князѣвъ Чарторискихъ, ученый, доброго сердца, але слабого характеру. Ему допомагала добитись до королевского трону царица московска Катерина II. Цѣлою его задачею повинно було бути, щобы край

лѣпше загосподарити и укрѣпити, а потѣмъ зѣ
пѣдѣ опѣки московской выдѣбутись. Тожѣ и по-
становляно богато добрыхъ уставѣ, стремячихъ до
поправы долѣ мѣстѣ и селѣ, до помноженѣ пу-
бличного скарбу, до запроважденѣ порядку въ
вѣйску и въ судѣ. Але щожѣ, коли нещасна за-
здрѣстѣ обернулася противѣ короля и князей Чар-
торискихъ, абы розвернути то все, щѣ доброго
для кряю зрѣбили. Удалися на ново тѣ нещаснѣ
Поляки до Москвы, до царицѣ Катарины II., ко-
тора незадоволена зѣ того, щѣ Поляки до ладу
приходятѣ, ѣтъ разу помѣчь имѣ прирекла. На-
кинулася она на опѣкунку рѣжновѣрцѣвъ и диз-
унитѣвъ, а попы московскѣ пѣдмавляли нарѣдѣ шиз-
матицкѣй до рѣзанѣ шляхты и католикѣвъ на Укра-
инѣ. И ту почалися переслѣдованѣ московскѣ,
вывожено на Сибирѣ епископѣвъ и сенаторѣвъ.

На честь однакожѣ предкѣвъ нашихъ при-
знати треба, щѣ добровѣльно карку пѣдѣ ярмо
московской неволи не пѣддавали, але всѣми силами
въ оборонѣ утраченой независимости боролися.
Адамъ Красиньскѣй епископѣ каменицкѣй, Йосифъ
Пулавскѣй зѣ своими сынами и много инныхъ чес-
ныхъ Полякѣвъ завязали 1768 р. дня 26. лютого
Конфедерацію Барску въ цѣли обороны вѣры св.
и народной независимости. Славно воѣвали Барскѣ
Конфедерати зѣ Москалями. Найбѣльше вславился
въ Конфедераціи Барской Казимиръ Пулавскѣй,
мужѣ хоробрый, ѣтважный и полный посвященѣ
для батькѣвщины и вѣльности. О его чинахъ бо-
гатирскихъ можнабы и цѣлу книжку написати,
ѣнтѣ то булѣ душею и начальникомъ Конфедераціи.
Воѣвалѣ до послѣдной хвилѣ, не ѣтдаючись тузѣ.
Въ кѣнци замкнулся въ монастыри ченстохов-

Казимиръ Пулавскій.

Начальникъ Конфедераціи Барской.

скѣмъ, зѣ ѳтки долго оперался Москалямъ, ажъ якъ три вороги Польшу розшарпали, покинуль рѣднѣй край и пѣйшолъ до Америки, где въ оборонѣ свободы американской умеръ въ битвѣ пѣдъ Саванною. Слава Казимира Пулавского цвите не тѣлько въ Польшѣ але и въ Америцѣ. На тѣй сторонѣ маете изображенъе того богатира.

Въ Барской Конфедераціи кромѣ Пулавскаго означились еще: О. Марекъ зъ монастыря Кармелитовъ, рѣзникъ Моравскій, Козакъ Сава, Держановскій, шевчикъ Щиголь зъ Пиздръ и много инныхъ.

О. Марекъ, чоловѣкъ святобливый, огневими проповѣдями заохочувалъ пановъ и селянъ, абы въ согласію противъ вороговъ боролись. Чесный той священникъ проповѣдалъ будучность Польши а особливо ей паденье и возстанье. Разу одного закончилъ проповѣдь свою и сказалъ о Польши вершъ слѣдующій: „А ти якъ Финиксъ (есть подъ тымъ назвискомъ птахъ такий) зъ нешеловъ повстанешъ — Цѣлой Европы оздобою ся станешъ“. Въ томъ самомъ часѣ жилъ на Украинѣ мужикъ Вернигора, который такожь приповѣлъ паденье Польши и ей воскресенье.

Чудесь мужества доказовалъ рѣзникъ зъ Гнѣзна, Антоній Моравскій. Москалѣ такъ его лякались, що якъ тѣлько крикнулъ на нихъ, то утѣкали якъ опарені. Такъ само страшно билъ Москалѣвъ славный Козакъ Сава Цалиньскій.

Конституція 3. мая 1791 р.

Року 1772 наступилъ першій подѣлъ Польши. Коли 1773 р. зѣбрался соймъ польскій, щобы той подѣлъ затвердити, а велика часть послѣвъ хотѣла згодитися зъ примусу, тогды оперся тому славный Тадей Рейтанъ, заклинаячи собранихъ Поляковъ, щобы не подписовали подѣлу Польши. Но его усилованья не ѳтнесли пожаданой цѣли, понеже всѣ поподписували подѣлъ. Прусаки забрали воеводство Поморске, Мальборске, Вармію

и часть Великопольши надъ Нотецею, разомъ 650 миль квадратныхъ землѣ польской; Австріяки взяли 1280 миль квадратныхъ, а именно Русь Червону, часть Подôлля и староство Списке, а Россія 1975 квадратныхъ миль; въ загалѣ утратила Польша черезъ першій подѣлъ 3905 миль квадратныхъ.

Добре мыслячій и щиро свôй край любячій Поляки, видячи що вже заносится на цѣлковитое наденъе нашего народа, почали думати надъ средствами обороны. Понеже пересвѣдчилися, що дотеперѣшній засады и права були шкодливі, длятого старалися тії змѣнити. Въ тôй цѣли въ 1788 р. скликали соймъ прозванный великимъ, понеже 4 лѣта продолжался. Плодомъ знаменитымъ працѣ того сойма була конституція 3. мая 1791 р. Тая устава знесла елекцію або обирательство королѣвъ, котора тôлько нещастъ на Польшу принесла, якъ такожь „liberum veto“, або право зôрванья соймôвъ знесено. Надано свободу мѣстамъ, и сельскій нарôдъ узыскалъ опѣку права. Радовалась цѣла Польша зъ поводу той конституції. Булабы тая конституція скрѣпила дуже Польшу, але нашій вороги не допустили ввести ону въ житъе. Зъ намовы Москвы кôлькохъ великихъ панôвъ учулося ображенными, що конституція зôстала безъ нихъ установленою, а именно Потоцкій, Ржевускій и Браницкій завязали Конфедерацію въ Торговици, маючи на цѣли звалити конституцію 3. мая. Москалѣ вступили до краю въ бôльшôй силѣ (понеже всегда часть вôйскъ московскихъ въ Польши зôставала), вскорѣ и Прусакы въ ихъ слѣды вступили. Повсталa борба противъ Москалѣвъ, въ которôй польске вôйско пôдъ про-

водомъ молодого Іосифа Понятовского и Тадея Костюшки въ кѣлькахъ битвахъ великою покрылося славою, однакъ переважающей силѣ не можна було дати рады. Року 1793 наступилъ другій по-дѣлъ Польши, такъ що тѣлько мала часть Польши еще независимою була.

Тадей Костюшко, начальникъ другого повстанія о независимѣсть Польши 1794 р.

Тадей Костюшко! ото маемъ одного зъ найчестнѣйшихъ, найлѣпшихъ и найпочетнѣйшихъ мужѣвъ, якихъ коли нибудь земля наша выдала. Для насъ Полякѣвъ есть той мужъ такъ великого значенія, що, по правдѣ сказавши, не вартъ Полякомъ бути той, кто не знае и не наслѣдуе чинѣвъ Костюшка. Иди до чужихъ народѣвъ а питайся о Костюшку, а переконаешся, що и чужі люде въ далекихъ сторонахъ славлять того мужа и величаютъ, а часомъ може и бѣльше якъ свои рѣдні.

Тадей Костюшко булъ мужъ великихъ добродѣтелей, булъ оборонителемъ вѣры св. и батькѣвщины нашей, любилъ надъ житѣе родиму землю и нарѣдъ польскій, польскихъ селянъ и польскихъ ремесникѣвъ. Коли наша бѣдна батькѣвщина упала, тогды Тадей Костюшко розвинулъ штандаръ независимости, ставши на чолѣ народа, и хотъ тѣлько доказалъ, що Польша не упала зъ ганьбою и встыдомъ. Костюшко полюбилъ нарѣдъ сельскій, желалъ зъ души и сердца, абы нарѣдъ польскій т. е. мужики и ремѣсники були щасливыми и свободными жителями краю т. е. сынами батькѣвщины, выполняючи, вѣрно народні должности.

Уродился Тадей Костюшко р. 1746 дня 12. лютого въ селѣ Меречовщинѣ на Литвѣ въ воеводствѣ Новогородскѣмъ. Образовался яко молодецъ такъ пильно въ наукахъ, що за примѣръ цѣлой польской молодежи послужити може. Наслѣдуй отже чесна молодежи польска и ты за примѣромъ Тадея и памятай, що тѣлько цнотю и просвѣтою причинитися можешъ до улученья сумной долѣ народной.

Тадей Костюшко.

Начальникъ другого повстанья о независимѣсть Польщи.

Костюшко укѣнчивши зъ великимъ успѣхомъ школы въ краю и за границею, вступилъ до польского вѣйска. Коли однакъ въ краю не

було для него ѳтповѣдного занятія, пѳйшолъ до Америки, где Американцѣ въ оборонѣ своей независимости противъ Англичанъ воѣвали. И тамъ насапередъ засіяло имя Костюшки. Вернувшись до краю, бралъ такожь удѣлъ 1792 р. въ вѳйнѣ противъ Москалѣвъ, ажъ на конецъ по другѳмъ подѣлѣ Польци дня 24. марта 1794 р. оголосилъ Костюшко въ Краковѣ повстанье, въ цѣли вѳдзысканья хилячѳйся польской независимости. Цѣла Польша загремѣла зъ радости, почувши красне знамя Костюшки, взываючѳе до борбы за вѣру и батькѳвщину.

Мадалиньскій.

Обѳзвался до мужикѳвъ начальникъ народа, взываючи, щѳбы спѣшили въ родимѳ полки и бо-

ронили дорогу батьківщину. На военнѣмъ штандарѣ Костюшки булѣ вымалѣванный снѣпъ, знамя рѣльництва зъ хорошимъ написомъ: „Живлять и боронять“. Запровадилъ такожь Костюшко улещенье въ тягарахъ народа, зносячи до половины панщину. Шкода, що не оголосилъ цѣлковитой свободы народови.

Нарѣдъ запаленый приступалъ до повстанья. Вже попередно славный Мадалинскій, не хотячи розпустити своихъ польскихъ уланѣвъ, зачалъ ними Москалѣвъ добре лупити. Вскорѣ такожь славный Іосифъ Понятовскій взялъ участь въ повстаню. Горнулись охотно до полкѣвъ мужики, именно зъ окрестностей Кракова, ремѣсники польскій, ба и жида охочо за польску справу боролися.

Дня 4. цвѣтня 1794 р. тяжко побилъ Костюшко Москалѣвъ пѣдъ Рацлавицями. До ѣтнесеня той побѣды наибѣльше причинились мужики узброеній въ пѣки и косы. Ту по разѣ першій вславилася польска коса. Тая коса пѣзнѣйше въ многихъ пѣсняхъ прославлена. Костюшко булѣ першій, который косу, до сей поры тѣлько до кошени збѣжа потрѣбну, за оружїе противъ ворогѣвъ запровадилъ, и першій мужикѣвъ до оружїя покликалъ.

Въ битвѣ пѣдъ Рацлавицями вславился мужествомъ Бартошъ Головацкій, который косою рубалъ врага якъ капусту, а ударивши зъ кѣлька зухами на арматы, въ пень выталъ московскихъ каноньерѣвъ и взялъ кѣлька арматъ. За той славный чинъ похвалилъ го Костюшко, уцѣловалъ го и именовалъ офицеромъ. Изображенье того косиньера маєте на сторонѣ 179.

Вѣдомѣсть о побѣдѣ пѣдъ Рацлавицями пѣднесла духа въ народѣ, особливо порушила Вар-

Иванъ Килиньскій.

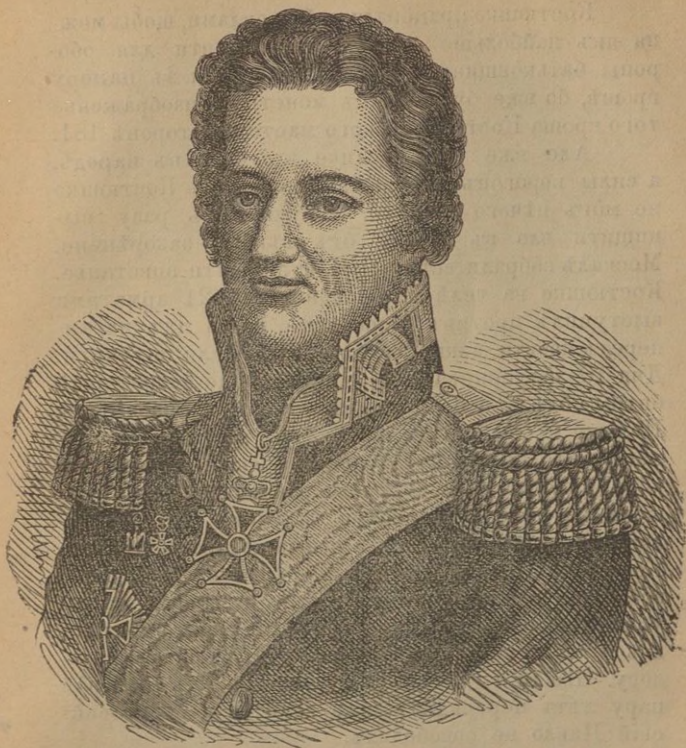
шаву, где знамените число московского вѣйска стояло. Жилъ тогда въ Варшавѣ славный швецъ Килиньскій родомъ зъ Трешна въ Великопольщи. Той довѣдавшись, що Москалѣ намѣряють пѣдчасъ

резурекції нарôдъ варшавскій вирізати а решту вôйска польского розброити, пôдмовилъ ремѣсниківъ и польскихъ воякôвъ, абы повстали и Москалѣвъ выгнали. Якъ сказаль такъ и сталося, бо дня 17. цвѣтня 1794 р. Варшава повстала и по кровавой борбѣ Москалѣвъ выгнала. Тымъ славнымъ чиномъ имя Килиньского зôстало неугасяющее въ памяти Полякôвъ.

Дня 6. червця сточилъ Костюшко битву пôдъ Щекотинами, котора безъ доброго успѣху вышла для польского оружія. Костюшко думаль, що мае тôлько роботу зъ Москалями, ажъ ту ненадѣйно явилися Прусаци и злучились зъ Москалями, которіи о десять разы бôльше мали вôйска ôтъ Полякôвъ. Самыхъ Прусакôвъ було 26.000, коли Поляки найбôльше 15.000 числили. Тай то зважити треба, що бôльша часть вôйска польского не була выцвѣчена по воячки. Пôдъ Щекотинами ôтзначился Дерисаръ, о которôмъ нише Костюшко въ рапортѣ якъ наступае: „Вспôмну лишь сержанта другого полка Францишка Дерисара, которому хотяй куля арматня обѣ ноги обôрвала, кричалъ еще на своихъ: Братя боронѣть батькôвщину, смѣло боронѣть, побѣдите:“ Зъ пôдъ Щекотинъ цофнулся Костюшко въ найбôльшôмъ порядку, а дня 9. червця 1794 року вступилъ на чолѣ польского вôйска до Варшавы. Трудно описати, зъ якимъ жаромъ и величаньемъ принялъ нарôдъ въ Варшавѣ Костюшка и оборонителѣвъ батькôвщины. Тогда Килиньского именовали полковникомъ.

Тымчасомъ Генрикъ Домбровскій въ Великопольщи зачалъ лупити Прусакôвъ, а попередно полковникъ Ясинскій въ Вильнѣ повстанье оголосилъ. Була тогда велика надѣя, и здавалося,

Генрикъ Домбровскій.

що може Господь Богъ змилюєся надъ нашою не-
щасливою землею. Однакожь инакше сталося —
бо грѣхи нашi були за великіи.

Костюшко працювавъ всѣми силами, щоби можна якъ наибѣльше вѣйска нагромадити для обороны батькѣвщини. Казавъ наробити зъ паперу грошѣ, бо вже булъ бракъ монеты, а изображенье того гроша Костюшковского маєте на сторонѣ 181.

Але вже такъ велике зло було въ народѣ, а силы ворогѣвъ переважнѣй, що и самъ Костюшко не мѣгъ нѣчого зробити. Трудно ѣтъ разу вынищити зло въ народѣ ѣтъ вѣкѣвъ закорѣнене. Москалѣ зѣбрали всѣ силы абы знищити повстанье. Костюшко на челѣ 5.600 вѣйска зъ 21 арматами выступилъ противъ Москалѣвъ, щоби ихъ насампередъ побити, закимбы свой силы могли получитьи. Дня 10. паздерника 1794 р. прійшло до нещасливой битвы пѣдъ Мацеѣвицями, въ которѣй независимѣсть Польщи на долгѣ лѣта похоронена зѣстала. Москалѣвъ було кѣлькадесять разы бѣльше якъ Полякѣвъ, а ще до того генералъ Пониньскій не прійшовъ на помѣчь зъ своимъ ѣдѣломъ. Поляки билися якъ львы, Костюшко всюда додававъ ѣтваги. Коли вже Поляки почали колатись, Костюшко зѣбравши решту кѣнницѣ ударилъ на ворога, тогды упалъ кѣнь пѣдъ нимъ, а самъ Костюшко дѣсталъ двѣ раны ѣтъ пикѣ въ ребра и ударъ шаблею въ голову. Взяли го Москалѣ въ неволю, въ которѣй пару лѣтъ пересидѣлъ, ажъ доки го царь російскій Павло не освободилъ.

Якъ програли пѣдъ Мацеѣвицями, то и повстанье упало. Пѣдѣйшовъ пѣдъ Варшаву лютый генералъ московскій Суваровъ. На передмѣстью Праги вирѣзали Москалѣ 20.000 польского народа, такъ що Висла ѣтъ крови польской червоно зафарбовалася. Потѣмъ Варшава пѣддалася, и того самого року 1795 наступилъ третій подѣлъ Польщи.

Косиньеръ зъ повстанья Костюшки.

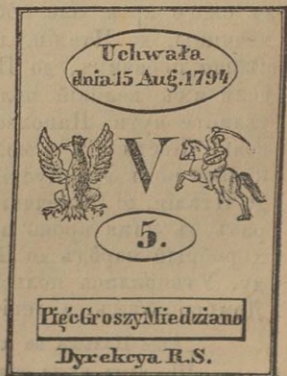
Доля польскихъ краѣвъ по подѣлѣ.

Тяжка и несчастлива судьба постигла части польского краю, которіѣ дѣстались подѣ владѣнне Росіи, Прусь и Австріи. Каждая зѣ тыхъ державъ, котора часть Польши забрала, старалася затерти память, що колись та часть належала до одной батьковщины, а средства употребляемѣ ко тому, не мали взгляду на тое, що було мешканьцямъ найдорожшого. Австрійскій цѣсарѣ, каѣолики якъ и мы, шановали хоть вѣру своихъ новыхъ подданныхъ; але протестантскій Прусы и шизматики Москалѣ и того шанувати не хотѣли. Тожъ введено до польскихъ краѣвъ устроенье чуже, мовѣ господара, который зѣ далекихъ сторѣнъ прійшоу, которе не могло ѣтповѣдати потребамъ народнымъ. Зѣ того поѣшло, такъ въ краяхъ польскихъ подѣ владѣннемъ австрійскимъ, которіѣ назвали Галичиною и Володимирією, якъ и въ краяхъ подѣ владѣннемъ прускимъ, которіѣ прозвано Прусами полудневыми и владано тѣлько черезъ Нѣмцѣвъ, которіѣ часомъ дуже маленько, а частѣйше ани въ зубъ не розумѣли нашей бесѣды, а чуючися чужими на нашѣй земли, ѣтъ разу починали заводити сварнѣ межи сословіями нашей народности, на пр. селянъ зѣ дѣдичами, бо тымъ способомъ надѣялись, що такъ легче будутъ могли пановати. Зѣ шкоу публичныхъ, которіѣ въ краяхъ польскихъ по третѣмъ подѣлѣ въ цвѣтучѣмъ найшли состоянію, почали що разъ бѣльше выключати народный языкъ, ажъ го зовсѣмъ выключили. До того ще Прусаки старались всѣми способами выдерти власнѣсть польской народности и заступити такъ дѣдичѣвъ якъ и мужикѣвъ Нѣмцами. Москалѣ въ инный спосѣбъ нашихъ угнетали. Не ѣтбирали

зъ разу анї языка, анї давныхъ правъ, але звернули переслѣдованье противъ вѣры а особливо противъ уніи святой. Еще за владѣнья Станислава Августа переслѣдовала царица Катерина унію не тѣлько въ забраныхъ першимъ подѣломъ провинціяхъ Польши, але такожь и на Украинѣ, а по третѣмъ подѣлѣ выдала указъ, щобы всѣ уніаты, которіи на-вернулись въ 1595 року, перейшли на шизму, а всѣ уницкї церкви вѣдобрати на православнїи церкви. Въ слѣдствїе того пѣвтора милїона уніятѣвъ на Литвѣ, Украинѣ и Волиню ѡдорвано ѡтъ римской церкви. Петро Бѣлянскїй, епископъ каменецкїй выратовалъ великою старанностїю своихъ вѣрныхъ Подѣлянъ, а Холмчакѣвъ еще не зачѣнали. Зъ 5.000 парохїй уніятскихъ въ діедезіяхъ кїевской, каменецкой, луцкой и володимирской, лишилося ледво 200.

Костюшко.

Грѣшь зъ повстанья
Костюшки.

Поправилась доля Уніятѣвъ пѣдъ владѣньемъ сына Катерины II. Павла, царя доброго успособленья. Тая лучша доля продолжалася такожь пѣдъ наслѣдникомъ Павла Александромъ I., коли пѣдъ Николаемъ I. (ѣтъ 1825 року) почалося нове страшне переслѣдованье.

Легіоны польскій и Наполеонъ.

Болѣзнь за утратою батькѣвщины, чуже правленье, которе затерало народнѣсть и вѣру, побуджовали Полякѣвъ, глядати въ широкомъ свѣтѣ помочи, которабы ихъ зъ нещасливой долѣ воздвигнула. Око ихъ звернулось до ворогѣвъ трехъ державъ, которі въ подѣлѣ мали удѣлъ. Три тѣ державы выновѣли вѣйну французскому народови, который збунтовавшись убилъ своего короля. Французы самі одні повстали противъ нихъ и не тѣлько выперли ихъ зъ своего края, але пѣйшли шукати ворога до Нѣмеччины, до Италіи, до Австріи, ба еще якъ пѣзнѣйше побачимъ, до Польщи и Россіи. Сталъ на чолѣ ихъ великій чоловікъ, о которѣмъ вже мусѣлисте чути, Наполеонъ Бонапарте. Ото давній вояки Костюшка и молодѣжь Польска тѣмою тиснулася пѣдъ французскій штандаръ, и йшла зъ ними до Италіи, до Нѣмеччины, ба и за море, всюды неразъ зъ ними кровь проливала въ надѣи, що той хоробрый нарѣдъ до Польщи прійде и верне свободу. Утворилися польскій легіоны пѣдъ генераломъ Домбровскимъ, а легіонисты снѣвали пѣснь:

„Еще Польша не пропала, доки мы жіємо
 Що намъ чужа сила ѣтняла силою ѣтберемо
 Маршъ, маршъ Домбровскій, зъ чужинны до Польщи,
 За Твоимъ проводомъ, злучимся зъ народомъ“.

Легіоны ті ѿзначались во всёхъ Наполеонскихъ вѣйнахъ черезмѣрною бодростію. По такъ многихъ прислугахъ здавалося, що вже прійшолъ часъ надгороды. Наполеонъ побивши Австрію и Прусы, занялъ вѣйскомъ Варшаву и установилъ зъ части Польщи взятой Прусаками, Варшавское княжество пѣдъ панованьемъ Фридрика Августа, електора саского. Тогда то братанокъ послѣднего польского короля, славный и честный князь Іосифъ Понятовскій сталъ по сторонѣ Наполеона и вскорѣ зѣсталъ однимъ зъ найвысшихъ французскихъ маршалкѣвъ. Княжество Варшавске побѣльшилось въ слѣдствіе побѣдоносной вѣйны князя Іосифа Понятовского зъ Австрію, котрый загнался ажъ на Русь, здобулъ для княжества Кракѣвъ и край ажъ до Бугу. Але на тѣмъ скѣнчились надѣѣ Полякѣвъ. Цѣсаръ Наполеонъ выбрался пѣдъ зиму зъ численнымъ вѣйскомъ до Москвы въ цѣли завоѣванья Россіи и царя Александра. Поляки якъ всегда такъ и теперъ пѣйшли зъ нимъ, хотяй самі остерегали, що теперъ на тое не есть пора. Лютая зима знищила въ ѣдворотѣ французске вѣйско, и ѣтъ той поры згасла звѣзда, котра свѣтила Наполеонові. Примушені до союза Прусаки и Австрія, коли ему ноги сховзнулися, злучилися противъ него и побѣдили го 1813 р. въ битвѣ пѣдъ Липскомъ, по которой незадолго згинулъ славный Понятовскій, утонувши въ переправѣ черезъ рѣку Ельстру. За уступающимъ Наполеономъ рушили вороги его до Франціи, примусили го зложити корону и казали го вывезти на островъ Ельбу на Середземномъ мори. Вырушилъ Наполеонъ еще разъ, ѣтыскалъ Францію, але на ново побитый, закѣнчилъ свою судьбу въ далекой чужинѣ. Много

Полякѣвъ зъ привязанности до своего вождя, до остатку его не ѡтступили.

Зѣздъ Монархѣвъ въ Вѣдни.

Надѣя, котору Поляки операли на Франціи, упала, але ихъ бодрѣсть и вѣрнѣсть для народности своей, такъ взбудили пошанованье для нихъ въ цѣломъ свѣтѣ, що якъ монархи зѣѣхались до Вѣдня въ 1815 роцѣ въ цѣли упорядкованья свѣта по долголѣтнихъ вѣйнахъ, Англія и Франція пѣдавали охоту ѡтбудовати давну Польшу и Австрія хотай пѣдъ собою одну часть посѣдала, освѣдчилася ону ѡтступити. Не хотѣли того Прусаки и Россіяне, однако обовязались зъ Австрією шанувати народнїи права въ краяхъ давной Польши. Австрійцѣ и Прусаки зробили въ тѣмъ певнїи кроки а царь Александеръ утворилъ зъ давиѣйшого княжества варшавского по Бугъ и Нѣменъ получене разъ на всегда Королевство Польске, принялъ назву короля Польского. Кракѣвъ, давна столица Польши, остался вѣльнымъ мѣстомъ пѣдъ опѣкою трехъ державъ.

Королевство Польске на зѣздѣ въ Вѣдни постановлене.

Царь Александеръ булъ для Польши доброй волѣ, въ которой утверждалъ го прїятель его князь Адамъ Чарторыскїи. Онъ запровадилъ въ Королевствѣ Польскѣмъ вѣйско польске, правленье польске, въ школахъ народнїи языкъ. Унію якъ вже сказано не переслѣдовалъ. Але хытрїи порадники Москалѣ псовали цѣлу его роботу, втискалися до краю и переслѣдовали якъ могли, а братъ

царскій Константинъ, ставши на чолѣ польскаго вѣйска, своимъ нетактовнымъ поступованьемъ возмущалъ селянъ. Не дотримавъ царь Александръ даной обѣтницѣ, що поверне Литвѣ и Руси народні права, а князю Чарторыскому ѳтнявъ руководство надъ школами въ сказанныхъ краяхъ. Тѣмъ справки що разъ бѣльше знеохочували Поляковъ, а хотѣй старшій чулися обовязані не одно знести, абы добраго, що було, не стратити; молодшій думали инакше, молода кровь кипѣла на московскій докучливости а видячи що вѣйско польске есть въ краю, обдумали оно ужити, абы здобути совершенну свободу. Наслѣдникъ Александра, Николай, о тѣлько булъ строгій о кѣлько покойный братъ его лагѣдный, самій Москалѣ, на самѣмъ початку его панованья збунтовалися. Покорилъ той бунтъ, але дочекался 1830 року повстанья вѣйска и народа польскаго. Зъ початку хотѣли Поляки воѣвати о зверненье давныхъ правъ своихъ и о усуненье зла, но коли Николай и слухати не хотѣлъ, ѳтсудили его ѳтъ престола и утворили свое власне правительство на чолѣ зъ княземъ Адамомъ Чарторыскимъ. Черезъ десять мѣсяцѣвъ провадили завзяту борбу пѣдъ Хлопицкимъ, Скшинецкимъ и Дембиньскимъ противъ страшной московской силѣ, богато побѣдъ надъ ними ѳтнесли, но въ кѣнци пѣддалися не такъ силѣ, якъ непорядкамъ, которіи закаламутили спокѣй Варшавы, и ѳтняли духа проводителямъ. Европейскій народы и правленья подивляли ихъ мужество але зъ помочю не спѣшилися. Одна Австрія черезъ шпары переглядалась на помѣчь достарчаную зъ Галичины. Якъ взяли Москалѣ Варшаву, скѣнчилось повстанье.

Нещастья Польши, Литвы и Руси по упадку повстанья 1831 р.

Страшеннѣйшее нещастье спровадило на Польшу повстанье 1831 р., и то не только на краѣ подъ владѣніемъ московскимъ, але и на краѣ подъ владѣніемъ австрійскимъ и прускимъ. Скоро только тѣ три правительства увидѣли, що Поляки наданого имъ вѣйска и правъ употребили на повстанье, не раздумували надъ тымъ чи московскій рядъ не виненъ, который тое, що одною рукою давалъ, другою отбиралъ; але пересвѣдчившись только, що Полякамъ треба отобрати ихъ народнѣйшія права, старались ихъ вынародовити и съ торбами пустити, щобыся противъ правительствъ не бунтовали.

Царь Николай одобрялъ давнее правленье королевству польскому, знісъ вѣйско польске, надалъ Москалямъ найвысшій посады а генераламъ найвысшу власть. Вѣрнымъ краю а подозрѣваемымъ о неприхильности до московского правленья отбиралъ власность и тысячами высылалъ въ далекій Сибирь, навѣтъ сироты по польскихъ жолнѣрахъ высылалъ въ глубь Россіи. Черезъ цѣле житье свое булъ твердымъ и неублаганымъ, ненавидѣлъ Поляковъ, забываячи о всякихъ чувствахъ чловѣческихъ. Поднялъ дѣло истребленья св. Уніи, вывозилъ Епископовъ, слуги его мстилися надъ бѣдными паронами оставшими при своей св. вѣрѣ, катовали народъ, который отъ вѣры батьковъ своихъ отступати не хотѣлъ, найстрашнѣйше мучили монахинь Василіянокъ, которѣ остались вѣрными церквѣ св. и званію. Одна зъ mezi нихъ, мать Макрина Мьечиславска, котора успѣла за помочью Божой ласки утечи до Риму, оповѣла о тыхъ гоненіяхъ Святѣй-

шому Отцю Григорію XVI., підъ которого опією послѣдній дни життя свого закончила. Никто въ цѣлѣй Европѣ голосу не піднѣсь на тїи насилія, такъ всѣ боялись могучого царя, который булъ такъ зухвалый, що будучи въ Италіи, смѣвъ посѣтити Отця Св. въ Римѣ. Отець Св. хоть не малъ военной силы на рѣвнѣ зъ инными монархами свѣта, однакъ не опустилъ той способности, а зъ доказательствами письменными въ рукахъ выкидалъ Николаеви, що ѡнъ Унію св. на цѣлѣй Чорной и Бѣлой Руси, на Подѣлю, Волини и Украинѣ зъ корѣнемъ вырвалъ а до того употребилъ найгѣршихъ средствъ. Пѣддалъ его пѣдъ судъ Великого Бога, который карае пѣдуфалыхъ и строгихъ, а Николай, що думно поглядалъ на всѣхъ монархѣвъ того свѣта, блѣдый и перераженный ѡдѣйшолъ ѡтъ Паны. И думаете що его не досягнула сираведливѣсть Божа? Досягнула! Бо коли выбрался 1853 р. на вѣйну турецку, Турки, Англичане и Франзузы ѡтнесли побѣду а коли упокоренна гѣрдѣсть знести того не могла, умеръ зъ розпуки 1855 р. маючи на сумлѣню тысячи убитыхъ або на выгнаню стогнающихъ людей и гѣркій плачь вѣдѣвъ и сирѣтъ безъ лѣку.

Дуже богато Полякѣвъ передъ переслѣдованьемъ Николая втѣкло за границу. Тутъ принято ихъ сердечно, а особливо во Франціи. Тамъ въ чужинѣ зъ тугою за краємъ, боролись зъ думками, якъ-бы вернутись, якъ-бы зъ нещастья край добути. Не одній межи ними wybierали до того розличній дороги. Одній числили на перемѣну стосункѣвъ на свѣтѣ и на помѣчь державъ, а особливо Франци и Англіи; другій запамятавши, якъ недавно сильно лупили Москалѣвъ, думали, що кобы тѣлько вѣйну начати, то якось пѣйде, нарѣдъ получитя и ворога

выжене. Но зле тї бѣднї люде радили, бо хотѣли нарѣдъ ѡтъ паньщины освободити, то зле обраховали, щобы тому, которому вѣйско не могло рады дати, нарѣдъ зъ голыми руками подолатъ, маючи здоровый розумъ до такого предпринятїа кидался, и справу, котору до сей поры за справу панѡвъ уважалъ, малъ за свою. Правительства еще дотеперъ не знесли паньщину, тѡлько Пруске правительство тое дѣло въ ладъ привело. Соймъ Галицкїй просилъ о тое въ 1845 р., але надаремно. Длятого, може прїйти ба вже и приходитъ до того, що селянинъ ѡтъ паньщины вѡльнїй, никому не уступилъ пѡдъ взглядомъ любви ко батькѡвщинѣ, своего языка и народности, але николи не буде скорый до дѣлъ, которї бы край и его самого на нещастїе подавали, щожъ донерва малъ бути склоннымъ до воячки тогды, якъ нимъ паны орудовали, а ѡнъ тяжко нарѣкалъ на свою долю. Але бѣднї волокиты, зъ краю выгнанї, зъ далека инакше тое собѣ представляли зъ небезпеченствомъ житїя и свободы, бо схваченыхъ вѣшали або на долгї лѣта въ неволю кидали, перекрадались до краю и тамъ въ охотѣ помочи богато нещастїя наводили.

Рѡкъ 1846, 1848 и 1863.

Не затерлись въ памяти и у молодыхъ людей помянутї лѣта: Першїй зъ нихъ памятный здѣлался страшною рѣзаниною шляхты на Мазурахъ. Тїи простї головы, которї зъ заграничѣ вернулись, постановили, въ надѣи що цѣлый нарѣдъ сельскїй пѡйде за незнакомыми, выкликати повстанье въ цѣлѡй Польщи. Въ Познаньскѡмъ пѡдъ рядомъ прускимъ якомъ то скоро утихло, въ Королествѣ зѡвеѣмъ

не прійшло до того, а въ захѣднѣй Галичинѣ най-
 шлись переверотніи урядники, которіи безъ вѣдо-
 мости найдобротлившаго въ той часъ пануючого
 цѣсаря Фердинанда по́дмовили селянъ на шляхту,
 которіи по́дъ начальствомъ страшнаго розбѣйника
 Шелѣ кинулись на дворы, мордовали все, ба навѣтъ
 невѣсты и дѣти, зневажали костелы, ажъ доки
 вѣйско не утихомирило той дикости. Страшный го-
 лодъ и хоробы вынищили до ноги кровожаждучихъ
 розбѣйникѣвъ, зрабоване добро не вышло имъ на
 пожитокъ, память ихъ до нынѣ въ народѣ проклята,
 бо наразъ тѣлько найсвятѣйшихъ приказанъ Божихъ
 ногами подоптали, и тѣлько лишь могутъ числити
 на милосердіе Боже, що були письменніи, которіи ихъ
 по́дмавляли и лакомцѣ, которіи майже за дармо набу-
 вали ѡтъ нихъ зрабованіи рѣчи, була наконецъ не-
 щасна горѣлка, котора зъ чоловѣка робить звѣря.

Въ два роки по той страшной зимѣ ѡдмѣнило
 ся на свѣтѣ, въ мѣстахъ зачали люде рухатись,
 тѣшитись, въ народніи строѣ пріодѣватись, а неба-
 вомъ прійшло до великой рѣчи, до знесенья паньщины
 на желанье шляхты, котора въ многихъ мѣсяцяхъ
 перша громадамъ ону подарила. Причиною той пе-
 ремѣны були революціи на заходѣ, а для насъ револю-
 ція въ Вѣдню. Безъ труда добротливый цѣсарь Фер-
 динандъ ѡтдалилъ давнихъ слугъ и далъ такъ про-
 звану конституцію, то есть право, по́сля котораго лю-
 де по́дъ его владѣньемъ мали радити надъ вспомо-
 нымъ добромъ, а каждый житель малъ выберати рад-
 ныхъ або депутатѣвъ. Не долго тое тревало, бо въ Ав-
 стріи Нѣмцѣи Славяне попали въ незгоду зъ Уграми,
 Угры взяли за оружіе и по́дняли бунтъ, въ которѣмъ
 взяли участь и Поляки въ невеликомъ числѣ по́дъ
 славн. генер. Дембиньскимъ, Бемомъ и Высоцкимъ.

Въ той часъ пановалъ еще въ Россіи и Польщі строгій царь Николай, который не тѣлько не допустилъ у себе жадной вѣльности, але черезъ Галичину выслалъ на помѣчь вѣйско молодому нашему нынѣшному цареву Францишку Іосифу I., щобы поконати Угрѣвъ.

Поконано Угрѣвъ, поконано въ Прусахъ тыхъ, которіи за вѣльностею порушались и черезъ кѣльканайцятъ лѣтъ настало острѣйше правленье, щобы пѣдданныхъ усмирити. Буль по правдѣ въ тѣмъ всѣмъ богато сваволѣ, бо нема труднѣйшой рѣчи якъ погодженье доброго и сильного правительства зъ вѣльностею, а однакъ и правительство есть потрѣбне але и правдива свобода есть потрѣбною. Правительство потрѣбне, щобы карати злыхъ и переворотныхъ въ обществѣ, щобы доглядати и помагати народови около добробыту, просвѣты и всего добра. Але и вѣльнѣсть потрѣбна, абы не тѣлько саме правительство робило все за всѣхъ, але щобы робити добре помагали всѣ добріи люде, и вразъ обороняли себе передъ надъужитями правительственной власти. Тожъ по кѣльканайцяти лѣтахъ Найяснѣйшій нашъ Цѣсарь на ново надалъ конституцію, на ново покликалъ нарѣдъ до правительства и думы державной 1861 р. и ѡтъ того часу хиба слѣпый не видитъ, що маемъ и шкѣлъ бѣльше и добрыхъ и лѣпшихъ дорогъ, и нарѣдъ лѣпше маеся, и мѣста поряднѣйше виглядають, и всюды въ судѣ поговоришъ зъ урядникомъ своимъ рѣднымъ языкомъ, и всѣ сословія згѣдно радятъ о загальнѣмъ добрѣ въ Соймѣ и въ повѣтовой радѣ, такожь держава отряслася зъ довгѣвъ и клопотѣвъ, стоитъ сильнѣйше якъ перше, а цѣсаря нашего Францишка Іосифа нарѣдъ щодень бѣльше любитъ и величае.

Послѣдніі часы въ Королевствѣ и подѣ Прусами.

А если намъ Полякамъ и Русинамъ въ Галичинѣ, дяковати Богу и милостивому сердцю нашего Найяснѣйшого Цѣсаря, зъ кождымъ рокомъ лучше дѣется, то тымъ труднѣйше чувствуемъ, що долѣ не дѣзнають рѣдніі нашіі брата подѣ Прусакомъ и Москалѣмъ. Прусаки ненасытымъ въ истребленю польской народности, ѡтъ 1848 року крокъ за крокомъ ѡтбирають Полякамъ найсвятѣйшіі права, переслѣдуютъ ихъ языкъ, а хитрѣйшіі и працѣвитшіі всѣми силами вывлащаютъ пана и хлопа зъ батькѣвщины. Ѳтъ 1870 року якъ Французѣвъ побии, такъ ними завладѣла шыха, що немаючи на разѣ зъ кимъ воѣвати, подняли борбу зъ католицкою церквою, постановили права, которіі не соглашались зъ засадами церкви св., увязнили епископѣвъ и священникѣвъ вѣрныхъ церквѣ, а накиннули негѣдныхъ и слѣпо правительству уяглыхъ. Передъ двома лѣтами увязнили и на выгнанье сказали найвысшу голову польского костела, архіепископа гнѣзненьского Мечислава Ледуховского, которого Отецъ св. за постояннѣсть ко церквѣ именовалъ кардиналомъ и ему у себе въ Ватиканской палатѣ притулокъ назначилъ.

Нарѣдъ польскій и шляхта, забувши давно свой кривды, якъ оденъ чоловѣкъ борятся противъ насиліямъ, церквѣ св. здѣланнымъ, а працею усиленною стережутъ батькѣвщину ѡтъ Нѣмцѣвъ.

Въ Польщи подѣ Россією по смерти Николая много не змѣнилось, а новый царь Александръ II. ѡтъ разу оголосилъ, щобы нѣчого лучшего не сподѣвались. Поляки подѣ московскимъ правительствомъ видячи свое злое состоянье, почали о кѣлько

могли домагатись поправы своей судьбы; въ костелахъ и на улицяхъ спѣвали побожнѣ пѣсни до Бога, а коли вѣйско хотѣло розганяти нарѣдъ, безъобороннѣ дозволяли себе мордувати. Царь Александеръ видячи, що вже бѣльше не можна йти слѣдами батька, а потребуючи Полякѣвъ, которѣ прихилилися до освободженъ селянъ, постановилъ змѣнити способъ правленъ въ Польщи, прислалъ до Варшавы В. князя Константина а марграфа Вьелѣпольского покликать до перепровадженъ перемѣнъ въ правленю. Коли по великой строгости, правительство ѡтъ разу лагѣднѣйшимъ сталося, молодѣ горячковѣ люде веденѣ тыми фалшивыми думками, которѣ Галичинѣ много нещастъя нанесли 1846 р., почали бунтоватися, старшѣ не могли перекопати молодшихъ, а марграфъ Вьелѣпольскѣй не малъ щастъя до своихъ. Правительство черезъ послѣднихъ трѣйцать лѣтъ не старалось о добрѣй школы, то и не дивно, що молодѣ ничого доброго не тямили, дались скоро пѣдмовити и запропастити край въ нещастъя безмѣрнѣ. Безъ оружѣя, безъ грошей, безъ начальникѣвъ зрѣбили повстанъе въ лѣсахъ; шляхта не мала ѡтваги ѡтречися своихъ, несовѣстнѣ чужѣй державы Англія и Франція почали промовляти за Поляками и до решты нещастливимъ завернули голову. Кѣльканайцать мѣсяцѣвъ продолжалось тѣе порушенъе безъ успѣха, облилось кровлею до сыта, скѣнчилось вынищенъемъ краю, вывезеньемъ и вывѣшанъемъ тысячей ѡфѣръ, а утлумленѣ лишѣ тѣлько найстрашнѣйшимъ переслѣдованъемъ зо стороны высланныхъ Москалѣвъ, межи которыми ѡтзначался крово жаждучѣй Муравьевъ, губернаторъ Литвы. Сельскѣй нарѣдъ зъ жалемъ переглядался на тѣй ятки, въ многимъ прилучился до ѡтдѣлѣвъ

повстанчихъ а рѣдко коли противъ нихъ выступалъ. Москалѣ щобы нарôдъ до себе потягнути, по повстаню знесли пôдданъство, а при справахъ сервитутовыхъ, подѣлу грунтôвъ и вымѣрѣ вынагородженя не зважаючи на справедливôсть, всюди ставали по сторонѣ сельского народа противъ давныхъ панôвъ. Однакожь не удалось отуманити нарôдъ, зрозумѣлъ ôнъ о що йде, а беручи зъ увлащеньемъ власть громадеку въ свои руки надъ паномъ и селянами по бôльшой части показовалъ себе справедливымъ, не допускался надъжужитъ, о вспôльнôй крови зъ панами и рôжницѣ крови зъ Москалями николи не забулъ. Записуемъ тое на похвалу польского и руского селянина пôдъ московскимъ панованьемъ.

Але наибôльшою похвалою покрили себе въ послѣднихъ часахъ рускїй селяне греко-католичского исповѣданья за мужество и постояннôсть яку показали въ оборонѣ своей св. вѣры.

Истребленье уніи въ епархіи холмской.

Оповѣлисьмо, якими способами рядъ россійскій истребилъ унію въ краяхъ забраныхъ, на Подôлю, Волыню, Украинѣ и на Литвѣ. Теперь заховалася унія тôлько въ Любельскôмъ и на Подлясю, въ однôй епархіи уніяцкой въ Холмѣ. Передъ кôлькома лѣтами рядъ россійскій намѣрялъ истребити до решта католичество.

Зъ початку прубовали Москалѣ намовами и обѣтниками, а коли тїи не удалися, зачали переслѣдовати. Першою офѣрою переслѣдованья бувъ епископъ Калницкїй, который не хотѣлъ слухати Москалѣвъ и впроваджувати шизму до обряда уні-

яцкого, за тое зôсталъ на Сибирь выгнанный, где небавомъ умеръ. По немъ зôсталъ епископомъ холмскимъ Михайло Куземскій зъ Галичины, который зъ разу згаждался зъ жаданями московскими, но въ коротцѣ зрѣлся епископства и не чекаючи на соизволенье папское, вернулъ до Галичины. Тогда не питаючись о мнѣнне столицѣ апостольской, царь російскій именовалъ администраторомъ епархіи Попеля, который давнійше булъ священникомъ въ Галичинѣ а потôмъ утѣкъ до Холму. Чоловѣкъ той зôсталъ орудьемъ ряда московского. Насампередъ зачалъ впроваджувати рôжнй шизматицкй змѣны. Чеснй уніецкй священники не хотѣли слухати его розказôвъ, супротивляючихся уставамъ церковнымъ. Тогда почали Москалѣ строго переслѣдовати, вязнити священникôвъ, а коли и тое не помогло, однихъ выгнали зъ краю, другихъ вывозили въ глубь Россіи. Зъ той причины було принужденныхъ 64 священникôвъ схоронитись до Галичины, многихъ встримано и пересаджувано зъ мѣсця на мѣсце.

На мѣсцѣ тыхъ священникôвъ обсаджено по парохіяхъ негôдныхъ ôтступникôвъ, именно зъ Галичины; а тогды змѣняючи обрядъ, розказано народови уніецкому православіе приняти. Нарôдъ просилъ, абы не ôтберали ему вѣры батькôвъ, но коли и тое не помогло, супротивился, мовячи, що житье положить за вѣру св. Рядъ выслалъ вôйско по тыхъ селахъ въ которыхъ нарôдъ не хотѣлъ православія приняти. Тогды розпочано мордовати и забивати. Вôйско мордовало безъоруженныхъ старцôвъ, женщинъ и дѣтей; стрѣляло до згромадженого народа якъ до звѣрôвъ. Рабовало такожь имѣнья нещасливыхъ, а коли и тое не по-

магало, въ зимѣ въ часѣ великихъ морозѣвъ на-
ганяло громадами народъ зъ женщинами и дѣтьми
въ воду, где тримано ихъ цѣлыми днями.

Такимъ лютымъ способомъ примушовано до
принятія православія; а коли тое дѣло зѣстало
укѣнчене, рядъ російскій оголосилъ, що уніаты
холмскій добровѣльно приняли шизму.

Найбѣльшихъ строгостей допусканося на Пѣд-
лясю. Тамъ нѣкоторі села якъ Пратулѣнь и Дреловъ
правдиво пересякли кровю офѣръ вымордованыхъ.

Не тѣлько ѣтъ оружія московзкого погигло
много народа але може еще бѣльше пѣдъ кну-
тами, которыми зарѣвно бито такъ мужчинъ якъ
и женщинъ. Зъ початкомъ 1875 року вже въ
епархіи анѣ слѣду уніи не зѣстало, позѣстала
лишь невинна мученическа кровь, котору Богъ
скорше чи пѣзнѣйше помститъ.

З а к л ю ч е н ь е.

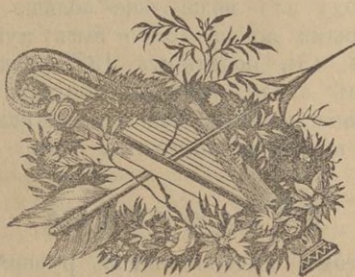
На тѣмъ мученичествѣ рускихъ братьей
уніятѣвъ, кѣнчится наша вспѣльна исторія. Що
дальше буде, лишь Богу вѣдомо. Але належить
надѣятися, що Его всемогуча опѣка не опустить
нашъ народъ, що Его ласка и милосердье такъ
Полякамъ якъ и Русинамъ по тяжкихъ хвиляхъ
удѣлитъ щасливыхъ лѣтъ.

Коли въ два роки по истребленью уніи въ
Холмскѣмъ, польскій и рускій путники явилися 1877
року передъ Святѣйшимъ Отцемъ Піємъ IX. въ
Римѣ, той благословлячи оба народы, заохоче ихъ
до постоянности въ св. вѣрѣ мовлячи: що гоненье
невинныхъ якъ паляча головня спадае на головы
гонителей. Тѣ слова вже зачали справджатися.

За переслѣдованье уніи вже впала на Москву ганьба въ вѣйні турецкѣй, а нынѣ нищитъ ихъ нигилизмъ и инній нещастья.

Про тое надѣяться треба, що Богъ колись положить таму безбожности людской а нашѣй польскѣй и рускѣй батькѣвщинѣ верне давну свободу и давный добробытъ.

Вѣстникъ

З М Ъ С Т Ъ

Сторона

Заохота до науки того, що давно на нашой землі дѣялося 1

Начеркъ I.

О Славянахъ	5
О Леху, Кракусѣ и Вандѣ	12
О Лешкахъ и Попеляхъ	16
О честнѣмъ Пястѣ, рѣльнику и колодѣю въ Крушвици	17
Земовитъ и его наслѣдники	18
Початкові дѣѣ рускі	19

Начеркъ II.

Мечиславъ I. и Дубровка	23
Болеславъ Великій, першій и найбѣльшій король польскій	28
О святѣмъ Войтѣху	29
Пѣснь Богородична	34
Болеславъ Беликій розширяє границѣ Польщи	35
Цѣсарь нѣмецкій посѣщає Болеслава въ Гнѣзнѣ	36
Болеславъ Великій воює на Руси	38
Панованье Болеслава въ краю	39
Смерть Болеслава Великого	42
Королѣ польскій до Болеслава Кривогубого	45
Святыи Станиславъ	46
Болеславъ Кривогубый	48
Загальний поглядъ на другій начеркъ дѣѣвъ польского народа ѣтъ 965—1139 року	50
Якъ Поляки въ другѣмъ начерку дѣѣвъ воювали?	56

Начеркъ III.

	Сторона
Польша въ подѣлахъ	60
Казимиръ Справедливый	62
Хорошій чинъ Лешка Бѣлого	64
Болеславъ Встыдливый	66
Перемыславъ королемъ	73
Панованье Владислава Локетка	75
Загальный поглядъ на третій начеркъ дѣйствъ Польши отъ 1139 до 1333 року	78

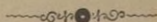
Начеркъ IV.

Казимиръ Великій добрый газда	81
Казимиръ Великій праводатель и ширитель просвѣты	83
Казимиръ Великій розширяе границъ Польши	84
Казимиръ Великій покровитель селянъ , ...	86
Смерть Казимира Великого	89
Людвикъ, король польскій и угорскій	92
О доброй королевой Ядвизѣ	92
Панованье Владислава Ягайла	96
Владиславъ Варненчикъ	99
Панованье Казимира Ягайлоньчика	101
Иванъ Ольбрахтъ и Александеръ	106
Жигимонтъ I.	108
Николай Коперникъ	110
Дзвонъ Жигимонтъ	113
Соборный краковскій костелъ	115
Жигимонтъ Августъ и Варвара Радивилловна	115
Унія любельска або соединенье Польши и Литвы 1569 р.	117
Якій отъ того часу булъ подѣлъ Польши и Литвы?	122
Инии дѣла Жигимонта Августа	123
Кардиналъ Гозій	126
Безкоролевье по Жигимонтѣ Августѣ, Генрикъ Вalezій	128
Стефанъ Баторый	130
Иванъ Замойскій	134

	Сторона
Славный чинъ Валентога Вуса пѣдъ Полоцкомъ .	136
Общій поглядъ на четвертый начеркъ Дѣѣвъ Польщи.	
Розвитѣе польскаго письменництва	137

Начеркъ V.

Польша упадаюча	142
Жигимонтъ III. Ваза выбранный на короля	143
Вѣины за Жигимонта III.	143
Кароль Ходкевичъ	147
Унія Бреска	149
Владиславъ IV. — Початокъ вѣинъ козацкихъ	150
Иванъ Казимиръ выбранный королемъ. Вѣины козацкѣ и шведскѣ	152
Оборона Ченстоховы	153
Стефанъ Чарнецкѣй	157
Иванъ Казимиръ складае корону	160
Иванъ Собескѣй оборонитель христѣянства	161
Августъ II. и III, Лещинскѣй и Понятовскѣй	165
Конституцѣя 3. мая 1791 р.	169
Тадей Костюшко, начальникъ другаго повстанѣя о не- зависимѣости Польщи 1794 року	171
Доля польскихъ краѣвъ по подѣлѣ	180
Легѣоны польскѣй и Наполеонъ	182
Зѣѣздъ монархѣвъ въ Вѣднѣ	184
Королѣство Польске на зѣѣздѣ въ Вѣднѣ постановленѣе .	184
Нѣщастѣя Польщи, Литвы и Руси по упадку повста- нѣя 1831 року	186
Рѣкъ 1846, 1848 и 1863	188
Послѣднѣй часы въ Королѣствѣ и пѣдъ Прусами	191
Истребленѣе унѣи въ епархѣи холмской	193
Заклученѣе	195

BIBLIOTEKA KÓRNICKA

15336